

ZABRANA
ZLOSTAVLJANJA
I MUČENJA

ZAŠTITA PSIHIČKOG I
FIZIČKOG INTEGRITETA

ZABRANA ZLOSTAVLJANJA I MUČENJA
Zaštita psihičkog i fizičkog integriteta

ZABRANA ZLOSTAVLJANJA I MUČENJA

Zaštita psihičkog i fizičkog integriteta

izdavači:

SAVJET
ZA GRAĐANSKU
KONTROLU
RADA POLICIJE

urednik:

mr. sci Aleksandar Saša Zeković

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-642-17-4 (Акција за људска права)
ISBN 978-9940-9591-7-3 (Савјет за грађанску контролу рада полиције)
COBISS.CG-ID 39525904

ZABRANA ZLOSTAVLJANJA I MUČENJA - ZAŠTITA PSIHIČKOG I FIZIČKOG INTEGRITETA

PODGORICA

2019.

SADRŽAJ

Zabrana zlostavljanja i mučenja: zaštita psihičkog i fizičkog integriteta - Zajednički predgovor direktora Uprave policije, predsjednika Savjeta za građansku kontrolu rada policije i direktorke Akcije za ljudska prava 5

Prohibition of Ill-treatment and Torture: Protection of Mental and Physical Integrity - Preface by the Director of the Police Directorate, President of the the Council of Civic Control of the Police, and Executive Director of the Human Rights Action 9

Izveštaj Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja i drugih nečovječnih i ponižavajućih postupanja i kažnjavanja (CPT) o posjeti Crnoj Gori u periodu od 9 do 16. oktobra 2017. godine 13

Instrukcija direktora Uprave policije Crne Gore o sprovođenju preporuka iz Izveštaja Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i drugih nečovječnih i ponižavajućih postupanja i kažnjavanja (CPT) o posjeti Crnoj Gori u periodu od 9. do 16. oktobra 2017. godine 46

Standardi CPT - izvodi iz opštih izvještaja relevantni za policijsko postupanje 64

Zabrana zlostavljanja i mučenja - zaštita psihičkog i fizičkog integriteta

Evropski komitet za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) objavio je 7. februara 2019. godine svoj izvještaj Vladi Crne Gore o posjeti Crnoj Gori od 9. do 16. oktobra 2017. godine i odgovor Vlade na taj izvještaj.¹

Izvještaj je objavljen na osnovu zahtjeva Vlade Crne Gore. Time je potvrđeno opredjeljenje Vlade da uz dijalog nastavi da doprinosi zabrani mučenja i zlostavljanja, odnosno zaštiti fizičkog i psihičkog integriteta svih ljudi u nadležnosti državnih organa Crne Gore.²

CPT je međunarodno ekspertsko tijelo uspostavljeno Evropskom konvencijom o sprječavanju mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, čiji izvještaji predstavljaju najreprezentativniji osvrt na poštovanje ljudskih prava osoba lišenih slobode. Države, međunarodne organizacije, Evropski sud za ljudska prava, civilno društvo, uključujući nevladine organizacije (NVO), medije i akademsku zajednicu, poklanjaju puno povjerenje izvještajima CPT. Dodatno je značajno što se poštovanje standarda Savjeta Evrope, kroz isti proaktivni i preventivni mehanizam, prati u kontinuitetu već godinama pa je moguće steći objektivan utisak o stvarnom napretku Crne Gore.³

Iako je CPT u izvještaju o posjeti 2017. godine konstatovao izvjestan napredak u postupanju prema osobama zadržanim od strane policije u odnosu na prethodnu posjetu 2013. godine, zaključeno je da kultura policijskog zlostavljanja nije djelotvorno suzbijena i da se osobe lišene slobode u Crnoj Gori i dalje nalaze u ozbiljnom riziku da će ih

¹ <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/anti-torture-committee-publishes-report-on-periodic-visit-to-montenegro-focusing-on-police-prisons-psychiatry-and-social-welfare-establishments>.

² Vlada Crne Gore je zatražila objavljivanje izvještaja KSM/CPT i njenog odgovora. Kompletan izvještaj KSM/CPT, na engleskom jeziku, dokument CPT/Inf (2019) 2, dostupan je na ovom linku: <https://rm.coe.int/1680925987> Odgovor Vlade, dokument CPT/Inf (2019) 3, je dostupan na ovom linku: <https://rm.coe.int/1680925989>.

³ Periodične posjete KSM/CPT Crnoj Gori 2004, 2008, 2013 i 2017.

policijski službenici zlostavljati. Ocijenjeno je da je zlostavljanje od strane policijskih službenika u Crnoj Gori činjenica koja izgleda da je prihvaćena praksa unutar trenutne policijske kulture, posebno među kriminalističkim inspektorima, i preporučeno da vlasti moraju da pokažu odlučnost u suzbijanju zlostavljanja, i da na sve moguće načine obezbijede da službenici policije na svim nivoima prime poruku da se bilo kakvo zlostavljanje neće tolerisati i da će se odgovarajuće kažnjavati i neposredni izvršioци kao i oni koji su im nadređeni.

U izvještaju je ukazano i na primjere u kojima je javnost problematizovala postupanje službenika Uprave policije, kao i na činjenicu da državno tužilaštvo nije moglo identifikovati počinioce zlostavljanja i mučenja iz njenih redova u kontekstu protesta u oktobru 2015. godine. Ukazano je na postojanje namjere da se osujeti istraga i obezbijedi nekažnjavanje onih koji su zlostavljali građane.

Brojni primjeri na kojima su zasnovane ocjene i preporuke CPT potvrđuju kredibilitet civilnog društva i ukazuju na njegov poseban značaj i doprinos unaprjeđenju ljudskih prava u Crnoj Gori.

U kontekstu evropskih integracija i pristupanja zemlje Evropskoj uniji (EU) važno je naglasiti obavezu Crne Gore da osigura puno sprovođenje preporuka CPT.

Savjet za građansku kontrolu rada policije je podržao zahtjev NVO Akcija za ljudska prava, a Uprava policija prihvatila da se, pored izvještaja CPT objave i konkretne mjere koje će Uprava policije preduzeti da se spriječi i iskorijeni policijsko zlostavljanje.

Uprava policije je povodom nalaza objavljenih u izvještaju iskazala zabrinutost zbog svakog primjera nezakonitog ponašanja policijskih službenika, prvenstveno onih koji se ispoljavaju kao brutalnost ili prekoračenje upotrebe sredstava prinude. Najavljena je odlučnija i vidljivija borba protiv nezakonitog i neprofesionalnog policijskog postupanja.⁴

Ovakav pristup odgovara na nalaz CPT da su potrebna dalja usklađenja i koordinirana djelovanja kako bi se napokon riješilo pitanje nezakonitog postupanja policijskih službenika u kontinuitetu.

⁴ Pogledati dokumentaciju HRA <http://www.hracion.org/2019/04/04/4-4-2019-hra-komunikacija-sa-direktorom-uprave-policije-povodom-preporuka-cpt-o-zlostavljanju-u-crnogorskoj-policiji/>, te građanske kontrole policije na <http://kontrolapolicije.me/blog/kompletno-rukovodstvo-crnogorske-policije-na-sjednici-savjeta> i Uprave policije <http://www.mup.gov.me/upravapolicije/vijesti/204195/Uprava-policije-posvecena-primjeni-preporuka-iz-CPT-a-slijedi-zajednicka-publikacija.html>.

U kontekstu izdatih preporuka, Uprava policije je odlučila da u narednom periodu obezbijedi pojačano praćenje policijskog postupanja i odnosa prema osobama lišenih slobode. Suština je da se unaprijedi integritet i odgovornost i omoguće istrage i efikasan nadzor nad radom policije. S tim u vezi je sačinjen plan o sprovođenju preporuka iz Izvještaja CPT o posjeti Crnoj Gori u periodu od 9. do 16. oktobra 2017. godine.

Činjenica da Policija, građanski nadzor nad radom policije i nevladina organizacija za zaštitu ljudskih prava zajednički publikuju izvještaj CPT je značajna. Prihvata se da postoji neprimjereno i nezakonito postupanje policijskih službenika, da je sam izvještaj značajan za zaštitu ljudskih prava u Crnoj Gori i da se njegovim objavljivanjem i komentarisanjem podstiče dijalog i pomaže sprječavanje zlostavljanja osoba lišenih slobode. Sam CPT preporučuje što širu distribuciju teksta izvještaja.

Zajedničko publikovanje izvještaja predstavlja i jasnu poruku Uprave policije da želi da razvija i održava bliske, otvorene i pozitivne odnose sa građanskim i drugim tijelima za nadzor policije i organizacijama civilnog društva.

CPT u kontinuitetu ističe značaj javnog oglašavanja starješina Policije kojim se osuđuje policijsko zlostavljanje. Objavljivanjem izvještaja i instrukcija za sprovođenje preporuka CPT upućuje se, i ovom prilikom, poruka policijskoj organizaciji da zlostavljanje građana predstavlja nezakonito i neprofesionalno postupanje i da će zbog toga uslijediti sankcije.

Publikacija, pored ovog predgovora, sadrži dio izvještaja Komiteta koji se odnosi na policiju odnosno policijske ustanove, sa preporukama Komiteta čiji je cilj da se poveća zaštita osoba lišenih slobode kao i instrukciju i plan Uprave policije kako da se preporuke Komiteta sprovedu i uključe u policijsku politiku i praksu.

Koristimo priliku da ohrabrimo upotrebu svih raspoloživih mehanizama za pritužbe na rad i postupanje policijskih službenika. Podnošenje pritužbi, koje se moraju u svakoj situaciji ozbiljno shvatiti i razmotriti, ključne su za zaštitu prava građana i građanki. Djelotvorno postupanje po tim pritužbama vodi jačanju povjerenja javnosti u rad Uprave policije. Takođe, pozivamo policijske službenike i službenice da prijave i prozovu kolege koji nezakonito postupaju i tako doprinesu zaštiti profesionalizma i ugleda koji policijska profesija zaslužuje u demokratskom

društvu. Podsjećamo da se pritužbe na rad službenika Uprave policije podnose Odjeljenju za unutrašnju kontrolu policije Ministarstva unutrašnjih poslova, Etičkom odboru Uprave policije, Savjetu za građansku kontrolu rada policije, Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, a krivična prijava nadležnom osnovnom državnom tužilaštvu. Takođe, kada građanin ili neko pravno lice smatra da mu je policijski službenik u vršenju policijskih poslova povrijedio neko njegovo pravo ili nanio štetu pritužba se može podnijeti i u najbližoj stanici policije.⁵

Cilj nam je da policijskim službenicima i javnosti bliže predstavimo izvještaj CPT za Crnu Goru, u dijelu koji se tiče postupanja policije. Namjera je i da podstaknemo sprovođenje preporuka kako bi policijski službenici savjesnije i bolje radili kao i da unaprijedimo znanje policijskih službenika o standardima CPT.

Poštovanje ljudskih prava mora biti osnovno pravilo policijskog postupanja.

dr Veselin Veljović	mr Aleksandar Saša Zeković	mr Tea Gorjanc Prelević
direktor Uprave policije	predsjednik Savjeta	izvršna direktorka HRA

⁵ Pravilnik o načinu postupanja po pritužbama na rad policije dostupan je na: <http://kontrola-policije.me/biblioteka/propisi>.

Prohibition of Ill-treatment and Torture – Protection of Mental and Physical Integrity

On 7 February 2019, the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) published its report to the Government of Montenegro on its visit to the country which took place on 9-16 October 2017, as well as the Government's response to the report.¹

The report was published based on the request of the Government of Montenegro, which confirms the commitment of the Government to continue both the dialogue and its contribution to the prohibition of torture and ill-treatment, i.e. protection of physical and psychological integrity of all people that fall within the competence of the public authorities of Montenegro.²

The CPT is an international expert body established under the European Convention of the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, whose report is most representative review of the respect of human rights of persons deprived of liberty. Countries, international organisations, the European Court of Human Rights, civil society including non-governmental organisations (NGOs), the media and the academic community all have full confidence in CPT's reports. It is also important that the respect of standards of the Council of Europe has been continuously monitored for years now, through the same proactive and preventive mechanisms, thus allowing for an unbiased view of the true progress of Montenegro.³

Although the CPT, in its report on the visit that took place in 2017, noted a certain progress in the treatment of persons detained by the police compared to the previous visit in 2013, it was concluded that the culture of ill-treatment by the police was not effectively suppressed

¹ <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/anti-torture-committee-publishes-report-on-periodic-visit-to-montenegro-focusing-on-police-prisons-psychiatry-and-social-welfare-establishments>.

² Government of Montenegro requested publication of the report of CPT and its Report. Full Report of CPT, in English language, document of CPT/Inf (2019) 2, is available at this link: <https://rm.coe.int/1680925987>. Response of the Government, document of CPT/Inf (2019) 3, is available at this link: <https://rm.coe.int/1680925989>.

³ Periodic visits of CPT to Montenegro 2004, 2008, 2013 and 2017.

and that persons deprived of their liberty in Montenegro are still under a serious risk of being ill-treated by police officers. It was assessed that ill-treatment by police officers in Montenegro happens to be a fact which appears as an accepted practice within the current police culture, especially among the criminal investigators, and it was therefore recommended that the authorities show determination to combat ill-treatment and ensure in any way they can that police officers at all levels receive the message that no ill-treatment will be tolerated and that both direct perpetrators and their superior officers. will be punished accordingly.

The report also pointed to examples in which it was actually the reaction of the public that caused the treatment by officers of the Police Directorate to be recognised problematic, as well as to the fact that the Public Prosecutor's Office was unable to identify the perpetrators of ill-treatment and torture among its ranks in the context of the protests of October 2015. The existence of intention to hamper the investigation and secure the impunity of those who ill-treated citizens was also noted.

Numerous examples, on which the CPT's assessments and recommendations are based, affirm the credibility of the civil society and point to its particular importance and contribution to the promotion of human rights in Montenegro.

In the context of the European integration and the country's accession to the European Union (EU), it is important to emphasise Montenegro's obligation to ensure full implementation of the CPT's recommendations.

The Council of Civic Control of the Police supported the request of the NGO 'Human Rights Action' and the Police Directorate accepted to publish, in addition to the CPT report, the concrete measures to be taken by the Police Directorate to prevent and eradicate police ill-treatment.

Concerning the findings published in the report, the Police Directorate expressed concern regarding each individual case of police ill-treatment, primarily those that were manifested as brutality or excessive use of force, and announced more resolute and visible fight against unlawful and unprofessional police conduct.⁴

⁴ See the documentation of the HRA <http://www.hracion.org/2019/04/04/4-4-2019-hra-komunikacija-sa-direktorom-uprave-policije-povodom-preporuka-cpt-o-zlostavljanju-u-crnogorskoj-policiji/>, te građanske kontrole policije na <http://kontrolapolicije.me/blog/kompletno-rukovodstvo->

This approach corresponds to the CPT's finding that additional harmonised and coordinated action is required to finally address the issue of continuous unlawful conduct of police officers.

In the context of the issued recommendations, the Police Directorate decided to provide enhanced monitoring of police conduct and treatment of persons deprived of liberty in the course of the following period. The essence of the above action is to enhance integrity and accountability, and enable investigations and effective oversight of police work. In this regard, a plan was made to implement the recommendations from the CPT's Report on its visit to Montenegro from 9-16 October 2017.

The fact that the police, the Council of Civic Control of the Police and a non-governmental organisation engaged in the protection of human rights jointly publish the CPT report is significant. It is acknowledged that inappropriate and unlawful treatment by police officers does exist, that the report itself is significant for the protection of human rights in Montenegro, and that its publication and resulting comments encourage dialogue and help prevent ill-treatment of persons deprived of liberty. The CPT itself recommends distributing the text of the report as widely as possible.

The joint publication of the report also represents a clear message from the Police Directorate that it wishes to develop and maintain a close, open and positive relationship with civic and other police oversight bodies and civil society organisations.

The CPT has for a long time emphasised the importance of police management speaking in public condemning police ill-treatment. By publishing the report and the instruction on the implementation of the CPT's recommendations, a message is sent to the police organisation – on this occasion as well – that ill-treatment of citizens constitutes unlawful and unprofessional conduct which will result in sanctions.

In addition to this Preface, the publication also contains a part of the Committee's report that refers to police or police institutions, with recommendations aimed at increasing the protection of persons deprived of liberty, as well as the instruction and plan of the Police Directorate on how to implement the Committee's recommendations and include

[-crnogorske-policije-na-sjednici-savjeta](http://www.mup.gov.me/upravapolicije/vijesti/204195/Uprava-policije-posvecena-primjeni-preporuka-iz-CPT-a-slijedi-zajednicka-publikacija.html) i Uprave policije <http://www.mup.gov.me/upravapolicije/vijesti/204195/Uprava-policije-posvecena-primjeni-preporuka-iz-CPT-a-slijedi-zajednicka-publikacija.html>.

them in police policy and practice.

We would like to take this opportunity to encourage the use of all available mechanisms for the submission of complaints about the work and conduct of police officers. Complaints, which must always be taken seriously and analysed thoroughly, are crucial for protecting the rights of citizens. Effective action taken upon such complaints leads to strengthening the public confidence in the work of the Police Directorate. We also invite police officers to report and call upon colleagues who act unlawfully, and thus contribute to protecting the professionalism and reputation which the police profession deserves in a democratic society. We also remind that complaints against the work of employees of the Police Directorate are to be submitted to the Police Internal Affairs Division of the Ministry of the Interior, the Ethics Committee of the Police Directorate, the Council of Civic Control of the Police and the Protector of Human Rights and Freedoms of Montenegro, while criminal complaints should be filed with the competent Basic Public Prosecutor's Office. Also, whenever citizens or legal entities believe that their rights have been violated, or that damage was inflicted on them by a police officer on duty, they may file a complaint at the nearest police station.⁵

Our objective is to familiarise both police officers and the public with the part of the CPT's report on Montenegro that concerns police treatment. Our intention is also to encourage the implementation of recommendations in order to have police officers work better and more conscientiously, and to improve the awareness of police officers of the CPT standards.

Respect for human rights must be the main rule of policing.

Veselin Veljovic, PhD Aleksandar Sasa Zekovic, MsC Tea Gorjanc Prelevic, LLM

Director of the
Police Directorate

President of the Council Executive

Director of the HRA

⁵ Rulebook on how to handle the complaints against police work is available at: <http://kontrolapolicije.me/biblioteka/propisi>.

Izveštaj Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i
nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja
(CPT) o posjeti Crnoj Gori u periodu
od 9. do 16. oktobra 2017. godine

Izvještaj

Evropskog Komiteta za sprečavanje mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) o posjeti Crnoj Gori u periodu od 9. do 16. oktobra 2017. godine*

Vlada Crne Gore je zatražila objavljivanje ovog izvještaja i njenog odgovora.

Odgovor Vlade je dat u dokumentu CPT/Inf (2019) 3.

Strazbur, 7. februar 2019.

* Primj. ur.: Za potrebe ove publikacije objavljuje se samo dio navedenog izvještaja koji se odnosi na policijske vlasti. Osim izvršnog rezimea i uvoda objavljujemo dio koji se odnosi na činjenice ustanovljene tokom posjete i predložene mjere u odnosu na Upravu policije Crne Gore. Takođe objavljuju se i dodaci (I i II) koji predstavljaju spiskove ustanova koje je delegacija KSM/CPT posjetila i državnih institucija, organa i nevladinih organizacija sa kojima su obavljene konsultacije.

Izvršni rezime

Tokom posjete 2017. godine, delegacija CPT-a je razmotrila tretman lica koje je policija lišila slobode i uslove pritvora zatvorenika u dvije zatvorske ustanove u zemlji. Delegacija je takođe ispitala tretman psihijatrijskih pacijenata u Specijalnoj bolnici za psihijatriju u Dobroti i Klinici za psihijatriju u Podgorici i izvršila kontrolne posjete Zavodu „Komanski most“, ustanovi za smještaj lica sa posebnim potrebama i Centru za djecu i mlade „Ljubović”.

U cjelini, tokom svoje posjete, delegacija CPT-a je naišla na odličnu saradnju crnogorskih organa na svim nivoima. Uprkos pomenutom, kada je riječ o implementaciji prethodnih preporuka, u izvještaju se navodi da je nekoliko dugogodišnjih pitanja ostalo neriješeno. Na primjer, izostanak primjene u praksi fundamentalnih pravnih zaštitnih mjera protiv zlostavljanja lica lišenih slobode od strane policije; neprikladno i dugotrajno pribjegavanje sredstvima ograničavanja, upotrebom metalnih lisica za ruke i gležnjeve radi vezivanja zatvorenika za krevete u zatvorskim ustanovama; i kontinuirana prenatrpanost i loši uslovi u Specijalnoj bolnici za psihijatriju u Dobroti. U vezi sa posljednja dva pitanja, delegacija CPT-a je iznijela neposredna zapažanja na kraju posjete.

Primjena zakona

U izvještaju se ukazuje na opšte poboljšanje od posjete iz 2013. u pogledu tretmana lica pritvorenih od strane policije. Ipak, dobijen je značajan broj navoda o fizičkom zlostavljanju od strane policijskih službenika. Navodno zlostavljanje je uključivalo udarce pesnicom, šamar, udarce nogom, udarce palicama i udarce nestandardnim predmetima i nanošenje elektrošokova iz ručnih elektrošok uređaja. Smatra se da se to dogodilo ili u vrijeme hapšenja ili tokom predistražne faze radi iznuđivanja priznanja. Komitet zaključuje da su lica lišena slobode u Crnoj Gori i dalje pod znatnim rizikom od zlostavljanja od strane policije i da postoji potreba da više rukovodstvo policije sprovede višestranu strategiju za borbu protiv ove pojave.

Pored toga, analiza djelotvornosti istraga o navodima o zlostavljanju otkriva potrebu jačanja nezavisnosti i resursa Odsjeka za unutrašnju kontrolu Ministarstva unutrašnjih poslova. Takođe se daju preporuke

da se tužiocima podsjetite na potrebu sprovođenja sveobuhvatnih i pravovremenih istraga i da se osigura da se ne ometa rad organa tužilaštva, kao što je bio slučaj nakon masovnih protesta u oktobru 2015. godine, prilikom istraživanja slučajeva navodnog zlostavljanja od strane policije.

Što se tiče operativnih zaštitnih mjera koje se odnose na lišavanje slobode od strane policije, pristup advokatu je i dalje problematičan i još uvijek se ne garantuje od samog početka lišavanja slobode određenog lica. U izvještaju se također ukazuje na poteškoće na koje pritvorena lica nailaze u pogledu obezbjeđivanja djelotvornog i brzog pristupa liječniku, mogućnosti da obavijeste treću stranu o svom pritvaranju i da dođu jasne informacije o svojim pravima (posebno kad su u pitanju strani državljani). Komitet također smatra da bi bilo poželjno da Nacionalni preventivni mehanizam (NPM) detaljnije istraži način na koji se osobe tretiraju prilikom hapšenja i ispitivanja od strane policijskih službenika.

Materijalni uslovi u policijskim stanicama se nijesu poboljšali od 2013. godine i mnoge zatvorske ćelije još uvijek nijesu prikladne za zadržavanje lica do 72 sata zbog strukturnih nedostataka kao što su loš pristup prirodnoj svjetlosti, neadekvatna ventilacija, loši higijenski uslovi i neredovno snabdijevanje hranom pritvorenih lica.

Zatvorske ustanove

CPT sa odobravanjem konstatuje napore uložene u reformu kazno-popravnog sistema od 2013. godine, posebno u vezi sa razvojem sistema alternativnih sankcija. Ipak, zahtijeva se jasnoća u vezi sa dugogodišnjim i hitno potrebnim projektima za izgradnju zatvora u Bijelom Polju i Specijalne zatvorske bolnice u Podgorici.

Većina osoba sa kojima se sastala delegacija CPT-a ukazala je na to da su zatvorski službenici korektno postupali sa njima. Uprkos gore navedenom, u izvještaju se ukazuje na značajan broj navoda o fizičkom zlostavljanju koje uključuje šamaranja, udarce pesnicom i udarce nogom, kao i dugotrajno vezivanje za krevet metalnim lisicama za ruke i gležnjeve. Još jedan dugotrajan i uporan problem je nivo ozbiljnog nasilja među zatvorenicima koji je identifikovan u Istražnom zatvoru i Kazneno-popravnom domu (KPD), gdje CPT preporučuje izradu i sprovođenje jasne strategije na nacionalnom nivou.

Što se tiče materijalnih uslova, radovi na renoviranju u svim zatvorskim ustanovama uglavnom su poboljšali situaciju od posjete 2013. godine. Međutim, u nekim odjeljenjima u obje ustanove i dalje su prisutni ozbiljni nedostaci koje treba otkloniti (npr. loši higijenski uslovi u Paviljonu A KPD-a). Problematični nivoi prenatrpanosti zatvora (tj. ispod 3m² po zatvoreniku u ćelijama sa više zatvorenika) su također primijećeni u određenim odjeljenjima i CPT poziva organe vlasti da osiguraju da svi zatvorenici imaju najmanje po 4m² životnog prostora u ćelijama sa više zatvorenika.

U pogledu aktivnosti i režima koji se pruža zatvorenicima, situacija je i dalje nezadovoljavajuća, jer je manje od 30 procenata osuđenih lica u KPD-u bilo uključeno u neku svrsishodnu aktivnost. CPT kvalifikuje ovaj režim koji se pruža licima u istražnom zatvoru kao "relikt prošlosti", jer su zatvorenici zatvoreni u svoje ćelije 23 sata dnevno i mjesecima ili čak godinama im se ne pružaju nikakve aktivnosti. Od organa vlasti se zahtijeva da uspostave sveobuhvatni režim aktivnosti izvan ćelije za pritvorena lica. U izvještaju se također navodi da se mora otkloniti nedostatak nerazdvajanja osuđenih maloljetnika i odraslih zatvorenika u KPD-u.

U pogledu usluga zdravstvene zaštite u zatvoru, CPT izražava uvjerenje da bi prenošenje ove odgovornosti na Ministarstvo zdravlja moglo da podigne standarde usluge. CPT također zahtijeva pojašnjenje u vezi sa dugogodišnjim projektom izgradnje Specijalne zatvorske bolnice. Zdravstvene jedinice u obje posjećene ustanove su nedavno renovirane i posjeduju adekvatno osoblje. Međutim, nabraja se nekoliko nedostataka, posebno u pogledu: obavljanja ljekarskog pregleda zatvorenika po prijemu; površnog evidentiranja povreda; odsustva tajnosti ljekarskih pregleda; produženog propisivanje benzodiazepina zatvorenicima; i nedostatka psiholoških i rehabilitacionih aktivnosti koje se pružaju zatvorenicima zavisnicima od droga. Trebalo bi preduzeti konkretne mjere za rješavanje ovih pitanja.

CPT također preporučuje da se poveća broj zatvorskog osoblja i da zatvorski službenici prestanu da nose palice i suzavce u zatvorskim prostorijama. Nadalje, u izvještaju se pozivaju crnogorski organi vlasti da obustave postojeću praksu vezivanja zatvorenika u zatvorima i da odmah prestanu sa upotrebom metalnih lisica za ruke i gležnjeve i lanaca za vezivanje zatvorenika. Treba također preduzeti mjere kako bi

se unaprijedilo sprovođenje disciplinskog postupka i način na koji se sprovode sankcije, kao i razmotriti ukidanje mjere zatvaranja u samicu kao disciplinske sankcije za maloljetne zatvorenike. CPT takođe poziva da se preduzmu mjere kako bi se poboljšao kontakt sa spoljnim svijetom za lica u istražnom zatvoru, kao i da se postepeno zamijene mini kombi vozila stare generacije za prevoz zatvorenika.

Psihijatrijske ustanove

U Specijalnoj bolnici za psihijatriju u Dobroti, hronična prenatrpanost dovela je do toga da je nekoliko pacijenata moralo da spava na dušecima na podu, a da su drugi pacijenti bili otpušteni u zajednicu na produženi dopust, suprotno kliničkim indikacijama. Pored toga, situacija je bila pogoršana činjenicom da oko jedne trećine pacijenata nije zahtijevalo dalju hospitalizaciju, ali nijesu mogli biti otpušteni zbog nedostatka odgovarajućih ustanova za njegu u zajednici.

CPT je ustanovio da se osoblje ophodilo uljudno prema pacijentima. Ipak, Komitet zahtijeva da bude redovno izvještavan o tekućoj istrazi Osnovnog državnog tužilaštva u Kotoru o nizu epizoda navodnog zlostavljanja pacijenata od strane osoblja.

Pored gore navedene prenatrpanosti, materijalni uslovi u hroničnom i akutnom odjeljenju su bili loši; bila su oronula i zahtijevala su hitne popravke. CPT je takođe ustanovio da je forenzičko odjeljenje zadržalo zatvorski izgled i da ne obezbjeđuje adekvatno rehabilitaciono i terapeutsko okruženje za pacijente. Materijalni uslovi na Klinici za psihijatriju u Podgorici su takođe bili loši i nehumani.

U pogledu tretmana, izostanak strukturiranog terapijskog pristupa i nedostatak rehabilitacionih aktivnosti su bili evidentni u Specijalnoj bolnici za psihijatriju u Dobroti, gdje se liječenje i dalje oslanja na farmakoterapiju. CPT kritikuje dugotrajno propisivanje benzodiazepina i zalaže se da njihovo propisivanje bude usklađeno sa relevantnim standardima Agencije za lijekove i medicinska sredstva Crne Gore. U izvještaju se takođe zahtijeva uspostavljanje sistematske politike o sprovođenju obdukcije, koja je hitno potrebna s obzirom na značajan broj pacijenata koji umiru u Bolnici u Dobroti. Takođe su date preporuke za propisno regulisanje upotrebe sredstava ograničavanja u skladu sa principima utvrđenim od strane CPT-a, kao i jačanje zaštitnih mjera koje se odnose na prisilno smještanje i tretman pacijenata.

Zavod za lica sa posebnim potrebama „Komanski most”

CPT je konstatovao kontinuirana poboljšanja koja su uvedena od 2008. godine. Atmosfera u instituciji je bila opuštena i osoblje je iskazivalo brižan odnos prema štićenicima.

Iako su životni uslovi poboljšani, još uvijek postoji potreba za poboljšanjem higijenskih uslova u sobama Odjeljenja A i stanja sanitarnih prostorija. U izvještaju se potvrđuje da štićenici imaju na raspolaganju širok spektar rehabilitacionih aktivnosti, a Komitet sa odobravanjem konstatuje izradu detaljnih individualnih planova tretmana od 2013. godine.

U pogledu pružanja zdravstvene zaštite, CPT smatra da bi štićenici imali koristi od prisustva stalno zaposlenog ljekara opšte prakse. Komitet je veoma zabrinut zbog dugotrajnog propisivanja benzodiazepina i davanja PRN (pro re nata) lijekova, što bi trebalo da bude bolje regulisano. Konačno, u izvještaju se ponavljaju prethodne preporuke CPT-a da još uvijek u praksi nije sprovedeno jačanje zaštitnih mjera za smještanje štićenika i njihovo periodično preispitivanje od strane pravosudnih organa.

Centar za djecu i mlade “Ljubović”

Centar je pružao uslove za pritvaranje visokog standarda za različite kategorije maloljetnih lica smještenih u ovoj ustanovi. Takođe, osoblje se uljudno ophodilo prema štićenicima i nijesu uočeni nikakvi znaci nasilja među štićenicima. Međutim, postoji potreba za rješavanjem određenih nedostataka kao što su: odsustvo testiranja na prenosive bolesti; priprema i raspodjela lijekova maloljetnicima od strane vaspitača; i nedostatak jasne politike o korišćenju takozvanih „soba za time-out” za uznemirene štićenike. Pored toga, crnogorski organi vlasti treba da osiguraju da se samopovređivanje ne smatra disciplinskim prekršajem i da treba ukinuti praksu zaključavanja štićenika u njihove sobe na duži period u uslovima sličnim zatvaranju u samicu. CPT takođe smatra da disciplinske kazne nikada ne bi trebalo da dovedu do potpune zabrane porodičnih kontakata i da sva ograničenja u vezi sa porodičnim kontaktima treba da se primjenjuju samo kada se krivični prekršaj odnosi na pomenute kontakte.

I. Uvod

A. Posjeta, izvještaj i kontrola

1. U skladu sa članom 7 Evropske Konvencije o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (u daljem tekstu: Konvencija), delegacija CPT-a je posjetila Crnu Goru od 9. do 16. oktobra 2017. Posjeta je bila dio programa periodičnih posjeta CPT-a za 2017. godinu i bila je četvrta posjeta Komiteta zemlji.
2. Posjetu su obavili sljedeći članovi CPT-a:
 - Marzena Ksel, prva potpredsjednica CPT-a (šef delegacije)
 - Vânia Costa Ramos
 - Nico Hirsch
 - Costas Paraskeva
 - Ceyhun Qaracayev
 - Dubravka Salčić.

Podršku su im pružili Francesca Gordon i Christian Loda iz Sekretarijata Komiteta, uz pomoć Boštjana Škrleca, Višeg državnog tužioca iz Slovenije (ekspert) i Vesne Bulatović, Tamare Jurline, Biljane Obradović i Jelene Pralas (prevodioci).

3. Spisak policijskih, zatvorskih, psihijatrijskih i ustanova socijalne zaštite koje je posjetila delegacija CPT-a nalazi se u Dodatku I.
4. Izvještaj o posjeti usvojen je od strane CPT-a na 95. sjednici, održanoj od 5. do 9. marta 2018. godine, i dostavljen crnogorskim organima vlasti 28. marta 2018. godine. Različite preporuke, komentari i zahtjevi za informacijama koje je iznio CPT navedeni su boldovanim slovima u ovom izvještaju. CPT zahtijeva od crnogorskih organa vlasti da u roku od šest mjeseci dostave odgovor koji sadrži puni osvrt na mjere koje su preduzeli kako bi sproveli preporuke Komiteta i odgovore na komentare i zahtjeve za informacijama formulisane u ovom izvještaju.

Što se tiče preporuka u stavovima 41, 56, 66, 72 i 93 izvještaja, CPT zahtijeva da se u roku od tri mjeseca dostavi izvještaj o mjerama koje su preduzete za njihovo sprovođenje.

B. Kontekst posjete i saradnja na koju se naišlo

5. Tokom posjete, delegacija je održala konsultacije sa Zoranom Pažinom, potpredsjednikom Vlade i Ministrom pravde, Kenanom Hrapovićem, Ministrom zdravlja, Kemalom Purišićem, Ministrom rada i socijalnog staranja, Draganom Pejanovićem, Državnim sekretarom Ministarstva unutrašnjih poslova, Danilom Čupićem, Generalnim direktorom Direkcije za inspekcijski nadzor Ministarstva unutrašnjih poslova, Milanom Adžićem, načelnikom Odjeljenja za unutrašnju kontrolu policije i Natašom Radonjić, v.d. generalnog direktora Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija (ZIKS). Takođe se sastala sa visokim zvaničnicima iz Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva pravde, Ministarstva zdravlja i Ministarstva rada i socijalnog staranja. Pored toga, delegacija je vodila odvojene razgovore sa Savjetom za građansku kontrolu rada policije, Osnovnim državnim tužilaštvom u Podgorici, Odsjekom za unutrašnju kontrolu policije i Upravom za inspekcijske poslove.

Delegacija se takođe susrela sa Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Šučkom Bakovićem, Zamjenicom zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Zdenkom Perović i predstavnicima Nacionalnog preventivnog mehanizma (NPM) i civilnog društva aktivnih u oblastima od interesa za CPT.

Spisak nacionalnih i regionalnih organa, kao i nevladinih organizacija sa kojima se delegacija susrela, nalazi se u Dodatku II ovog izvještaja.

6. U cjelini, delegacija CPT-a je tokom posjete naišla na odličnu saradnju od strane crnogorskih organa na svim nivoima. Delegacija je imala brzi pristup svim mjestima koja je željela da posjeti, bila je u mogućnosti da se lično susretne sa onim osobama sa kojima je željela da razgovara i obezbijeđen joj je pristup informacijama koje je tražila. CPT želi da izrazi zahvalnost za pomoć koju su pružile kontakt osobe CPT-a imenovane od strane nacionalnih organa, gđa Dragana Prentić i gđa Jela Vuletić Manthou.
7. Princip saradnje utvrđen u članu 3 Konvencije takođe zahtijeva da se preduzmu mjere za poboljšanje stanja u svjetlu preporuka Komiteta. S tim u vezi, CPT pozdravlja napredak ostvaren u Centru za djecu i mlade „Ljubović” od posjete 2008. godine u pogledu tretmana i životnih uslova njegovih štićenika i aktivnosti koje im se pružaju.

Međutim, CPT sa zabrinutošću konstatuje da jedan broj preporuka koje je Komitet dao nakon svojih prethodnih posjeta još uvijek nije sproveden. To se prije svega odnosi na djelotvornu primjenu fundamentalnih zaštitnih mjera protiv zlostavljanja lica lišenih slobode od strane policije, kao i na neprikladno pribjegavanje sredstvima ograničavanja i upotrebu lisica za ruke i gležnjeve ili lanaca za vezivanje zatvorenika za namještaj u zatvorskim ustanovama.

Nadalje, CPT konstatuje da je stanje uočeno u Specijalnoj bolnici za psihijatriju u Dobroti direktna posljedica nedostatka napretka u planovima za izgradnju nove forenzičke psihijatrijske ustanove i uspostavljanje alternativnih ustanova za njegu u zajednici za dugotrajne hronične pacijente kojima više nije potrebna hospitalizacija (vidi stav 85).

Imajući u vidu članove 3 i 10, stav 2 Konvencije, CPT vjeruje da će crnogorski organi vlasti preduzeti konkretne mjere za rješavanje dugogodišnjih problema koji su gore navedeni.

C. Neposredna zapažanja po članu 8, stav 5 Konvencije

8. Delegacija CPT-a sastala se 16. oktobra sa predstavnicima crnogorskih organa vlasti kako bi ih obavijestila o glavnim nalazima delegacije. Tom prilikom delegacija CPT-a se pozvala na član 8, stav 5 Konvencije i dala dva neposredna zapažanja u vezi sa:
 - neprikladnom upotrebom sredstava ograničavanja i upotrebom lisica za ruke i gležnjeve ili lanaca za vezivanje zatvorenika za krevet u zatvorskim ustanovama, uključujući i upotrebu takvih mjera kao neformalno kažnjavanje. Delegacija CPT-a pozvala je crnogorske organe vlasti da okončaju takvu praksu u zatvorima i da osiguraju poštovanje osnovnih načela navedenih u stavu 71 koji se odnose na upotrebu sredstava ograničavanja;
 - stanjem hronične prenatrpanosti zabilježene u Specijalnoj bolnici za psihijatriju u Dobroti, što je uticalo na svaki vid života u njoj. Delegacija CPT-a zatražila je da se preduzmu hitne mjere kako bi se svakom pacijentu obezbijedio krevet i da se zaustavi praksa otpuštanja pacijenata u zajednicu suprotno kliničkim indikacijama i smještanja forenzičkih pacijenata zajedno sa drugim pacijentima na različitim odjeljenjima.

Ovi zahtjevi su potvrđeni u dopisu upućenom crnogorskim organima vlasti 26. oktobra 2017. godine, a dopisom od 23. januara 2018. godine, crnogorski organi su dostavili informacije o mjerama koje su preduzete u vezi sa ovim neposrednim zapažanjima. Ove informacije su razmatrane u relevantnim djelovima ovog izvještaja.

II. Činjenice ustanovljene tokom posjete i predložene mjere

A. Policijske ustanove

1) Uvodne napomene

9. Od posjete CPT-a 2013. godine, u Crnoj Gori je sprovedeno nekoliko značajnih zakonodavnih reformi koje se odnose na sprovođenje zakona. Na samom početku posjete, Državni sekretar Ministarstva unutrašnjih poslova naglasio je delegaciji da su preporuke CPT-a sadržane u izvještaju o posjeti iz 2013. uzete u obzir, uključujući reviziju Zakona o unutrašnjim poslovima iz 2012. godine, koja je trenutno u toku, usvajanje novog Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova 2015. godine i izmjene Zakonika o krivičnom postupku (ZKP) 2015. godine. Izmijenjeni ZKP doveo je do osnivanja Specijalnog policijskog odjeljenja u okviru Sektora kriminalističke policije koje postupa po uputstvima Specijalnog državnog tužilaštva. Novi model ima za cilj rješavanje problema u komunikaciji između policije i tužilaštva, kao i djelotvorniju borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala.

Novim ZKP uvedene su promjene u procedurama kojima se reguliše lišavanje slobode osumnjičenih za krivična djela. U skladu sa članom 264 ZKP, policija mora odmah da obavijesti tužioca o lišavanju slobode osumnjičenog za krivično djelo i mora fizički da privede osumnjičenog pred organ tužilaštva u roku od 24 sata. Tužilac može produžiti policijski pritvor na maksimalni period od 72 sata. Pored toga, policija može takođe pozvati građane u policijsku stanicu u cilju prikupljanja informacija u trajanju od najviše šest sati, u skladu sa članom 259, stav 2 ZKP.

10. Nalazi delegacije ukazuju na opšte poboljšanje u postupanju prema osobama koje je policija zadržala u pritvoru. Broj navoda o zlostavljanju od strane policijskih službenika dobijenih tokom posjete bio je manji nego u 2013. godini; ipak, potrebno je dalje usklađeno djelovanje kako bi se riješilo kontinuirano pitanje zlostavljanja od strane policijskih službenika.

Pored razvijanja policijske kulture koja zlostavljanje smatra neprofesionalnim, kao i nezakonitim, važno je takođe da postoje procedure kojima se osigurava da sve žalbe o zlostavljanju od strane policijskih službenika budu brzo i efikasno istražene. U tom cilju, delegacija je imala priliku da se sastane sa Odjeljenjem za unutrašnju kontrolu Ministarstva unutrašnjih poslova i sa višim tužiocima, i da ispita izazove koji trenutno ometaju istražni proces vezan za navode o mučenju i zlostavljanju u Crnoj Gori (vidi stav 17).

2) Mučenje i drugi oblici zlostavljanja

11. Velika većina osoba sa kojima se delegacija susrela navela je da su policijski službenici korektno postupali sa njima u vrijeme njihovog hapšenja i dok su bili u policijskom pritvoru, što je bio pozitivan napredak u odnosu na prethodne posjete CPT-a. Međutim, delegacija je ipak primila znatan broj navoda o fizičkom zlostavljanju pritvorenih lica od strane policijskih službenika, uprkos činjenici da se broj navoda očigledno smanjio od prethodne posjete. Većina navoda odnosila se na zlostavljanje počinjeno u vrijeme ispitivanja od strane policije u cilju iznuđivanja priznanja ili pribavljanja informacija.

Navodno fizičko zlostavljanje sastojalo se od šamara, udaraca pesnicom, udaraca nogom i palicom (uključujući i udarce u glavu), udaraca nestandardnim predmetima, udaranja u zid glavom pritvorenika i upotrebe ručnih uređaja za električno pražnjenje za izazivanje elektrošokova, kao i verbalnog zlostavljanja. Cilj zlostavljanja je očigledno namjera u nekim slučajevima da se osumnjičeni prisile da priznaju određena krivična djela u predistražnoj fazi krivičnog postupka.¹

12. U nekim slučajevima, delegacija je prikupila medicinske dokaze i drugu dokumentaciju, koja je bila u skladu sa navodima pritvorenih lica. U svrhu ilustracije, daje se osvrt na sljedeće slučajeve:

- i. lice uhapšeno 1. oktobra 2017. u Tuzima je tvrdilo da ga je policijski inspektor u vrijeme hapšenja nekoliko puta udario u glavu. Kasnije, dok je bio u automobilu tokom prebacivanja u CB Podgorica, tvrdio je da je primio nekoliko elektrošokova u

¹ t.j. "pred-istražne radnje" koje se odnose na one radnje koje je policija preduzela u prvoj fazi lišavanja slobode osumnjičenog za krivično djelo.

predjelu natkoljenica ručnim uređajem za električno pražnjenje od strane istog policijskog inspektora, navodno radi otkrivanja imena saučesnika osumnjičenog. On je obavijestio zatvorskog ljekara u Zatvoru u Spužu da ga je policija zlostavljala u vrijeme hapšenja. Medicinski karton zatvorenika prilikom prijema u zatvor sadrži navod o policijskom zlostavljanju i bilježi tamno ljubičasti hematoma ispod lijevog oka dimenzija 2 x 0,5 cm, što izgleda da je u skladu sa njegovim navodom da je bio udaren pesnicom;

- ii. lice uhapšeno 18. septembra 2017. godine, navelo je da su ga policijski službenici, nakon što ga je policija savladala i dok je ležao na zemlji, nekoliko puta udarili po nogama i rukama. On je obavijestio zatvorskog ljekara u Zatvoru u Spužu da ga je policija zlostavljala u vrijeme hapšenja. U medicinskom kartonu zatvorenika prilikom prijema u zatvor prikazano je izgrebano i oguljeno lijevo koljeno i lijevi ručni zglobovi, što je izgledalo da je u skladu sa ovim navodom.

13. Kao što je bio slučaj u 2013. godini, delegacija je pronašla nekoliko neoznačenih i nestandardnih predmeta u Centralnoj policijskoj stanici Podgorica, uključujući akumulatore i metalna kliješta, šrafciiger, metalnu šipku i crnu kapuljaču u prostorijama u kojima su pritvorena lica navodno bila zlostavljana ili im se prijetilo zlostavljanjem.

14. Nalazi delegacije tokom ove posjete 2017. godine ukazuju na to da su lica lišena slobode i dalje pod znatnim rizikom od zlostavljanja od strane policije. Iako je primjetno da je broj navoda manji od broja onih ustanovljenih 2013. godine, što ukazuje na to da su crnogorski organi vlasti preduzeli mjere za smanjenje zlostavljanja od strane policijskih službenika, takve mjere očigledno još uvijek nijesu bile djelotvorne u iskorjenjivanju zlostavljanja. Ukratko, kultura policijskog zlostavljanja još uvijek nije djelotvorno obuzdana.

U stvari, sami broj slučajeva na koje je delegacija naišla tokom posjete 2017. u vezi sa zlostavljanjem, zahtijeva hitno i odlučno djelovanje nadležnih organa. Crnogorski organi vlasti moraju da uvide da postojanje zlostavljanja od strane policijskih službenika predstavlja činjenicu, da to nije rezultat nekolicine grubih policajaca, već da je riječ o prihvaćenoj praksi unutar postojeće policijske kulture, posebno među kriminali-

stičkim inspektorima. Nadležni organi bi trebalo da temeljno istraže sva sredstva kako bi osigurali da poruka o nultoj toleranciji zlostavljanja pritvorenih lica dođe do službenika za sprovođenje zakona na svim nivoima; trebalo bi ih navesti da spoznaju, kroz konkretne aktivnosti, da je država odlučna da iskorijeni zlostavljanje lica lišenih slobode. Borba protiv zlostavljanja podrazumijeva ne samo usvajanje odgovarajućih pravnih normi, već i preduzimanje potrebnih mjera kako bi se osigurala njihova primjena.

15. U svjetlu nalaza i zapažanja delegacije tokom posjete 2017. godine, po mišljenju CPT-a, crnogorski organi vlasti su dužni da preduzmu neophodne mjere za okončanje zlostavljanja od strane službenika za sprovođenje zakona kroz višestrani pristup, koji obuhvata: konkurentni proces zapošljavanja policijskih službenika na osnovu strogih kriterijuma za odabir; edukativni kurs za sve novozaposlene sa posebnim naglaskom na napredne metode istrage krivičnih djela; odgovornost starješina za njihove rukovodeće obaveze; primjenu odgovarajućih sankcija (krivičnih i disciplinskih) za počinioc zlostavljanja i za one koji ga ne sprječavaju; i postojanje djelotvornih i nezavisnih procedura za ispitivanje žalbi i drugih relevantnih informacija o navodnom zlostavljanju od strane policijskih službenika.

CPT preporučuje da Ministar unutrašnjih poslova pošalje snažnu poruku da je zlostavljanje pritvorenih lica nezakonito, neprofesionalno i da će biti podložno odgovarajućim sankcijama. Ovu poruku treba ponavljati u odgovarajućim intervalima na nivou regionalnih policijskih uprava. Pored toga, relevantni organi treba da osiguraju sprovođenje djelotvorne istrage o svim navodima o zlostavljanju i da rukovodeće osoblje snosi odgovornost za svoje rukovodeće obaveze (vidi takođe stavove 19-22).

CPT takođe preporučuje, kako bi se otklonile spekulacije o neprimjerenom ponašanju policijskih službenika i uklonili potencijalni izvori opasnosti za osoblje, kao i za pritvorena lica, da sve nestandardne predmete, kao što su akumulatori za automobile, metalna klijesta, šrafčigeri, metalne šipke i crne kapuljače treba odmah ukloniti iz svih policijskih prostorija gdje se ta lica mogu zadržati ili ispitivati. Komitet na kraju preporučuje da se preduzmu odgovarajući koraci kako bi se osiguralo da se svi predmeti ili potencijalno oružje zaplijenjeno tokom

krivičnih istraga unesu u poseban registar, propisno označe (identifikujuću slučaj na koji se odnose) i čuvaju u namjenskoj prostoriji.

3) Istrage o navodima o zlostavljanju

16. U svojim izvještajima o posjetama Crnoj Gori 2008. i 2013. godine, CPT je opisao nekoliko slučajeva fizičkog zlostavljanja i mučenja pritvorenih lica od strane službenika za sprovođenje zakona u vezi sa kojima crnogorski organi nijesu sproveli efikasne istrage.² Komitet je bio kritičan prema tužilačkim organima zato što nijesu bili iscrpni u svojim istragama i zbog nedostatka saradnje između policije i tužilaca u identifikovanju navodnih počinitelja. U svom odgovoru na izvještaj o periodičnoj posjeti iz 2013. godine, crnogorski organi vlasti su obavijestili Komitet da nakon usvajanja Uredbe o policijskim uniformama, oznakama, zvanjima i oružju od 24. maja 2013. godine, svi uniformisani policajci sada moraju da nose oznake sa imenom i identifikacione brojeve na uniformama prilikom obavljanja svojih dužnosti.³

Pored toga, od periodične posjete CPT-a 2013. godine, Evropski sud za ljudska prava je donio jednu presudu u vezi sa Crnom Gorom (u slučaju *Siništaj i ostali protiv Crne Gore*)⁴ u kojoj je, između ostalog, utvrđeno kršenje proceduralnih aspekata člana 3 Konvencije. U predmetnom slučaju, Odjeljenje za unutrašnju kontrolu (OUK, primj.ur.) i pravosudni organi su sproveli nedjelotvorne istrage u vezi sa navodima o fizičkom zlostavljanju grupe građana od strane policijskih snaga u vezi sa „antiterorističkim” djelovanjem u maju 2006.⁵

² Vidi posebno stav 26 izvještaja CPT-a o periodičnoj posjeti Crnoj Gori iz 2008. godine CPT / Inf (2010) 3 i stavove 20 i 21 izvještaja CPT-a o njegovoj periodičnoj posjeti iz 2013. godine CPT / Inf (2014) 16 (primj.ur.: navedeni izvještaji dostupni: <https://rm.coe.int/1680697752> i <https://rm.coe.int/1680697756>).

³ Vidi tačku 21 Odgovora crnogorskih organa vlasti na izvještaj CPT-a o njoj periodičnoj posjeti iz 2013. godine CPT/Inf (2014) 17 (primj.ur.: odgovor Vlade Crne Gore dostupan: <https://rm.coe.int/1680697757>).

⁴ Evropski sud za ljudska prava je 28. jula 2015. godine donio presudu *Milić i Nikezić protiv Crne Gore* u vezi sa neefikasnom istragom koju su crnogorski organi sproveli u slučaju premlaćivanja dva zatvorenika od strane zatvorskeg osoblja Kazneno-popravnog doma u Spužu u martu 2009. godine (primj.ur.: presuda u predmetu *Milić i Nikezić protiv Crne Gore* dostupna: <http://sudovi.me/podaci/vrhs/dokumenta/2212.pdf> i <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-154149%22%5D%7D>); presuda u predmetu *Siništaj i drugi protiv Crne Gore* dostupna: <http://sudovi.me/podaci/vrhs/dokumenta/7672.pdf> i <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-158885%22%5D%7D>).

⁵ CPT je u svom izvještaju o periodičnoj posjeti Crnoj Gori iz 2008. godine došla do iste procjene o neefikasnoj prirodnoj istrage o tzv. antiterorističkoj operaciji “Orlov let”: vidi stav 26 izvještaja

17. Tokom posjete 2017. godine, delegacija CPT-a ispitala je sistem istrage navoda o zlostavljanju iznesenih od strane lica lišenih slobode i da li su takve istrage bile u skladu sa kriterijima djelotvornosti: da li su lica zadužena za sprovođenje takve istrage nezavisna i nepristrasna u odnosu na one koji su uključeni u događaje i da li se istrage sprovode brzo i temeljno.

U tom cilju, delegacija CPT-a održala je sastanke sa načelnikom Odjeljenja za unutrašnju kontrolu Ministarstva unutrašnjih poslova i višim tužiocima i ispitala jedan broj predmeta koji se odnose na istrage slučajeva navodnog mučenja i fizičkog zlostavljanja od strane policijskih službenika. Tokom posjete, pažnja je takođe bila posvećena konkretnim slučajevima navodnog fizičkog zlostavljanja koje su počinili pripadnici Specijalne antiterorističke jedinice (SAJ) policije u kontekstu uličnih protesta iz oktobra 2015. godine koji su se odigrali u centru Podgorice. Pored toga, delegacija CPT-a sastala se sa predstavnicima Savjeta za građansku kontrolu policije, petočlanim građanskim nadzornim tijelom crnogorskog Parlamenta, koje ima ovlašćenje da nadgleda zakonitost policijskih akcija i da daje preporuke Ministarstvu unutrašnjih poslova i tužilačkim organima u tom pogledu.

18. Odjeljenje za unutrašnju kontrolu Ministarstva unutrašnjih poslova ima mandat da istraži bilo koju vrstu policijskog neprimjerenog ponašanja na sopstvenu inicijativu ili na osnovu pritužbi građana, preporuka Savjeta za građansku kontrolu policije i Ombudsmana, kao što je predviđeno članom 117 Zakona o unutrašnjim poslovima. Odjeljenje za unutrašnju kontrolu ispituje zakonitost policijskih akcija i ocjenjuje istinitost navoda, i ako utvrdi osnov za ove navode, podnosi svoje zaključke nadležnom tužiocu, ukoliko utvrdi moguće elemente krivične odgovornosti policijskih službenika, ili disciplinskom tužiocu Ministarstva unutrašnjih poslova u slučaju kršenja etičkog kodeksa. U Odjeljenju za unutrašnju kontrolu je bilo zapošljeno 15 policijskih službenika u vrijeme posjete 2017. godine (devet u Podgorici i po jedan u svakom od Centara bezbjednosti) i postojalo je deset slobodnih radnih mjesta. Službenici Odjeljenja za unutrašnju kontrolu obavljaju specifične zadatke pored svojih redovnih obaveza i nemaju status istražnih policijskih službenika,

CPT-a o periodičnoj posjeti Crnoj Gori iz 2008. godine CPT/Inf (2010)3 (primj.ur.: navedeni CPT izvještaj je dostupan: <https://rm.coe.int/1680697752>).

što znači da ne mogu da sprovedu formalne krivične istrage ili da postupaju po ovlašćenju tužioca.⁶ Načelnik Odjeljenja za unutrašnju kontrolu je informisao delegaciju o izazovima u pronalaženju kompetentnih policijskih službenika za popunjavanje deset slobodnih radnih mjesta.

Delegacija CPT-a je ispitala 10 slučajeva navodnog fizičkog zlostavljanja pritvorenih lica od strane policije, koje je CPT istražio od 2014. godine. U vezi sa četiri slučaja, CPT je ustanovio elemente koji ukazuju na nepropisno ponašanje policije, dok je preostalih šest odbačeno kao neosnovano. Kontrola zakonitosti od strane Odjeljenja za unutrašnju kontrolu se pokazala temeljnom i blagovremenom, a relevantni dosijeji su proslijeđeni tužilačkim organima i u pogledu onih slučajeva za koje je prima facie ocijenjeno da su neosnovani, ali koji bi ipak mogli da sadrže elemente krivične odgovornosti policijskih službenika.⁷ Uprkos gore navedenom, članovi Odjeljenja za unutrašnju kontrolu bili su spriječeni u svom radu jer su morali da se oslone na medicinsku dokumentaciju koju je izdalo osoblje službe hitne pomoći kako bi procijenili prirodu povreda, jer nijesu mogli naložiti forenzičke medicinske preglede navodnih žrtava.

19. Po mišljenju CPT-a, nezavisni organ zadužen za istragu žalbi protiv policije može dati značajan doprinos sprječavanju zlostavljanja, pod uslovom da je istinski nezavisan i da ima adekvatne resurse za sprovođenje djelotvornih istraga. U idealnom slučaju, CPT bi više volio da crnogorski organi vlasti uspostave takav nezavisni organ za žalbe u okviru policije. Međutim, CPT prepoznaje da je ovo dugoročni cilj i smatra da bi u kraćem roku crnogorski organi vlasti trebalo da preduzmu mjere za jačanje kapaciteta Odjeljenja za unutrašnju kontrolu. Osoblje OUK-a bi trebalo da uživa isti pravni status i ovlašćenja kao i istražni policijski službenici u sprovođenju istražnih radnji u skladu sa članom 257 ZKP-a i povezivanju sa tužilačkim organima u skladu sa članom 44 ZKP-a.

⁶ U skladu sa odredbama članova 44 i 257 ZKP.

⁷ Na primjer, u pogledu ova tri slučaja koja su prvobitno bila proglašena neosnovanim od strane OUK, tužioci su ustanovili elemente krivične odgovornosti i podigli optužnice u vezi sa četiri policijska službenika.

CPT preporučuje da crnogorski organi vlasti preduzmu mjere za:

- jačanje kadrovskih kapaciteta Odjeljenja za unutrašnju kontrolu popunjavanjem svih slobodnih radnih mjesta;
- jačanje istražnih kapaciteta OUK-a kroz mogućnost izdavanja naloga za obavljanje forenzičkih medicinskih pregleda povrijeđenog lica i pribjegavanja audio i video uređajima za prikupljanje dokaza.

Nadalje, crnogorski organi vlasti treba da osiguraju da istražitelji Odjeljenja za unutrašnju kontrolu uživaju isti pravni status kao i istražni policijski službenici u skladu sa relevantnim odredbama ZKP-a i da su propisno obučeni i da OUK ima dovoljno resursa za sprovođenje djelotvornih istraga o slučajevima navodnog mučenja i fizičkog zlostavljanja na temeljan i blagovremen način.

20. Što se tiče djelotvornosti tužilačkih istraga u vezi sa navodima o zlostavljanju, delegacija CPT-a je ispitala relevantne dosjee u vezi sa istragama koje su sproveli tužilački organi u periodu od 2014. do sredine 2017. godine. Tokom ovog perioda, ukupno 45 policijskih službenika je optuženo za krivična djela zlostavljanja (član 166a, stav 2 KZ), mučenja (član 167 KZ) i nanošenja tjelesne povrede (član 155 KZ) na nacionalnom nivou, a 19 ih je osuđeno na kaznu zatvora ili novčane kazne.

Sa izuzetkom slučajeva navodnog fizičkog zlostavljanja u vezi sa uličnim protestima iz oktobra 2015. u Podgorici (vidi stav 21), delegacija CPT-a je ustanovila da su tužilačke istrage sprovedene na temeljan i blagovremen način. Pregledani dosjei su pokazali da su tužioci reagovali brzo u pogledu izdavanja naloga za forenzičko ispitivanje navodne žrtve zlostavljanja, prikupljanja relevantnih dokaza (kao npr. snimci sa video nadzora policijskih zatvorskih objekata), intervjuisanja širokog spektra svjedoka i osporavanja kontradiktornih izjava policijskih službenika. Shodno tome, policijski službenici su uopšteno bili ili optuženi ili je krivični postupak odbačen u roku od najduže šest mjeseci.

Nadalje, delegacija je takođe mogla da primijeti da je, kad god je tužilac donio odluku o odbacivanju krivičnog postupka, viši tužilac, postupajući po službenoj dužnosti ili po žalbi, detaljno ispitao tu odluku, često isticanjem nedostataka prvobitne istrage i izdavanjem naloga za sprovođenje nove (vidi stav 127). Uprkos gore navedenom, u neko-

liko slučajeva delegacija CPT-a je mogla da primijeti da istraga nije bila u potpunosti temeljna i nezavisna. Na primjer, Državni tužilac u Osnovnom državnom tužilaštvu u Bijelom Polju je, istražujući navod o iznuđivanju priznanja pritvorenog lica u aprilu 2014. od strane lokalnih policijskih službenika,⁸ odlučio da odbaci krivični postupak zasnovan samo na izjavama pomenutih policijskih službenika i bez ikakvog pokušaja da se intervjuiše navodna žrtva. Pored toga, isti tužilac nije tražio objašnjenje za kontradikcije koje su proizilazile iz različitih izjava policije i navodne žrtve.

Kako bi se osiguralo da istrage tužilaca o navodima o zlostavljanju od strane policijskih službenika budu djelotvorne, CPT preporučuje da crnogorski organi vlasti naglase svim tužiocima neophodnost da tužilačke istrage u vezi sa slučajevima iz članova 166a, stav 2, 167 i 155 Krivičnog zakonika treba sprovoditi na sveobuhvatan, brz i ekspeditivan način.

21. Kao što je pomenuto u stavu 17, slučajevi navodnog fizičkog zlostavljanja počinjenog od strane pripadnika Specijalne antiterorističke jedinice (SAJ), kao i običnih policijskih službenika tokom uličnih protesta u Podgorici u noći 17, 18. i 24. oktobra 2015. godine, zahtijevaju posebnu procjenu od strane CPT-a u smislu djelotvornosti istraga koje su sproveli nadležni organi. Tokom gore pomenutih uličnih protesta, 21 lice je uputilo žalbu različitim nevladinim organizacijama, Ombudsmanu, OUK-u i Savjetu za građansku kontrolu policije da su bili izloženi fizičkom zlostavljanju od strane pripadnika policije (posebno SAJ-a).⁹ Navodno fizičko zlostavljanje se uglavnom sastojalo od udaraca palicama, udaraca nogom i udaraca pesnicom; gumeni meci su takođe ispaljeni u rastjerane mase. U nekim slučajevima, policijski službenici su fizički izvlačili ljude iz vozila, nanoseći im uzastopne udarce palicom dok su ležali na zemlji. Kao rezultat toga, 18 osoba je primilo ljekarsku pomoć u urgentnom centru Kliničkog bolničkog centra u Podgorici.

⁸ Slučaj je prosljeđen tužiocu od strane Odjeljenja za unutrašnju kontrolu.

⁹ Savjet za građansku kontrolu policije izradio je tematsku publikaciju pod nazivom: "Pravo na fizički integritet i ljudsko dostojanstvo: oktobarski protesti i primjena policijskih ovlašćenja". Ova posebna publikacija daje prikaz svih pritužbi na evidentirane slučajeve nedozvoljenog ponašanja policije tokom oktobra 2015. godine, zajedno sa ocjenom Savjeta za građansku kontrolu i odgovorom tužilačkih organa i drugih nadzornih tijela kao što su OUK i Ombudsman (primj. ur.: publikacija je dostupna: <http://kontrolapolicije.me/sites/default/files/library/files/Pravo%20na%20fizicki%20integritet.pdf>).

Dvije posebne epizode teškog premlaćivanja od strane pripadnika SAJ-a 24. oktobra snimljene su video kamerom.¹⁰ U prvom slučaju, oko dvadesetak pripadnika SAJ-a zaustavili su automobil u blizini policijske stanice, izvukli M.M. i nastavili da mu zadaju udarce pendrecima po glavi i tijelu dok je ležao na zemlji, uzrokujući mu teške tjelesne povrede koje su zahtijevale njegovu hospitalizaciju.¹¹ Pripadnici SAJ-a takođe su demolirali njegov automobil udarajući po njemu palicama. Što se tiče druge epizode, te iste večeri, desetak pripadnika SAJ-a nanijelo je višestruke udarce pendrecima po glavi i tijelu dvijema osobama dok su ležali na zemlji (tj. M.B. i B.V.) u tzv. „Zlatarskoj ulici“ nanoseći im lakše tjelesne povrede.¹²

22. Osnovni državni tužilac u Podgorici obavijestio je delegaciju CPT-a da je otvorio ukupno deset krivičnih istraga protiv nepoznatih počinitelaca o epizodama navodnog fizičkog zlostavljanja i mučenja 21 građanina u vezi sa uličnim protestima 17, 18. i 24. oktobra 2015. godine neposredno nakon pomenutih događaja.¹³ U vrijeme posjete CPT-a, gore navedene istrage rezultirale su samo podizanjem optužnice za krivično djelo mučenja (prema članu 167, stav 2. KZ-a) 24. decembra 2015. godine protiv dva člana SAJ-a koji su dobrovoljno priznali svoje učešće u prebijanju M.M. Pored toga, komadant SAJ-a je optužen za krivično djelo pomaganja i podržavanja izvršenja krivičnog djela (u skladu sa članom 287, stav 2 KZ), osuđen na pet mjeseci zatvora i oslobođen 21. februara 2018. go-

¹⁰ Snimke možete pogledati na sljedećim adresama: <https://www.youtube.com/watch?v=DCeZNEfSdDw>, <https://www.youtube.com/watch?v=R59pSJVtZq4>, <https://www.youtube.com/watch?v=hmRQ4lTYz6g> i <https://www.youtube.com/watch?v=mCm1xPyouY>. Ove snimke su napravili građani iz obližnjih zgrada.

¹¹ Prema forenzičkom medicinskom pregledu, M.M. je pretrpio sljedeće povrede tokom teškog premlaćivanja od strane pripadnika SAJ-a: "fraktura gornjeg dijela kuka, fraktura desnog ručnog zgloba, hematoma lijevog kapka i korijena lijevog uha, dimenzija 5x5 cm, ogrebotina na desnoj polovini stomaka dužine oko 1x0,5 cm, više tačkastih krvnih podliva na lijevoj polovini vrata veličine djetetovog dlana, sedam uzdužnih hematoma u predjelu spoljnje strane lijeve nadlaktice dužine 5x2 cm do 15x3 cm, hematoma u stražnjem dijelu lijevog ramena veličine muške šake, šest uzdužnih hematoma dimenzija 4x1,5 cm do 20x1,5 cm, više krvavih ogrebotina na spoljnjem dijelu lijevog kuka koje pokrivaju površinu od 10x7 cm, paralelni krvni podlivi na spoljnoj strani lijevog kuka dužine 20x1,5 cm".

¹² Prema medicinskom pregledu obavljenom u urgentnom centru KBC-a Podgorica, M.B. je pretrpio sljedeće povrede prilikom navodnog premlaćivanja od strane pripadnika SAJ-a: "hematom na lijevom dijelu rebarnog luka veličine 8x4 cm, hematoma veličine 15x7 cm na lijevoj potkoljenici". Kod B.V. su prilikom pregleda u istoj zdravstvenoj jedinici zabilježene sljedeće povrede u medicinskom izvještaju: "hematom u glutealnom području i hematoma lijevog gornjeg kapka".

¹³ Istrage su se odnosile na članove 166a, stav 2 (zlostavljanje), 167 (mučenje), 151 (nanošenje teških tjelesnih povreda) i 253, stav 2 (uništavanje privatne imovine).

dine.¹⁴ U ostalim slučajevima, Osnovni državni tužilac u Podgorici nije bio u mogućnosti da identifikuje počinioce fizičkog zlostavljanja i mučenja jer su pripadnici SAJ-a nosili kacige i gas maske i nije su na svojim uniformama imali oznake sa imenima/identifikacione brojeve. U odgovoru na tri odluke Ustavnog suda,¹⁵ Osnovni državni tužilac u Podgorici ponovio je 3. novembra 2017. godine da je nakon saslušanja 54 člana SAJ-a,¹⁶ viših policijskih službenika i svjedoka događaja koji su snimili prebijanje, i dalje bilo nemoguće utvrditi koji pripadnici SAJ-a su počinili fizičko zlostavljanje u vezi sa gore navedenim događajima.

CPT je u svojim izvještajima o posjetama Crnoj Gori 2008. i 2013. godine, preporučio da specijalne interventne snage treba da nose oznaku sa imenom/identifikacioni broj prilikom izvođenja operacija.¹⁷ U praksi, nedostatak primjene ovih preporuka garantovao je nekažnjavanje počinilaca teškog prebijanja pokojnog Aleksandra Pejanovića 2008. godine u policijskoj pritvorskoj jedinici u Podgorici, poznatoj pod nazivom „betonjerka“.¹⁸ Činjenica da tokom uličnih protesta u oktobru 2015. godine, nakon usvajanja Uredbe o policijskim uniformama, oznakama, zvanjima i oružju 24. maja 2013. godine, kao i zaključka koji je 20. oktobra 2015. usvojio Savjet za građansku kontrolu policije, kojim se pozivaju Ministar unutrašnjih poslova i Direktor policije da se pridržavaju prethodnih preporuka CPT-a na ovu temu,¹⁹ specijalne interventne grupe, kao što je SAJ, i dalje nijesu nosile oznaku sa imenom/identifikacioni broj na svojim uniformama, ukazuje na namjerni pokušaj da se omete istraga i namjeru da se garantuje nekažnjavanje onih koji su skloni fizičkom zlostavljanju drugih lica.

¹⁴ Komadant SAJ-a je priznao da jedinica nije dostavila nikakav izvještaj o upotrebi sredstava ograničavanja u vezi sa operacijama izvršenim 24. oktobra 2015. godine.

¹⁵ Odluke Ustavnog suda U-III br. 49/17, U-III br. 50/17 i U-III 354/17 od 21. i 25. jula 2017. potvrdile su kršenje člana 28. Ustava Crne Gore i člana 3 Evropskog suda za ljudska prava. U istim odlukama Ustavni sud je zatražio od Osnovnog državnog tužioca u Podgorici da u roku od tri mjeseca preduzme dalje istražne radnje u vezi sa dva gore navedena navoda o fizičkom zlostavljanju koje se dogodilo 24. oktobra 2015. godine.

¹⁶ Ukupno 55 pripadnika SAJ-a je bilo na dužnosti u noći 24. oktobra 2015. godine, što predstavlja ukupan broj članova. Jedan od pripadnika nije mogao biti ispitan, jer je bio raspoređen u mirovnu operaciju UN-a.

¹⁷ Vidi stav 27 CPT/Inf (2010) 3 i stav 21 CPT/inf (2014) 16.

¹⁸ Vidi stav 20 CPT/inf (2014)16.

¹⁹ Vidi str. 13 tematske publikacije Savjeta za građansku kontrolu policije pod naslovom: "Pravo na fizički integritet i ljudsko dostojanstvo: oktobarski protesti i primjena policijskih ovlašćenja".

U dopisu koji je primljen 23. januara 2018. godine, crnogorski organi vlasti su obavijestili CPT da je, nakon preliminarnih zapažanja njihove delegacije, Ministarstvo unutrašnjih poslova usvojilo Pravilnik prema kome će svaka uniforma ubuduće morati da ima vidni natpis kombinacije slova i brojeva, što bi omogućilo preciznu identifikaciju svakog policijskog službenika, uključujući i one koji preduzimaju specijalnu operaciju.²⁰

CPT konstatuje novi Pravilnik koji je usvojilo Ministarstvo unutrašnjih poslova i želi da dobije potvrdu od crnogorskih organa vlasti da policijske interventne snage (uključujući pripadnike SAJ-a) sada nose oznaku sa imenom/identifikacioni broj na svojim uniformama tokom svih operacija. Nadalje, Komitet bi želio da bude informisan da li će bivši komandant SAJ-a biti podvrgnut disciplinskom postupku nakon odsluženja zatvorske kazne. Pored toga, CPT smatra da bi crnogorski organi vlasti poslali veoma lošu poruku u svojoj navodnoj borbi protiv nekažnjavanja, ukoliko bi bivši komandant SAJ-a bio vraćen na isti položaj.

4) Zaštitne mjere protiv zlostavljanja lica lišenih slobode

23. CPT pridaje poseban značaj trima pravima lica koja su lišena slobode od strane policije: pravu predmetnih lica da se o činjenici o njihovom pritvoru obavijesti bliski rođak ili treća strana po njihovom izboru, pravu pristupa advokatu i pravu pristupa ljekaru. On smatra da ova tri prava predstavljaju osnovne zaštitne mjere protiv zlostavljanja lica lišenih slobode, koje bi trebalo primjenjivati od samog početka njihovog lišavanja slobode. Ova prava treba da uživaju ne samo osumnjičeni za krivična djela, već i sve ostale kategorije lica lišenih slobode, a informacije o tim pravima treba da se dostave bez odlaganja i na jeziku koji pritvoreno lice razumije. U Crnoj Gori, ove zaštitne mjere za lica lišena slobode od strane policije postoje

²⁰ Ovaj Pravilnik o dizajnu, tehničkim karakteristikama, vrsti materijala, načinu nošenja i datumu isteka uniformi policijskih službenika koji obavljaju specijalne zadatke objavljen je u Službenom listu Crne Gore pod brojem br. 76/17 od 17. novembra 2017. godine. Pored toga, Ministarstvo unutrašnjih poslova je 29. decembra 2017. godine objavilo tendersku ponudu za nabavku gore navedenih novih uniformi (primj.ur.: navedeni pravilnik dostupan: <http://kontrolapolicije.me/sites/default/files/library/files/Pravilnik%20o%20izgledu%2C%20tehnic%CC%8Ckim%20karakteristikama%2C%20vrsti%20materijala%2C%20nac%CC%8Cinu%20nos%CC%8Cenja%20i%20rokovima%20trajanja%20uniformi%20policijskih%20sluz%CC%8Cbenika%20za%20izvrs%CC%8Cavanje%20posebnih%20zadataka.pdf>).

formalno u okviru nacionalnog zakona.²¹

24. Što se tiče obavještenja o pritvoru, lice koje je lišeno slobode od strane državnog organa mora odmah biti obaviješteno da on/ona ima pravo da zahtijeva da osoba po njegovom/njenom izboru bude obaviještena o hapšenju.²²

CPT sa odobravanjem primjećuje da se u evidencijama o pritvoru sada posvećuje poseban odjeljak obavještenju o pritvoru koje se upućuje trećoj strani potpisanom od strane pritvorenog lica i policijskog službenika. Pored toga, u nekim policijskim stanicama (kao što je Danilovgrad) postoji poseban obrazac za obavještenje treće strane u kome se bilježe podaci o tome da li je dato pravo izvršeno ili odbijeno, koja treća strana je kontaktirana, datum i vrijeme i potpis policijskog službenika i pritvorenog lica.

Ipak, nekoliko pritvorenih lica koja su intervjuisana od strane delegacije tvrdilo je da im nijesu date nikakve informacije o njihovim pravima, te stoga nijesu bili u mogućnosti da kontaktiraju svoju porodicu ili treću stranu.

CPT preporučuje da crnogorski organi vlasti osiguraju da se svim pritvorenim licima pruži mogućnost da obavijeste osobu po njihovom izboru o svom pritvoru od samog početka njihovog lišavanja slobode.

25. Pravo lica lišenih slobode da imaju pristup advokatu takođe je zagarantovano Ustavom i članom 261, stav 3 ZKP.²³ Pored toga, u članu 261, stav 4 ZKP navodi se da ako se lični branilac pritvorenog lica ne pojavi u roku od četiri sata, policija i državni tužilac će omogućiti kontakt sa braniocem po službenoj dužnosti. Tužilac može u izuzetnim slučajevima prenijeti saslušanje osumnjičenog za krivično djelo na policiju u prisustvu branioca (tj. ili po službenoj dužnosti ili po izboru pritvorenog lica).²⁴

Međutim, u praksi pristup braniocu je bio problematičan i nije pravilno registrovan u evidencijama o pritvoru. U mnogim posjećenim policijskim stanicama (uključujući Kotor i Danilovgrad) pritvorski nadzornici

²¹ Posebno, član 5 ZKP-a.

²² Član 5 (1) i član 180 (1) ZKP.

²³ U skladu sa članom 261, stav 3 ZKP-a, osumnjičenom će se omogućiti da putem telefona ili drugog sredstva elektronske komunikacije uspostavi kontakt sa braniocem, a državni tužilac može osumnjičenom pomoći da nađe branioca.

²⁴ U skladu sa članom 261, stav 5 ZKP-a.

su samo izjavili da nijedno pritvoreno lice nije tražilo branioca više od godinu dana. Neki službenici su takođe otvoreno priznali da ne vide potrebu da pritvorena lica imaju pristup braniocu prije nego što budu izvedena pred tužioca. Bilo je nemoguće provjeriti iz evidencije o pritvoru da li su pritvorena lica bila obaviještena i da li su bila u mogućnosti da ostvare ovo pravo. Ipak, razgovori sa pritvorenim licima potvrdili su da nijesu imali pristup braniocu prije nego što su izvedeni pred tužioca.

Nalazi posjete iz 2017. ukazuju da pravo na pristup braniocu, na samom početku lišavanja slobode nekog lica, u praksi još uvijek ne postoji. Jasno je da službenici za sprovođenje zakona još uvijek ne smatraju ovo pravo zaštitnom mjerom protiv zlostavljanja, već samo garancijom za pravično suđenje.

CPT poziva crnogorske organe vlasti da osiguraju da sva lica koja policija pritvori budu informisana o svom pravu na pristup braniocu, kao i da im se pruži mogućnost da ostvare to pravo od samog početka njihovog lišavanja slobode od strane policije. Posebno je značajno da se branilac u ranoj fazi postupka sastane sa pritvorenim licem i da je prisutan tokom ispitivanja dotične osobe, kao što je predviđeno u ZKP.

26. U pogledu prava na pristup ljekaru, članom 25 Zakona o unutrašnjim poslovima propisano je da će policijski službenici omogućiti medicinsku pomoć osobama koje je zahtijevaju, upućivanjem u medicinsku ustanovu. U informativnoj brošuri koja se dijeli pritvorenim licima u policijskim ustanovama navodi se takođe pravo pritvorenih lica da zatraže medicinsku pomoć od ljekara. Član 268, stav 6 ZKP pruža mogućnost osumnjičenima za krivično djelo, pravnom savjetniku ili članovima porodice da zatraže ljekarski pregled pred državnim tužiocem; međutim, lica mogu biti zadržana u pritvoru do 24 časa prije nego što budu izvedena pred tužioca.²⁵

U većini posjećenih policijskih stanica nije postojao nikakav registar u koji bi se evidentiralo da li su pritvorena lica tražila ili imala pristup ljekaru. Izuzetak je bila policijska stanica u Ulcinju, koja je proaktivno kreirala registar lica koja su tražila pristup ljekaru.

Kao što je bio slučaj u 2013. godini, lica koja su iznijela navode o fizičkom zlostavljanju od strane policije tvrdila su da im nije ponuđena mogućnost da se obrate ljekaru tokom početnog pritvora od strane po-

²⁵ U skladu sa članom 264, stav 3 ZKP-a.

licije, kao i da su posjetili ljekara tek nakon što su bili izvedeni pred tužioca (koji je mogao da naloži ljekarski pregled) ili nakon prijema u Istražni zatvor.

CPT poziva crnogorske organe vlasti da osiguraju da se osobama lišenim slobode od strane policije izričito garantuje pravo na pristup ljekaru od samog početka njihovog lišavanja slobode. Pored toga, trebalo bi učiniti jasnim da će zahtjev pritvorenog lica da posjeti ljekara uvijek biti odobren; ni policijski službenici, niti bilo koji drugi organ ne mogu da filtriraju takve zahtjeve.

27. Informativne brošure na nekoliko jezika koje sadrže napomenu o svim gore navedenim zaštitnim mjerama protiv zlostavljanja bile su dostupne tokom posjete 2017. godine. Od pritvorskih službenika i pritvorenih lica se tražilo da evidentiraju da su ovi obrasci podijeljeni. Ipak, velika većina intervjuisanih lica je tvrdila da im nije dostavljena pisana informativna brošura i da im od samog početka lišavanja slobode od strane policije nijesu pružene informacije o njihovim pravima. U nekim policijskim stanicama koje su posjećene (na primjer, Danilovgrad), nedostajalo je više od polovine potpisa kojima se potvrđuje prijem informacija od strane pritvorenih lica.

CPT još jednom poziva crnogorske organe vlasti da preduzmu korake kako bi bez odlaganja osigurali da su sva lica koje je policija zadržala u pritvoru u potpunosti informisani o svojim pravima. Ovo bi trebalo osigurati obezbjeđivanjem jasnih usmenih informacija na samom početku lišavanja slobode, koje treba dopuniti po dolasku u prostorije policije, kao i sistematskim obezbjeđivanjem gore navedenih informativnih brošura.

28. Štaviše, delegacija je primila značajan broj navoda da su pritvorena lica koja su bila strani državljani ispitivana od strane policije i prisiljena da potpišu dokumenta koja u potpunosti nijesu razumjeli, da nijesu bili obaviješteni o svojim pravima na jeziku koji su mogli da razumiju i da im nije obezbijeđen prevodilac sve do kasnije faze, često tek kada su stigli na sud. CPT preporučuje da se preduzmu djelotvorni koraci kako bi se osiguralo da pritvoreni strani državljani koji ne razumiju crnogorski jezik odmah dobiju usluge tumača i da se od njih ne traži da potpišu bilo kakve izjave ili druga dokumenta bez takve pomoći. Pored toga, pisane informacije o pravima pritvo-

renih lica treba da postoje na stranim jezicima koji se najčešće govore, a organi vlasti treba da osiguraju da se svim pritvorenim licima koja su strani državljani u praksi ponude takve informativne brošure.

29. Prema članu 259, stav 1 ZKP-a osnovne pravne zaštitne mjere treba da se primjenjuju i na lica koja policija može pozvati radi prikupljanja informacija o krivičnom djelu u trajanju od najviše šest sati.²⁶ Neke policijske stanice su vodile zapisnik u evidencijama o pritvoru u takvim „informativnim razgovorima” (npr. policijske stanice na Cetinju i Ulcinju), dok neke (npr. Policijska stanica u Tivtu i Centar bezbjednosti u Budvi) nijesu. Delegacija CPT-a je obaviještena od strane policijskih službenika da se upotreba takvih evidencija više ne smatra obaveznom nakon usvajanja postojećeg ZKP-a 2009. godine.

CPT preporučuje da crnogorski organi vlasti osiguraju da se, kad god se neko lice dovede ili pozove u policijsku ustanovu u cilju prikupljanja informacija o krivičnom djelu, njegovo/njeno prisustvo uvijek propisno evidentira. Posebno, u evidenciji treba navesti ko je doveden ili pozvan, od strane koga, po čijem nalogu, u koje vrijeme, iz kog razloga, u kom svojstvu (osumnjicheni, svjedok, itd.), kome je dotično lice predato i kada je dotično lice napustilo prostorije policije.

30. Zakonski rokovi za zadržavanje u policijskom pritvoru su uglavnom poštovani. Međutim, delegacija je utvrdila da nijesu evidentirana sva kretanja izvan policijskog pritvora (na primjer, na sud ili kod tužioca). To je značilo da bi nekoliko sati moglo ostati neregistrovano u zapisniku o pritvoru.

CPT smatra da bi se osnovne zaštitne mjere koje su na raspolaganju licima u policijskom pritvoru pojačale kada bi postojao jedinstven i sveobuhvatan zapisnik o pritvoru za svako pritvoreno lice, u koji bi se zabilježili svi aspekti njegovog/njenog pritvora i radnje preduzete u vezi sa njima, kao i svaki put kada je lice dovedeno u ćeliju i odvedeno iz nje. Shodno tome, Komitet preporučuje da, kada se pritvoreno lice smjesti u ćeliju, svi slučajevi njenog/njegovog naknadnog udaljavanja iz ćelije treba da budu evidentirani; u tom zapisniku treba navesti da-

²⁶ Članom 259 ZKP-a je propisano da se u pozivima građanima da dođu u policijsku stanicu radi prikupljanja informacija o krivičnom djelu mora navesti da on/ona može da dođe u pratnji advokata.

tum i vrijeme kada je pritvoreno lice odvedeno iz ćelije, mjesto na koje je odvedeno i službenike zadužene za njegovo/njeno odvođenje, svrhu zbog koje je odveden/a, i datum i vrijeme njegovog/njenog povratka.

5) Monitoring i žalbeni postupci

31. Crnogorski NPM (Nacionalni preventivni mehanizam) vrši monitoring prostorija za policijski pritvor. Policijske stanice su takođe predmet eksternog monitoringa od strane organa civilnog društva i Ombudsmana, između ostalih organa.

Međutim, kao što je bio slučaj tokom prethodne posjete CPT-a 2013. godine, delegacija je stekla jasan utisak da se ova aktivnost monitoringa uglavnom fokusira na materijalne uslove policijskog pritvora, i često se ne proširuje na razgovore sa pritvorenim licima o njihovom prethodnom pritvoru i tretmanu u početnom policijskom pritvoru.²⁷ Štaviše, nadležni organi vlasti su obavijestili delegaciju da ih Nacionalni preventivni mehanizam nije upoznao sa nijednim problemom koji se odnosi na zlostavljanje policije i da ih je to navelo na uvjerenje da zlostavljanje u policijskom pritvoru više nije problem.

U svjetlu brojnih navoda o zlostavljanju od strane policije koje je delegacija primila tokom posjete 2017. godine, Komitet smatra da bi bilo poželjno da NPM detaljnije istraži način na koji se tretiraju lica prilikom hapšenja i ispitivanja od strane policijskih službenika.

6) Uslovi pritvora

32. Uslove pritvora u posjećenim policijskim stanicama i dalje su karakterisali brojni nedostaci, kao što je to bio slučaj tokom periodične posjete CPT-a 2013. godine. Zatvorske ćelije u većini posjećenih policijskih stanica imale su krevete sa dušecima i ćebadima, sistem za ventilaciju i zvono za pozivanje. Međutim, ustanovljeni su nedostaci u svim objektima, uključujući slab pristup prirodnoj svjetlosti (Centri bezbjednosti u Podgorici i Kotoru i Policijska stanica u Tivtu), nedovoljan pristup vještačkom osvjetljenju (Policijske stanice u Tivtu i Ulcinju), lošu ventilaciju (Centar bezbjednosti u

²⁷ Vidi posebno "Izveštaj Nacionalnog Preventivnog Mehanizma za 2015. godinu", strana 58 (primj. ur.: navedeni izvještaj je dostupan: https://www.ombudsman.co.me/docs/1472027801_final-izvjestaj-npm-za-2015.pdf).

Podgorici, Policijske stanice u Ulcinju i na Cetinju), zapuštene uslove i zidove sa kojih je otpadao malter, pukotine na podovima i krovu (Policijske stanice u Danilovgradu i Tivtu), a ustanovljeno je da nekoliko ćelija nijesu bile dovoljne veličine, sa površinom oko 4,5m² ili manje (Centri bezbjednosti u Baru, Budvi i Kotoru i Policijska stanica u Tivtu).

Prvenstveno, uslovi u policijskoj stanici u Tivtu, koja se nalazi u „privremenoj” zgradi iz 1980. godine, bili su posebno loši u pogledu prostora za pritvor, kao i kancelarija inspektora, uključujući slab pristup prirodnoj svjetlosti, nedovoljan pristup vještačkom osvjetljenju, zapuštene uslove, pukotine na podovima i krovu i ćelije nedovoljne veličine.

Takođe, mnoge policijske stanice nijesu nudile ni osnovna sredstva za higijenu pritvorenim licima, kao što je toalet papir. Obezbjedivanje hrane za pritvorena lica bilo je neredovno u svim posjećenim policijskim stanicama; uglavnom, nikakva hrana nije bila obezbijeđena tokom prvih 12 sati pritvora, a nakon toga obezbijeđivana je povremeno. Očigledno je da su policijski službenici često morali da kupuju hranu za zatvorenike koristeći njihov novac. Konačno, posjećene policijske ustanove takođe nijesu imale mogućnosti da pritvorenim licima omoguće bilo kakav pristup vježbama na otvorenom.

33. Sve u svemu, situacija se nije poboljšala od prethodne posjete 2013. godine, pa je stoga potrebno zajedničko djelovanje za poboljšanje uslova policijskog pritvora. Štaviše, ova situacija je potpuno neprihvatljiva s obzirom da maksimalna dužina trajanja policijskog pritvora osumnjičenih za krivična djela može biti i do 72 sata.

CPT ponavlja svoje preporuke da se odmah preduzmu koraci kako bi se otklonili nedostaci u gore navedenim policijskim stanicama.

Nadalje, u vezi sa policijskom stanicom u Tivtu, posebno, s obzirom na izuzetno loše uslove, CPT preporučuje da se ova policijska ustanova bez odlaganja zatvori. CPT takođe preporučuje da crnogorski organi vlasti osiguraju da se izdvoji dovoljan budžet za redovno i sistematsko snabdijevanje hranom pritvorenih lica od samog početka lišavanja slobode i da se osnovna sredstva za higijenu sistematski dostavljaju svim pritvorenim licima (kao što je toalet papir, četkica za zube, peškiri itd.). Situacija bi trebalo da bude predmet periodične eksterne provjere.

Štaviše, CPT preporučuje da se ćelije za policijski pritvor od 5 m² ili manje ne koriste za držanje pritvorenih lica tokom noći.

Na kraju, Komitet preporučuje da crnogorski organi vlasti preduzmu mjere kako bi osigurali da se svim licima koja se drže u policijskom pritvoru 24 sata ili duže svakodnevno obezbijedi vježba na otvorenom.

34. CPT izražava zabrinutost u pogledu sigurnosti pritvorenih lica koja se prevoze policijskim vozilima (tj. mini kombijima). Tokom posjete, delegacija CPT-a pregledala je nekoliko policijskih mini kombija stare generacije u različitim policijskim ustanovama koji su bili opremljeni klupom u metalnom kavezu smještenom iza vozačevog sjedišta. Privedene osobe su bile redovno vezane liscama. Štaviše, nijesu im ponuđeni nikakvi sigurnosni pojasevi, što je značilo da su bili izloženi riziku od povreda, ne samo u slučaju nezgode, već i ako je vozilo moralo naglo da zakoči.

CPT preporučuje da crnogorski organi vlasti osiguraju da se sav prevoz pritvorenih lica u policijskom vozilu obavlja na human, siguran i bezbjedan način.

DODATAK I:

Spisak ustanova koje je delegacija CPT-a posjetila

Policijske ustanove

- Centar bezbjednost Podgorica (CB)
- Odjeljenje bezbjednosti Cetinje (OB)
- Odjeljenje bezbjednosti Danilovgrad (OB)
- Centar bezbjednosti Budva (CB)
- Odjeljenje bezbjednosti Tivat (OB)
- Centar bezbjednosti Kotor (CB)
- Odjeljenje bezbjednosti Ulcinj (OB)
- Centar bezbjednosti Bijelo Polje (CB)
- Centar bezbjednosti Bar (CB)

Zatvorske ustanove

- Zatvor Bijelo Polje
- Kazнено-popravni dom (KPD), Podgorica
- Istražni zatvor, Podgorica

Psihijatrijske ustanove

- Specijalna bolnica za psihijatriju Dobrota
- Klinika za psihijatriju Kliničkog centra Crne Gore

Ustanove socijalne zaštite

- Zavod za lica sa posebnim potrebama „Komanski most“
- Centar „Ljubović“

DODATAK II:

Spisak nacionalnih organa vlasti, drugih organa i nevladinih organizacija sa kojima je delegacija CPT-a održala konsultacije

A. Nacionalni organi vlasti

Ministarstvo pravde

Zoran Pažin	Potpredsjednik Vlade i ministar pravde
Nataša Radonjić	Vršilac dužnosti Generalnog direktora Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija (ZIKS)
Đina Popović	Savjetnik ministra

Ministarstvo unutrašnjih poslova

Dragan Pejanović	Državni sekretar
Danilo Čupić	Generalni direktor Direktorata za poslove nadzora
Violeta Vujisić	Načelnica Direkcije za unutrašnju kontrolu nad zaštitom tajnih podataka
Milan Adžić	Načelnik Odjeljenja za unutrašnju kontrolu policije

Ministarstvo zdravlja

Kenan Hrapović	Ministar
Alma Hajdarpašić Drešević	Generalni direktor Direktorata za zdravstvenu zaštitu
Miro Knežević	Generalni direktor Direktorata za javno zdravlje i programsku zdravstvenu zaštitu

Ministarstvo rada i socijalnog staranja

Kemal Purišić	Ministar
Željko Šofranac	Direktor Uprave za zbrinjavanje izbjeglica
Vesna Cimbalević	Samostalna savjetnica u Direkciji za socijalnu i dječju zaštitu
Lela Vuković	Šef kabineta ministra

Državno tužilaštvo

Liljana Klikovac	Rukovodilac Osnovnog državnog tužilaštva u Podgorici
Ana Bošković	Tužilac u Osnovnom državnom tužilaštvu u Podgorici

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda

Šučko Baković	Zaštitnik ljudskih prava i sloboda (Ombudsman)
Zdenka Perović	Zamjenica Zaštitnika za sprječavanje mučenja zadužena za Nacionalni preventivni mehanizam (NPM)

Savjet za građansku kontrolu rada policije

Dražan Cerović	Član Savjeta
Aleksandar Saša Zeković	Član Savjeta

B. Nevladine organizacije

Akcija za ljudska prava

Građanska alijansa

Instrukcija direktora Uprave policije za sprovođenje
preporuka iz izvještaja Evropskog komiteta za
sprečavanje mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg
postupanja ili kažnjavanja (CPT) o posjeti Crnoj Gori
u periodu od 9. do 16. oktobra 2017. godine

Na osnovu člana 36, a u vezi sa članom 15 Zakona o državnoj upravi („Sl.list CG“ br.78/2018) i članom 14 Zakona o unutrašnjim poslovima („Sl.list CG“ br. 44/12, 36/2013, 1/2015 i 87/2018), donosim

I N S T R U K C I J U

o sprovođenju preporuka iz Izvještaja Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) o posjeti Crnoj Gori u periodu od 9. do 16. oktobra 2017. godine

1. Opšte odredbe

- 1.1. Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (u daljem tekstu CPT) ustanovljen je 1987, konvencijom Savjeta Evrope.
- 1.2. CPT putem posjeta licima lišenim slobode ispituje kako se prema njima postupa s ciljem da, ukoliko je potrebno, poveća zaštitu tih lica od mučenja i drugih nečovječnih i ponižavajućih postupanja i kažnjavanja.
- 1.3. Rad CPT-a je sastavni dio sistema Savjeta Evrope za zaštitu ljudskih prava, koji predstavlja aktivni vansudski mehanizam uz postojeći sudski mehanizam Evropskog suda za ljudska prava.
- 1.4. CPT sprovodi svoju preventivnu funkciju putem posjeta, te poslije svake posjete sastavlja izvještaj u kome iznosi svoje nalaze, a koji sadrži, ukoliko je potrebno, preporuke i druge savjete i na kome se temelji dijalog sa državom u pitanju, u konkretnom slučaju sa Crnom Gorom.
- 1.5. Crna Gora, a samim tim i Uprava policije, je posvećena implementaciji svih preporuka i mišljenja CPT-a.
- 1.6. Tokom posjete Crnoj Gori u 2017. godini, delegacija CPT-a je, između ostalog, razmotrila tretman lica koje je policija lišila slobode povodom čega je sačinjen dokument pod nazivom Izvještaj Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i drugih nečovječnih i ponižavajućih postupanja i kažnjavanja o posjeti

Crnoj Gori u periodu od 9. do 16. oktobra 2017. godine (u daljem tekstu: Izvještaj).

- 1.7. Izvještaj sadrži preporuke čije je sprovođenje predmet Plana koji je sastavni dio ovo Instrukcije i shodno kojima postoji obaveza postupanja od strane Uprave policije.
- 1.8. Policijski službenici su dužni da u obavljanju policijskih poslova postupaju u skladu sa načelima utvrđenim Ustavom Crne Gore, potvrđenim međunarodnim ugovorom, zakonom i Kodeksom policijske etike.
- 1.9. Policijski službenici su dužni da se pridržavaju standarda policijskog postupanja, naročito onih koji proizilaze iz obaveza utvrđenih međunarodnim aktima, a odnose se, između ostalog, i na zabranu mučenja i primjene nečovječnih i ponižavajućih postupaka.
- 1.10. U odnosu na zabranu mučenja i primjene nečovječnih i ponižavajućih postupaka policijski službenici su dužni da se posebno pridržavaju sledećih zabrana i obaveza:
 - zabrane primjenjivanja, podsticanja ili dopuštanja mučenja, zlostavljanja ili neke druge nečovječne ili ponižavajuće kazne ili postupka u svim prilikama, a naročito radi dobijanja izjava i priznanja ili ostvarenja nekog drugog cilja u službi ili u vezi sa službom;
 - obaveze odbijanja naloga pretpostavljenog da se neko lice podvrgne mučenju, zlostavljanju ili drugom nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni, bilo u redovnim ili vanrednim okolnostima;
 - obaveze prijavljivanja i njoj korelativne zabrane prikrivanja bilo kojeg akta mučenja, zlostavljanja ili drugog nečovječnog ili ponižavajućeg postupka ili kazne, koje počinio neko drugo službeno lice, uključujući i policijske službenike;
 - obaveze iniciranja sprovođenja istraga, pokretanja odgovarajućeg sudskog ili disciplinskog postupka u odnosu na počinioca mučenja, zlostavljanja ili drugog nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kazne;

- obaveze sprovođenja obuke za sprečavanje svih oblika mučenja, zlostavljanja ili drugih nečovječnih ili ponižavajućih kazni ili postupanja;
- zabranu korišćenja izjava i priznanja koja su dobijena mučenjem, zlostavljanjem ili drugim nečovječnim ili ponižavajućim postupkom ili kaznom.

2. Plan za sprovođenje preporuka iz Izvještaja Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (u daljem tekstu CPT) o posjeti Crnoj Gori u periodu od 9. do 16. oktobra 2017. godine

- 2.1. Preporuka CPT iz paragrafa 15 Izvještaja: CPT preporučuje da ministar unutrašnjih poslova pošalje snažnu poruku da je zlostavljanje pritvorenih lica nezakonito, neprofesionalno i da će biti podložno odgovarajućim sankcijama. Ovu poruku treba ponavljati u odgovarajućim intervalima na nivou regionalnih policijskih uprava. Pored toga, relevantni organi treba da obezbjede sprovođenje djelotvorne istrage o svim navodima o zlostavljanju i da rukovodeće osoblje snosi odgovornost za svoje rukovodeće obaveze.

Redni broj: 2.1.1. Paragraf 16 Izvještaja KSM/CPT	
Mjera/aktivnost	Donošenje instrukcije u odnosu na obavezu, način i rokove postupanja u skladu sa donesenim Planom za sprovođenje preporuka iz Izvještaja CPT sa odredbama koje snažno ukazuju na temelje ostvarenja zabrane brutalnog i svakog drugog neljudskog i ponižavajućeg postupanja koji uključuju niz zabrana i obaveza koje se odnose na policijske službenike
Nosilac aktivnosti	Direktor Uprave policije Odjeljenje za analitiku, unapređenje rada i razvoj policije
Odgovorna osoba	Direktor Uprave policije Glavni policijski inspektor kod direktora UP Rukovodilac Odjeljenja za analitiku, unapređenje rada i razvoj policije
Rok	30. april 2019.
Indikator	Pripremljena i donesena instrukcija

Redni broj: 2.1.2. Paragraf 16 Izvještaja KSM/CPT	
Mjera/aktivnost	Organizacija sastanaka u organizacionim jedinicama radi upoznavanja sa instrukcijom, odnosno radi ponavljanja poruke da je zlostavljanje zadržanih lica nezakonito, neprofesionalno i da će biti podložno odgovarajućim sankcijama
Nosilac aktivnosti	Organizacione jedinice UP CB i OB
Odgovorna osoba	Rukovodioci organizacionih jedinica Rukovodioci CB i OB
Rok	U kontinuitetu - kvartalno
Indikator	Broj održanih sastanaka

Redni broj: 2.1.3. Paragraf 16 Izvještaja KSM/CPT	
Mjera/aktivnost	Obezbeđenje sprovođenja efikasne istrage u svakom navodu o zlostavljanju
Nosilac aktivnosti	Nadležne organizacione jedinice UP CB i OB
Odgovorna osoba	Rukovodioci organizacionih jedinica UP Rukovodioci CB i OB
Rok	U kontinuitetu
Indikator	Broj pokrenutih i sprovedenih istraga

- 2.2. Preporuka CPT iz paragrafa 15, a vezano za paragraf 13 Izvještaja: Kako bi se otklonile spekulacije o neprimjerenom ponašanju policijskih službenika i uklonili potencijalni izvori opasnosti za osoblje, kao i za zadržana lica, CPT preporučuje da sve nestandardne predmete, kao što su akumulatori za automobile, metalna kliješta, šrafcižeri, metalne šipke i crne kapuljače treba odmah ukloniti iz svih policijskih prostorija gdje se ta lica mogu zadržati ili ispitivati.

CPT preporučuje i da se preduzmu odgovarajući koraci kako bi se osiguralo da se svi predmeti ili potencijalno oružje zaplijenjeno tokom krivičnih istraga unesu u poseban registar, propisno označe (identifikujući slučaj na koji se odnose) i čuvaju u namjenskoj prostoriji.

Redni broj: 2.2.1. Paragraf 15, a vezano za paragraf 13 Izvještaja KSM/CPT	
Mjera/aktivnost	Uklanjanje svih nestandardnih predmeta iz policijskih prostorija gdje se zadržana lica mogu nalaziti, odnosno iz policijskih prostorija u kojima se mogu preduzimati službene mjere i radnje prema licima lišenim slobode i zadržanim licima
Nosilac aktivnosti	CB i OB
Odgovorna osoba	Rukovodioci CB i OB
Rok	30. april 2019.
Indikator	Uklonjeni svi nestandardni predmeti

Redni broj: 2.2.2. Paragraf 15, a vezano za paragraf 13 Izvještaja KSM/CPT	
Mjera/aktivnost	Vođenje jedinstvene elektronske evidencije na nivou organizacione cjeline o svim privremeno oduzetim predmetima i oružju
Nosilac aktivnosti	CB, OB, OKC i druge organizacione jedinice
Odgovorna osoba	Rukovodioci CB i OB i rukovodioci drugih organizacionih jedinica Starješine odgovorne za poslove dežurstva
Rok	U kontinuitetu
Indikator	Ažurirana elektronska evidencija o svim privremeno oduzetim predmetima i oružju

- 2.3. Preporuka CPT iz paragrafa 22 Izvještaja: CPT konstatuje novi Pravilnik o izgledu, tehničkim karakteristikama, vrsti materijala, načinu nošenja i rokovima trajanja uniformi policijskih službenika za izvršavanje posebnih zadataka (Službeni list CG", br. 77/2017) koji je donijelo Ministarstvo unutrašnjih poslova i želi da dobije potvrdu od crnogorskih organa vlasti da policijske interventne snage (uključujući pripadnike PTJ, ranije SAJ) sada nose oznaku sa imenom/identifikacioni broj na svojim uniformama tokom svih operacija.

Redni broj: 2.3.1. Paragraf 22 Izvještaja KSM/CPT	
Mjera/aktivnost	Nošenje oznaka sa imenima/identifikacionim brojem na uniformama od strane pripadnika policijskih interventnih jedinica tokom operacija
Nosilac aktivnosti	PTJ, ¹ PJP i interventni sastavi CB i drugih organizacionih jedinica
Odgovorna osoba	Komandanti PTJ i PJP Rukovodioci CB i drugih organizacionih jedinica
Rok	U kontinuitetu
Indikator	Svi pripadnici policijskih interventnih jedinica nose oznake sa imenima/identifikacionim brojem na svojim uniformama tokom svih operacija

Redni broj: 2.3.2. Paragraf 22 Izvještaja KSM/CPT	
Mjera/aktivnost	Sprovedenje obuke sa pripadnicima PTJ i PJP-na temu "Postupanje sa licima lišenim slobode"
Nosilac aktivnosti	PTJ, PJP
Odgovorna osoba	Komandanti PTJ i PJP Rukovodilac OKC UP
Rok	II Kvartal
Indikator	Sprovedena obuka

¹ (primj.ur.: Specijalna antiteroristička jedinica - SAJ je promijenila naziv i sada je Protivteroristička jedinica - PTJ)

- 2.4. Preporuka CPT iz paragrafa 24 Izvještaja: CPT preporučuje da crnogorski organi vlasti obezbjede da se svim pritvorenim licima (uključujući i zadržana lica) pruži mogućnost da obavijeste osobu po njihovom izboru o svom pritvoru (zadržavanju) od samog početka njihovog lišavanja slobode.

Redni broj: 2.4.1. Paragraf 24 Izvještaja KSM/CPT	
Mjera/aktivnost	Upoznavanje lica lišenih slobode/zadržanih lica sa pravom da o svom zadržavanju obavijeste lice po svom izboru
Nosilac aktivnosti	CB i OB
Odgovorna osoba	Starješine nadležne za poslove dežurstva/dežurne starješine
Rok	U kontinuitetu
Indikator	U Obrascu br. 1 za lice lišeno slobode i zadržano lice uneseni podaci o obavještanju trećeg lica Uručen informativni list sa pravima lica lišenog slobode i zadržanog lica na jeziku koji razumije lice lišeno slobode/zadržano lice U Obrascu br. 1 za lice lišeno slobode i zadržano lice upisano da je lice dobilo informativni list i svojeručno potpisalo prijem lista

- 2.5. Preporuka CPT iz paragrafa 25 Izvještaja: CPT poziva crnogorske organe vlasti da obezbjede da sva lica koja policija zadrži budu informisana o svom pravu na pristup braniocu, kao i da im se pruži mogućnost da ostvare to pravo od samog početka njihovog lišavanja slobode od strane policije.

Posebno je značajno da se branilac u ranoj fazi postupka sastane sa zadržanim licem i da je prisutan tokom ispitivanja pomenutog lica, kao što je predviđeno u ZKP.

Redni broj: 2.5.1. Paragraf 25 Izvještaja KSM/CPT	
Mjera/aktivnost	Obezbeđenje prava na pristup advokatu od samog početka lišavanja slobode od strane policije
Nosilac aktivnosti	CB i OB
Odgovorna osoba	Starješine nadležne za poslove dežurstva/dežurne starješine
Rok	U kontinuitetu
Indikator	Lica lišena slobode upoznata sa pravom na pristup advokata Uručen Informativni list na jeziku koji razumije sa odredbom (tačka 4) "Da možete angažovati branioca kojeg odaberete." U Obrascu br. 1 za lice lišeno slobode i zadržano lice upisano da je lice dobilo informativni list i svojeručno potpisalo prijem lista

Redni broj: 2.5.2. Paragraf 25 Izvještaja KSM/CPT	
Mjera/aktivnost	Vođenje pisane evidencije kroz propisani Obrazac br. 1 i elektronske evidencije kroz aplikaciju "Dežurna"
Nosilac aktivnosti	CB i OB
Odgovorna osoba	Starješine nadležne za poslove dežurstva/dežurne starješine
Rok	U kontinuitetu
Indikator	Ažurirane evidencije

- 2.6. Preporuka CPT iz paragrafa 26 Izvještaja: CPT poziva crnogorske organe vlasti da obezbjede se da licima lišenim slobode od strane policije izričito garantuje pravo na pristup ljekaru od samog početka njihovog lišavanja slobode. Pored toga, trebalo bi učiniti jasnim da će zahtjev pritvorenog (zadržanog) lica da posjeti ljekara uvijek biti odobren; ni policijski službenici, niti bilo koji drugi organ ne mogu da filtriraju takve zahtjeve.

Redni broj: 2.6.1. Paragraf 26 Izvještaja KSM/CPT	
Mjera/aktivnost	Obezbjeđenje prava na pristup ljekaru od samog početka lišavanja slobode od strane policije
Nosilac aktivnosti	CB i OB
Odgovorna osoba	Starješine nadležne za poslove dežurstva/dežurne starješine
Rok	U kontinuitetu
Indikator	Lica lišena slobode upoznata sa pravom na pristup ljekara Uručen Informativni list na jeziku koji razumije u kojem se navodi pravo na ljekarsku pomoć U Obrascu br. 1 za lice lišeno slobode i zadržano lice upisano da li je lice zatražilo pomoć Medicinska dokumentacija je sastavni dio dosijea lica lišenog slobode i zadržanog lica

2.7. Preporuka CPT iz paragrafa 27 Izvještaja: CPT još jednom poziva crnogorske organe vlasti da preduzmu korake kako bi bez odlaganja obezbjedili da su sva lica koje je policija zadržala u potpunosti informisana o svojim pravima. Ovo bi trebalo realizovati obezbjeđivanjem jasnih usmenih informacija na samom početku lišavanja slobode, a koje treba dopuniti po dolasku u prostorije policije, kao i sistematskim obezbjeđivanjem informativnih brošura.

Redni broj: 2.7.1. Paragraf 27 Izvještaja KSM/CPT	
Mjera/aktivnost	Pružanje jasne verbalne informacije o pravima na samom početku lišavanja slobode
Nosilac aktivnosti	Organizacione jedinice Uprave policije
Odgovorna osoba	Rukovodioci
Rok	U kontinuitetu
Indikator	Lice lišeno slobode/zadržano lice upoznato sa svojim pravima

Redni broj: 2.7.2. Paragraf 27 Izvještaja KSM/CPT	
Mjera/aktivnost	Saopštavanje dopunskih informacija licu lišenom slobode/zadržanom licu u vezi sa njegovim pravima po dolasku u policijske prostorije i obezbjeđivanje odgovarajućih informativnih brošura (listova)
Nosilac aktivnosti	CB i OB
Odgovorna osoba	Starješine nadležne za poslove dežurstva/dežurne starješine
Rok	U kontinuitetu
Indikator	Uručen Informativni list na jeziku koji razumije U Obrascu br. 1 za lice lišeno slobode i zadržano lice upisano da je lice dobilo informativni list i svojeručno potpisalo prijem lista

- 2.8. Preporuka CPT iz paragrafa 28 Izvještaja: CPT preporučuje da se preduzmu efikasni koraci kako bi se obezbjedilo da pritvoreni (zadržani) strani državljani koji ne razumiju crnogorski jezik odmah dobiju usluge tumača i da se od njih ne traži da potpišu bilo kakve izjave ili druga dokumenta bez takve pomoći. Pored toga, pisane informacije o pravima pritvorenih (zadržanih) lica treba da postoje na stranim jezicima koji se najčešće govore, a organi vlasti treba da obezbjede da se svim pritvorenim (zadržanim) licima koja su strani državljani u praksi ponude takve informativne brošure.

Redni broj: 2.8.1. Paragraf 28 Izvještaja KSM/CPT	
Mjera/aktivnost	Obezbjedenje usluga tumača/prevodioca zadržanim licima i uručenje informativnog lista zadržanim licima na jeziku koji razumiju
Nosilac aktivnosti	CB i OB
Odgovorna osoba	Rukovodioci CB i OB Starješine nadležne za poslove dežurstva/dežurne starješine
Rok	U kontinuitetu
Indikator	Zadržanim stranim državljanima koji ne razumiju crnogorski jezik obezbjeđene usluge prevodioca/tumača sa liste sudskih tumača i uručeni informativni listovi na jeziku koji razumiju Sačinjena informacija o angažovanim prevodiocima/tumačima uključujući i njihov broj na mjesečnom nivou

- 2.9. Preporuka CPT iz paragrafa 29 Izvještaja: CPT preporučuje da crnogorski organi vlasti osiguraju da se, kad god se neko lice dovede ili pozove u policijsku ustanovu u cilju prikupljanja informacija o krivičnom djelu, njegovo/njeno prisustvo uvijek propisno evidentira. Posebno, u evidenciji treba navesti ko je doveden ili pozvan, od strane koga, po čijem nalogu, u koje vrijeme, iz kog razloga, u kom svojstvu (osumnjicheni, svjedok, itd.), kome je pomenuto lice predato i kada je pomenuto lice napustilo prostorije policije.

Redni broj: 2.9.1. Paragraf 29 Izvještaja KSM/CPT	
Mjera/aktivnost	Vođenje evidencije o pozivanim licima, o tome ko je doveden ili pozvan, od koga, po čijoj naredbi, u koje vrijeme, iz kojih razloga, u kojem svojstvu (osumnjichenom, svjedoku i sl.), kome je lice predato i kada je lice napustilo prostorije policije
Nosilac aktivnosti	CB i OB
Odgovorna osoba	Starješine nadležne za poslove dežurstva/dežurne starješine
Rok	U kontinuitetu
Indikator	Ažurirane evidencije

- 2.10. Preporuka CPT iz paragrafa 30 Izvještaja: CPT preporučuje da, kada se pritvoreno (zadržano) lice smjesti u ćeliju (prostoriiju za zadržavanje), svi slučajevi njenog/njegovog naknadnog udaljavanja iz ćelije (prostoriije za zadržavanje) treba da budu evidentirani; u tom zapisniku treba navesti datum i vrijeme kada je pritvoreno (zadržano) lice odvedeno iz ćelije (prostoriije za zadržavanje), mjesto na koje je odvedeno i službenike zadužene za njegovo/njeno odvođenje, svrhu zbog koje je odveden/a, i datum i vrijeme njegovog/njenog povratka.

Redni broj: 2.10.1.		Paragraf 30 Izvještaja KSM/CPT
Mjera/aktivnost	Vođenje evidencije o izvođenju lica iz prostorija za zadržavanje kroz propisani Zapisnik o obezbjeđenju lica br. 2	
Nosilac aktivnosti	CB i OB	
Odgovorna osoba	Starješine nadležne za poslove dežurstva/dežurne starješine	
Rok	U kontinuitetu	
Indikator	Zapisnik o obezbjeđenju lica br. 2 popunjen podacima o datumu i vremenu u kojem se lice lišeno slobode i zadržano lice izvodi iz prostorija za zadržavanje lica, lokaciju na koju se vodi i službenici koji su odgovorni za njega, svrhu zbog koje se vodi, i datum i vrijeme njegovog/njenog eventualnog povratka	

- 2.11. Preporuka CPT iz paragrafa 31 Izvještaja: U svjetlu brojnih navoda o zlostavljanju od strane policije koje je delegacija primila tokom posjete 2017. godine, CPT smatra da bi bilo poželjno da Nacionalni preventivni mehanizam (Ombudsman) detaljnije istraži način na koji se tretiraju lica prilikom lišavanja slobode i ispitivanja od strane policijskih službenika (par. 31).

Redni broj: 2.11.1.	Paragraf 31 Izvještaja KSM/CPT
Mjera/aktivnost	Omogućiti nesmetan pristup Ombudsmana kroz sprovođenje kontrola definisanih nacionalnim preventivnim mehanizmom
Nosilac aktivnosti	CB i OB
Odgovorna osoba	Službenici dežurnih službi
Rok	U kontinuitetu
Indikator	Omogućen nesmetan pristup Broj obavljenih kontrola od strane Ombudsmana

2.12. Preporuke CPT iz paragrafa 32 i 33 Izvještaja: Uslove pritvora (zadržavanja) u posjećenim policijskim stanicama i dalje su karakterisali brojni nedostaci, kao što je to bio slučaj tokom periodične posjete CPT-a 2013. godine. Zatvorske ćelije (prostorije za zadržana lica) u većini posjećenih policijskih stanica imale su krevete sa dušecima i ćebadima, sistem za ventilaciju i zvono za pozivanje. Međutim, ustanovljeni su nedostaci u svim objektima, uključujući slab pristup prirodnoj svjetlosti (Centri bezbjednosti u Podgorici i Kotoru i Policijska stanica u Tivtu), nedovoljan pristup vještačkom osvjetljenju (Policijske stanice u Tivtu i Ulcinju), lošu ventilaciju (Centar bezbjednosti u Podgorici, Policijske stanice u Ulcinju i na Cetinju), zapuštene uslove i zidove sa kojih je otpadao malter, pukotine na podovima i krovu (Policijske stanice u Danilovgradu i Tivtu), a ustanovljeno je da nekoliko ćelija nisu bile dovoljne veličine, sa površinom oko 4,5m² ili manje (Centri bezbjednosti u Baru, Budvi i Kotoru i Policijska stanica u Tivtu) (paragraf 32).

CPT ponavlja svoje preporuke da se odmah preduzmu koraci kako bi se otklonili nedostaci u gore navedenim policijskim stanicama.

Nadalje, u vezi sa policijskom stanicom u Tivtu, posebno, s obzirom na izuzetno loše uslove, CPT preporučuje da se ova policijska ustanova bez odlaganja zatvori. CPT takođe preporučuje da crnogorski organi vlasti obezbijede da se izdvoji dovoljan budžet za redovno i sistematsko snabdijevanje hranom pritvorenih (zadržanih) lica od samog početka lišavanja slobode i da se osnovna sredstva za higijenu sistematski dostavljaju svim pritvorenim (zadržanim) licima (kao što je toalet papir, četkica za zube, peškiri itd.). Situacija bi trebalo da bude predmet periodične eksterne provjere.

Štaviše, CPT preporučuje da se ćelije za policijski pritvor (prostorije za zadržavanje) od 5 m² ili manje ne koriste za držanje pritvorenih (zadržanih) lica tokom noći.

Na kraju, CPT preporučuje da crnogorski organi vlasti preduzmu mjere kako bi obezbjedili da se svim licima koja se drže u policijskom pritvoru (koja su zadržana) 24 sata ili duže svakodnevno obezbijedi vježba na otvorenom (paragraf 33).

Redni broj: 2.12.1.		Paragraf 32 i 33 Izvještaja KSM/CPT
Mjera/aktivnost	Izgradnja nove zgrade Odjeljenja bezbjednosti Tivat	
Nosilac aktivnosti	Služba za finansijske, opšte i pomoćne poslove OB Tivat	
Odgovorna osoba	Rukovodilac Službe Rukovodilac OB Tivat	
Rok	2022. godina	
Indikator	Izgrađen objekat	

Redni broj: 2.12.2.		Paragraf 32 i 33 Izvještaja KSM/CPT
Mjera/aktivnost	Redovno i sistematsko snabdijevanje hranom lica lišeni slobode i zadržanih lica	
Nosilac aktivnosti	Služba za finansijske, opšte i pomoćne poslove CB i OB	
Odgovorna osoba	Rukovodilac Službe Rukovodioci CB i OB	
Rok	U kontinuitetu	
Indikator	Lica lišena slobode i zadržana lica redovno snadbjevena hranom	

Redni broj: 2.12.3.		Paragraf 32 i 33 Izvještaja KSM/CPT
Mjera/aktivnost	Dostavljanje osnovnih higijenskih proizvoda svim licima lišenim slobode i zadržanim licima	
Nosilac aktivnosti	Služba za finansijske, opšte i pomoćne poslove CB i OB	
Odgovorna osoba	Rukovodilac Službe Rukovodioci CB i OB	
Rok	U kontinuitetu	
Indikator	Osnovni higijenski proizvodi dostavljeni licima lišenim slobode i zadržanim licima	

- 2.13. Preporuka CPT iz paragrafa 34 Izvještaja: CPT preporučuje da crnogorski organi vlasti obezbjede da se sav prevoz lica lišenih slobode i pritvorenih (zadržanih) lica u policijskom vozilu obavlja na human, siguran i bezbjedan način.

Redni broj: 2.13.1..	Paragraf 34 Izvještaja KSM/CPT
Mjera/aktivnost	Bezbjedno prevoženje lica lišenih slobode u standardizovanim službenim vozilima namjenjenim za prevoz lica lišenih slobode, odnosno u drugim adekvatnim službenim vozilima
Nosilac aktivnosti	CB i OB i druge organizacione jedinice
Odgovorna osoba	Rukovodioci CB, OB i drugih organizacionih jedinica Starješine nadležne za poslove dežurstva/dežurne starješine
Rok	U kontinuitetu
Indikator	Prevoz adekvatnim vozilima Broj saobraćajnih nezgoda i povreda lica lišenih slobode prilikom prevoza

- 3. Prilog ovoj Instrukciji je Izvještaj Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) o posjeti Crnoj Gori u periodu od 9. do 16. oktobra 2017. godine, koji predstavlja sastavni dio Instrukcije.**

- 4. Ova Instrukcija stupa na snagu danom potpisivanja.**

47 broj 011/19-17468

Podgorica, 3. april 2019. godine

DIREKTOR

dr Veselin Veljović

Standardi CPT - izvodi iz opštih izvještaja
relevantni za policijsko postupanje

Savjet Evrope
Evropski komitet za sprječavanje
mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg
postupanja ili kažnjavanja (CPT)

CPT/Inf(92)3-part1

Policijski pritvor

Izvod iz 2. Opšteg izvještaja,
objavljen 1992. godine

<https://rm.coe.int/16806cea2c>

36. CPT pridaje poseban značaj trima pravima osoba pritvorenim od strane policije: pravu osobe u pitanju da o svom pritvaranju obavijesti treće lice po svom izboru (člana porodice, prijatelja, konzulat), pravu na usluge advokata i pravu na medicinski pregled od strane ljekara po izboru date osobe (pored medicinskog pregleda izvršenog od strane ljekara kojeg su pozvale policijske vlasti).¹ To su, prema mišljenju CPT-a, tri osnovne garancije protiv zlostavljanja pritvorenih osoba koje bi trebalo primjenjivati od samog početka lišavanja slobode, bez obzira na to kojim je terminima to lišavanje slobode određeno od strane pravnog sistema u pitanju (pritvor, zadržavanje itd.).
37. Osobe u policijskom pritvoru moraju bez odlaganja biti informisane o svim svojim pravima, uključujući i prava navedena u odeljku 36. Nadalje, sve mogućnosti kojima raspolažu vlasti za odgađanje ispunjenja nekog od ovih potonjih prava u svrhu zaštite interesa pravde moraju biti jasno definisane i njihova primjena strogo vremenski ograničena. Što se tiče preciznijeg određivanja prava pristupa advokatu i zahtjeva za medicinskim pregledom od stra-

¹ Ovo pravo je naknadno bilo formulisano na ovaj način: pravo na pristup ljekaru, uključujući i pravo na ljekarski pregled, ukoliko pritvorena osoba tako želi, od strane ljekara po sopstvenom izboru (pored pregleda izvršenog od strane ljekara pozvanog od strane policijskih vlasti).

ne ljekara po izboru (koji ne predstavlja pregled od strane ljekara pozvanog od strane policije), sistemi na osnovu kojih se, izuzetno, advokati i ljekari mogu izabrati sa prethodno ustanovljenih spiskova sastavljenih u sporazumu sa relevantnim stručnim organizacijama, trebalo bi da otklone bilo kakvu potrebu za odgađanjem ispunjenja ovih prava.

38. Pristup advokatu osoba koje se nalaze u policijskom pritvoru mora uključivati pravo kontaktiranja advokata i pravo na posjete od strane advokata (u oba slučaja pod uslovima kojima se garantuje povjerljivost njihovih razgovora), te, u principu, pravo pritvorene osobe da prilikom njenog saslušanja bude prisutan i advokat.

Što se tiče ljekarskog pregleda osoba koje se nalaze u policijskom pritvoru, svaki takav pregled mora biti obavljen izvan slušnog, a po mogućnosti i vidnog, dometa policijskih službenika. Nadalje, rezultati svakog pregleda, kao i relevantni iskazi pritvorenika, te zaključci ljekara, moraju biti zvanično zabilježeni od strane ljekara i učinjeni dostupnim pritvorenom licu i njegovom advokatu.

39. U pogledu procesa saslušanja, CPT smatra da moraju postojati jasna pravila u pogledu načina na koji se vrši policijsko ispitivanje. Pravila treba, između ostalog, da sadrže sljedeće: obavještanje pritvorenika o identitetu (imenu i/ili broju) osoba prisutnih tokom saslušanja; dozvoljenoj dužini trajanja saslušanja; periodima odmora između saslušanja i pauzama tokom saslušanja; mjestima na kojima se saslušanja mogu odvijati; o tome da li se od pritvorenika može zahtijevati da stoji tokom ispitivanja; o saslušanju osoba koje su pod uticajem lijekova, alkohola, itd. Takođe bi trebalo da postoji obaveza sistematskog evidentiranja vremena kad saslušanje počinje i završava, svakog zahtjeva istaknutog od strane pritvorene osobe tokom saslušanja i osoba koje su prisutne tokom svakog saslušanja.

CPT želi da doda da elektronsko snimanje policijskih saslušanja predstavlja dodatnu korisnu garanciju protiv zlostavljanja pritvorenika (pored toga što pruža i značajne pogodnosti policiji).

40. CPT smatra da bi se osnovne garancije date osobama u policijskom pritvoru mogle dodatno osnažiti (a rad policijskih službenika moguće i znatno olakšati) ukoliko bi postojao jedinstven i sveobu-

hvatan policijski zapisnik za svaku pritvorenu osobu, u kojem bi bili evidentirani svi aspekti pritvora i sve radnje preduzete u vezi pritvorenih osoba (vrijeme kada su lišene slobode i razlozi za to; kada su im saopštena njihova prava; znaci povreda, psihičke bolesti, itd; kada su član porodice/konzulat i advokat bili kontaktirani i kada su ih ovi posjetili; kada im je bila ponuđena hrana; kada su bili saslušani; kada su bili prebačeni ili oslobođeni, itd.). Za različite stavke (na primjer, stvari u posjedu date osobe, činjenici da su osobi saopštena njena prava i da se ta osoba na njih poziva ili da ih se odriče), trebalo bi dobiti potpis pritvorenika, odnosno, ukoliko je potrebno, objasniti zbog čega taj potpis nedostaje. Nadalje, advokatu pritvorenika bi trebalo omogućiti uvid u taj zapisnik o pritvoru.

41. Konačno, jedna od suštinskih garancija je postojanje nezavisnog mehanizma za ispitivanje žalbi na postupanje tokom policijskog pritvora.
42. Policijski pritvor trebalo bi u principu da bude relativno kratkog trajanja. Shodno tome, ne može se očekivati da fizički uslovi pritvora budu tako dobri unutar policijske ustanove kao na drugim mjestima lišavanja slobode, gdje se osobe drže tokom dužeg vremenskog perioda. Međutim, izvjesni osnovni materijalni zahtjevi moraju biti zadovoljeni.

Sve policijske ćelije moraju biti razumnih dimenzija u odnosu na broj osoba koje su obično u njima smještene i moraju biti dovoljno osvijetljene (tj. sa dovoljno svjetlosti za čitanje, osim u vrijeme spavanja), te dovoljno provjetrene; po mogućnosti, ćelije bi trebalo da imaju prirodno svjetlo. Nadalje, ćelije bi trebalo da budu opremljene tako da se omogući odmor (npr. fiksiranim stolicama ili klupama), a osobama koje preko noći moraju ostati u pritvoru trebalo bi obezbijediti čiste duške i ćebad.

Osobama u pritvoru trebalo bi da bude dozvoljeno da zadovoljavaju svoje prirodne potrebe u čistim i pristojnim uslovima, te moraju imati odgovarajuće pogodnosti za pranje. Hrana im treba biti davana u prikladno vrijeme, i pri tome treba uključiti bar jedan puni obrok (tj. nešto jače od sendviča) svaki dan.²

² CPT takođe zastupa stav da osobama držanim u policijskom pritvoru 24 sata ili duže bude omogućene, u mjeri u kojoj je to moguće, tjelesne vježbe na otvorenom svakoga dana.

43. Pitanje šta su to razumne dimenzije policijske ćelije (ili bilo kojeg drugog tipa smještaja pritvorenika/zatvorenika) je vrlo složeno. Prilikom pravljenja te procjene treba uzeti u obzir mnoge faktore. Međutim, delegacije CPT su smatrale da postoji potreba za osnovnim smjernicama u toj oblasti. Trenutno se koristi sljedeći kriterijum (koji se više smatra za poželjni nivo, a ne za minimalni standard) prilikom procjene policijskih ćelija namijenjenih jednoj osobi za boravak duži od nekoliko sati: veličine od 7 kvadratnih metara, sa 2 ili više metara od zida do zida, 2,5 metra između poda i plafona.

Savjet Evrope
Evropski komitet za sprječavanje
mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg
postupanja ili kažnjavanja (CPT)

CPT/Inf(2002)15-part

Novi standardi CPT-a u pogledu policijskog pritvora

Izvod iz 12. opšteg izvještaja,
objavljen 2002. godine

<https://rm.coe.int/16806cd1ea>

33. Da bi društvo normalno funkcionisalo neophodno je da policija ima ovlašćenja da privede, privremeno pritvori i ispita osumnjičene za krivična djela i druge kategorija lica. Međutim, ova ovlašćenja sama po sebi nose rizik od zastrašivanja i fizičkog zlostavljanja. Suština rada CPT-a je u iznalaženju načina da se ovaj rizik svede na apsolutni minimum bez nepotrebnog sputavanja policije u vršenju njihovih dužnosti. Ohrabrujuće pojave na polju policijskog pritvora su zabilježene u brojnim zemljama; međutim, nalazi CPT-a takođe veoma često ističu potrebu za konstantnom budnošću.
34. Ispitivanje osumnjičenih je stručan posao koji zahtijeva određenu obuku da bi se izvršio na zadovoljavajući način. Prije svega, sam cilj takvog ispitivanja mora biti kristalno jasan: taj cilj treba da bude pribavljanje tačnih i pouzdanih informacija radi utvrđivanja istine o pitanjima koja su pod istragom, a ne dobijanje priznanja od nekoga koga službena lica koja obavljaju ispitivanje unaprijed smatraju krivim. Uz odgovarajuću obuku, definisanje kodeksa ponašanja prilikom ispitivanja osumnjičenih veoma bi doprinelo da se lica koja primenjuju zakon pridržavaju gore pomenutog cilja.

35. Tokom godina CPT je razgovarao sa znatnim brojem pritvorenih osoba u različitim zemljama koji su iznijeli vjerodostojne tvrdnje da su bili fizički zlostavljani ili na drugi način zastrašivani, ili im je prećeno od strane pripadnika policije koji su nastojali da dobiju priznanje tokom ispitivanja. Samo po sebi je očigledno da krivičnopravni sistem koji se najviše oslanja na priznanje kao dokazni materijal stvara stimulans za službena lica koja istražuju krivično djelo - a koji često pod pritiskom da pokažu rezultate - da koriste fizičku ili psihološku prisilu. U kontekstu sprječavanja mučenja i drugih oblika zlostavljanja od osnovne važnosti je da se razviju metodi istrage zločina koji omogućavaju da se smanji oslanjanje na priznanje i druge dokaze i informacije dobijene putem ispitivanja u cilju dobijanja osuđujuće presude.
36. Elektronsko (tj. audio i/ili video) snimanje policijskih informativnih razgovora predstavlja važnu dodatnu mjeru zaštite protiv zlostavljanja pritvorenih osoba. CPT sa zadovoljstvom primjećuje da se uvođenje takvih sistema razmatra u sve većem broju zemalja. Takva sredstva obezbjeđuju kompletan i autentičan zapis o postupku informativnog razgovora i time u velikoj mjeri olakšavaju istragu o bilo kakvim tvrdnjama o zlostavljanju. Ovo je u interesu i osoba koje su zlostavljane od strane policije i pripadnika policije suočenih sa neosnovanim tvrdnjama da su primjenjivali fizičko zlostavljanje ili psihološke pritiske. Elektronsko snimanje policijskih informativnih razgovora takođe smanjuje mogućnost da optuženi kasnije lažno poriču da su dali određena priznanja.
37. CPT je u više navrata i ne samo u jednoj zemlji otkrio sobe za ispitivanje koje su djelovale zastrašujuće: na primjer, prostorije kompletno ofarbane u crno i opremljene reflektorom usmjerenim na mjesto gdje sjedi osoba koja se ispituje. Za takva sredstva nema mjesta u modernoj policiji.

Sobe za ispitivanje ne samo da treba da imaju odgovarajuće osvjetljenje, grijanje i ventilaciju već i da su opremljene tako da svi učesnici u razgovoru imaju slične stolice po stilu i udobnosti. Ovlašćeno lice koje obavlja razgovor ne treba da ima dominantan (npr. uzdignut) ili udaljen položaj u odnosu na osumnjičenog. Uz to prostorija treba da bude okrećena u neutralne nijanse.

38. CPT se susrio u nekim zemljama sa praksom stavljanja poveza preko očiju osobama u policijskom pritvoru, a posebno tokom ispitivanja. CPT delegacije su dobile od pripadnika policije različita - i često kontradiktorna - objašnjenja u vezi ove prakse. Iz podataka koji su sakupljeni tokom niza godina CPT je jasno da se u mnogim, ako ne i u većini slučajeva, osobama stavlja povez preko očiju da ne bi mogla da identifikuju pripadnike policije koji ih zlostavljaju. Čak i u slučajevima kada nije došlo do fizičkog zlostavljanja, samo stavljanje poveza preko očiju osobi u pritvoru – a posebno nekome koji je pod ispitivanjem – je vrsta okrutnog ponašanja čiji efekat na osobu koja je tome izložena je često isto što i psihološko zlostavljanje. CPT preporučuje da se stavljanje poveza preko očiju osobama u policijskom pritvoru izričito zabrani.

39. Nije neuobičajno da CPT nađe sumnjive predmete u policijskim prostorijama kao što su drvene motke, drške od metle, palice za bejzbol, metalne šipke, komade debelog kabla, lažno oružje ili noževe. Prisutnost takvih predmeta je u više navrata pružalo potvrdu za navode koje su CPT delegacije primile da su osobe koje se nalaze u takvim ustanovama bile izložene prijetnjama i/ili udarane predmetima ove vrste.

Standardna objašnjenja koja su se dobijala od pripadnika policije u vezi tih predmeta je da su oni oduzeti od osumnjičenih i da će se koristiti kao dokazni materijal. Činjenica da su ti predmeti redovno bez oznaka i često se nalaze razbacani po prostorijama (neki put i iza zavjesa ili ormana) može samo izazvati skepsu u pogledu ovakvog objašnjenja. Da bi se opovrgle tvrdnje o nedoličnom postupanju pripadnika policije i radi otklanjanja potencijalnih izvora opasnosti i za osoblje i za pritvorene osobe, predmeti koji su oduzeti u cilju korišćenja kao dokaznog materijala treba da su uvijek propisno označeni, zavedeni i da se čuvaju u prostoriji određenoj za tu namjenu. Svi drugi predmeti gorepomenute vrste treba da se uklone iz policijskih prostorija.

40. CPT se zalagao od samog početka svojih aktivnosti za garantovanje tri prava osoba u policijskom pritvoru: pravo na usluge advokata i ljekara i pravo da se o pritvaranju obavijesti srodnik ili treće lice po izboru pritvorene osobe. Na osnovu preporuka CPT preduzeti su koraci u mnogim državama ugovornicama da se ove mjere uvedu ili ojačaju, naime pravo pritvorene osobe na advokata je široko

prihvaćeno u državama koje je CPT posjetio; u nekoliko zemalja gdje to pravo još uvijek nije uvedeno postoje planovi da se to uradi.

41. Međutim, u određenom broju zemalja, postoji znatno oklijevanje da se primijeni preporuka CPT da se garantuje pravo na usluge advokata neposredno po pritvaranju. U nekim državama osobe pritvorene od strane policije stižu to pravo tek nakon određenog vremena provedenog u pritvoru; u drugima, to pravo stupa na snagu nakon što se pritvorena osoba formalno proglasi "osumnjičenom".

CPT je u više navrata podvukao, na osnovu svog iskustva, da je period neposredno nakon lišavanja slobode upravo onaj period kada je rizik od zastrašivanja i fizičkog zlostavljanja najveći. Iz tih razloga je mogućnost da osoba odvedena u policijski pritvor ima pristup advokatu osnovna zaštita od zlostavljanja. Postojanje te mogućnosti imaće odvratajući efekat na one koji su namjerni – 3 – da zlostavljaju pritvorene osobe; štaviše, advokat je u poziciji da preduzme odgovarajući korake ukoliko je do zlostavljanja stvarno i došlo. CPT shvata da u cilju zaštite legitimnih interesa policijske istrage može izuzetno biti nužno da se na određeni vremenski period odloži pristup pritvorene osobe advokatu po njenom izboru. Međutim, ovo ne smije rezultirati time da pravo na advokata bude u potpunosti uskraćeno tokom tog perioda. U takvim slučajevima trebalo bi omogućiti pristup nekom drugom nezavisnom advokatu.

Pravo na usluge advokata mora da obuhvati pravo se da nasamo sa njim razgovara. To lice treba da, u principu, ima pravo da advokat bude prisutan prilikom bilo kog ispitivanja od strane policije. Naravno, ovo ne treba da spriječava policiju da ispita pritvorenu osobu o hitnim stvarima, čak ukoliko advokat nije prisutan (koji možda nije odmah na raspolaganju), niti da isključi zamjenu advokata koji ometa propisno sprovođenje ispitivanja.

CPT je takođe naglasio da pravo na usluge advokata imaju ne samo osumnjičeni za krivična djela već svako ko je pod zakonskom obavezom da bude prisutan - i boravi - u policijskoj ustanovi, npr. kao "svjedok".

Uz to, da bi pravo na usluge advokata bilo djelotvorno u praksi, treba ga obezbijediti osobama koje nijesu u mogućnosti da plate usluge advokata.

42. Osobe u policijskom pritvoru treba da imaju zvanično priznato pravo na usluge ljekara. Drugim riječima, ljekar treba biti pozvan bez odlaganja ukoliko osoba zahtijeva ljekarski pregled; pripadnici policije ne treba da razmatraju da li da dopuste ili ne dopuste takve zahtjeve. Uz to, pravo na usluge ljekara treba da podrazumijeva pravo lica u pritvoru da ga pregleda, ukoliko to želi, ljekar po njegovom izboru (uz bilo koji ljekarski pregled koji izvrši lekar pozvan od strane policije).

Svi ljekarski pregledi osoba u policijskom pritvoru moraju se obavljati tako da pripadnici policije ne mogu da čuju i, osim ukoliko to ljekar koji vrši pregled ne zatraži drugačije u dotičnom slučaju, izvan vidokruga tih policajaca.

Takođe je važno da osobe koju su oslobođene iz policijskog pritvora, a da nisu bile izvedene pred sudiju, imaju pravo da direktno traže ljekarski pregled/potvrdu od priznatog ljekara sudske medicine.

43. Pravo pritvorene osobe da se činjenica o njegovom pritvaranju saopšti trećem licu treba u principu da bude garantovano od samog početka policijskog pritvora. CPT naravno prihvata da uživanje ovog prava može biti ograničeno određenim izuzecima, radi zaštite legitimnih interesa policijske istrage. Međutim, takvi izuzeci treba da su jasno definisani i strogo vremenski ograničeni i da njihova primjena mora biti praćena određenim mjerama zaštite (npr. svako kašnjenje sa obavještenjem o pritvaranju treba pismeno evidentirati sa razlozima za to kašnjenje, kao i potrebu da izuzetak odobri viši rukovodilac u policiji koji nije povezan sa slučajem ili tužilac).

44. Slaba je korist od prava koja imaju osobe lišene slobode ukoliko nijesu upoznate sa postojanjem tih prava. Dakle, neophodno je da osobe odvedene u policijski pritvor budu izričito upoznate sa svojim pravima, bez odlaganja i na jeziku koji razumiju. Da bi se obezbijedilo da ovo bude i urađeno, treba uvesti praksu da se licima zadržanim od strane policije odmah po pritvaranju dâ formular u kome se navode ova prava. Uz to, od tih osoba treba tražiti da potpišu izjavu kojom potvrđuju da su upoznata sa svojim pravima.

45. CPT je u nekoliko navrata podvukao ulogu sudova i tužilaštva u odnosu na borbu protiv zlostavljanju od strane policije.

Na primjer, sva lica pritvorena od strane policije a koja se namjeravaju uputiti u zatvor, treba da budu fizički izvedena pred sudiju koji o tome donosi odluku; još uvijek ima zemalja gdje je CPT vršio posjete koje se ovoga ne pridržavaju. Izvođenje osobe pred sudiju predstavlja pravu mogućnost da osumnjičeni za krivično djelo za koje je zlostavljan izjavi žalbu. Uz to, čak i nedostatku izričite žalbe sudija može preduzeti na vrijeme mjere ukoliko postoje druge indicije o zlostavljanju (npr. vidne povrede; opšti izgled ili držanje osobe). Sudija, naravno, mora preduzeti odgovarajuće korake kada postoje indicije da je došlo do zlostavljanja od strane policije. S tim u vezi, uvijek kada osumnjičeni za krivično djelo koji je izveden pred sudiju nakon policijskog pritvora iznosi tvrdnje o zlostavljanju, sudija treba takve navode da pismeno evidentira, naredi da se odmah izvrši ljekarski pregled i preduzme mjere da obezbijedi da se tvrdnje propisno ispituju. Takav pristup treba primijeniti bez obzira da li osoba ima ili nema vidljive spoljne povrede. Štaviše, čak i u nedostatku izričitih tvrdnji o zlostavljanju, sudija bi trebalo da zahtijeva pregled od strane vještaka sudske medicine uvijek kada postoji osnovana sumnja da je osoba koja je izvedena pred njega mogla biti žrtva zlostavljanja. Pažljivo ispitivanje svih pritužbi od strane sudskih i drugih relevantnih vlasti o zlostavljanju od strane pripadnika organa koji primjenjuju zakon i, kada je to primjereno, izricanje odgovarajuće kazne imaće snažan odvraćajući efekat. U suprotnom, ukoliko ove vlasti ne preduzmu djelotvorne mjere po pritužbama koje su im upućene, pripadnici organa koji primjenjuju zakon koji su naklonjeni da zlostavljaju osobe koje drže u pritvoru veoma brzo će početi da vjeruju da to mogu da čine nekažnjeno.

Na primjer, sva lica pritvorena od strane policije a koja se namjeravaju uputiti u zatvor, treba da budu fizički izvedena pred sudiju koji o tome donosi odluku; još uvijek ima zemalja gdje je CPT vršio posjete koje se ovoga ne pridržavaju. Izvođenje osobe pred sudiju predstavlja pravu mogućnost da osumnjičeni za krivično djelo za koje je zlostavljan izjavi žalbu. Uz to, čak i u nedostatku izričite žalbe sudija može preduzeti na vrijeme mjere ukoliko postoje druge indicije o zlostavljanju (npr. vidne povrede; opšti izgled ili držanje osobe).

Sudija, naravno, mora preduzeti odgovarajuće korake kada postoje indicije da je došlo do zlostavljanja od strane policije. S tim u vezi, uvijek kada osumnjičeni za krivično djelo koji je izveden pred sudiju

nakon policijskog pritvora iznosi tvrdnje o zlostavljanju, sudija treba takve navode da pismeno evidentira, naredi da se odmah izvrši ljekarski pregled i preduzme mjere da obezbijedi da se tvrdnje propisno ispituju. Takav pristup treba primijeniti bez obzira da li osoba ima ili nema vidljive spoljne povrede. Štaviše, čak i u nedostatku izričitih tvrdnji o zlostavljanju, sudija bi trebalo da zahtijeva pregled od strane vještaka sudske medicine uvijek kada postoji osnovana sumnja da je osoba koja je izvedena pred njega mogla biti žrtva zlostavljanja.

Pažljivo ispitivanje svih pritužbi od strane sudskih i drugih relevantnih vlasti o zlostavljanju od strane pripadnika organa koji primjenjuju zakon i, kada je to primjereno, izricanje odgovarajuće kazne imaće snažan odvratajući efekat. U suprotnom, ukoliko ove vlasti ne preduzmu djelotvorne mjere po pritužbama koje su im upućene, pripadnici organa koji primjenjuju zakon koji su naklonjeni da zlostavljaju osobe koje drže u pritvoru veoma brzo će početi da vjeruju da to mogu da čine nekažnjeno.

46. Dodatno ispitivanje od strane policije osoba upućenih u istražni zatvor može povremeno biti neophodno. CPT je mišljenja da je bolje, sa stanovišta spriječavanja zlostavljanja, da se takva ispitivanja obavljaju u zatvorskom objektu gdje se osoba nalazi nego u prostorijama policije. Vraćanju lica iz istražnog zatvora u policijski pritvor radi daljeg ispitivanja treba se pribjeći i dopustiti samo kada je apsolutno neizbježno. Takođe, u izuzetnim slučajevima kada se osoba iz istražnog zatvora vraća u policijski pritvor, on/ona mora da ima tri prava navedena u stavu 40. do 43.

47. Policijski pritvor je (ili bi trebao da bude) kratkog trajanja. Uprkos tome, uslovi pritvora u policijskim ćelijama moraju zadovoljiti određene osnovne kriterijume.

Sve policijske ćelije treba da su čiste i razumnih dimenzija¹ u odnosu na broj osoba koje se u njih smiještaju, i da imaju odgovarajuće osvjetljenje (npr. dovoljno za čitanje osim u vrijeme spavanja); poželjno je da ćelije imaju prirodno svjetlo. Nadalje, ćelije bi trebalo da budu opremljene tako da se omogući odmor (npr. fiksirane stolice ili klupe), a osobama koje preko noći moraju ostati u pritvoru trebalo bi obezbijediti

¹ U pogledu veličine policijskih ćelija, videti takođe odeljak 43 Drugog opšteg izveštaja (CPT/Inf (92) 3).

čiste dušeke i ćebad. Osobe u pritvoru treba da imaju pristup normalnom sanitarnom čvoru u pristojnom stanju kao i odgovarajućim mogućnostima za pranje. Treba da imaju neometan pristup vodi za piće i da im se daje hrana u prikladno vrijeme, i pri tome najmanje jedan puni obrok (tj. nešto jače od sendviča) svakog dana. Osobama koje se nalaze u policijskom pritvoru duže od 24 časa treba omogućiti rekreaciju na svježem vazduhu svakog dana, do one mjere do koje je to moguće.

Mnoge policijske pritvorske prostorije koje su posjetile delegacije CPT-a ne ispunjavaju ove minimalne standarde. Ovo je posebno nepovoljno za osobe koje se nakon pritvora pojavljuju pred sudom; previše često se osobe izvode pred sudiju nakon što su provele jedan ili više dana u neuslovnim i prljavim ćelijama, a da nijesu imale odmor ili hranu i mogućnost da se operu.

48. Obaveza čuvanja koju policija ima u odnosu na osobe koje drži u pritvoru uključuje i odgovornost da se obezbijedi njihova sigurnost i fizički integritet. Iz toga proizilazi da je pravilan nadzor nad pritvorskim objektima integralna komponenta obaveze čuvanja koju je preuzela policija. Moraju se preduzeti odgovarajuće mjere radi obezbjeđenja da osobe u policijskom pritvoru uvijek budu u mogućnosti da imaju direktan kontakt sa čuvarima.

CPT delegacije su u više navrata utvrdile da se policijske ćelije nalaze predaleko od kancelarija ili radnih mjesta gdje se pripadnici policije uobičajno nalaze i da nijesu opremljene nikakvim sredstvima (npr. sistem pozivanja) koji bi omogućavao pritvorenim osobama da privuku pažnju policajca. Pod takvim uslovima postoji veliki rizik od različitih incidenata (nasilje među pritvorenicima; pokušaji samoubistva; požari itd) na koje se ne bi pravovremeno odgovorilo.

49. CPT je takođe izrazio zabrinutost u vezi prakse uočene u pojedinim zemljama gdje svako operativno odjeljenje policije (za drogu, organizovani kriminal, antiterorizam) ima sopstvene pritvorske jedinice čije osoblje čine pripadnici tog odjelenja. Komitet smatra da se takav pristup treba odbaciti u korist centralne pritvorske jedinice, gdje bi osoblje sačinjavala posebna služba pripadnika policije koji su posebno obučeni za čuvarsku službu. Ovo bi se sigurno pokazalo korisno sa stanovišta spriječavanja zlostavljanja. Nadalje, oslobađanje pojedinačnih operativnih odjelenja do čuvarskih dužnosti moglo bi se pokazati kao prednost sa aspekta upravljanja i logistike.

50. I na kraju, inspekcija policijskih ustanova od strane nezavisnog tijela može pružiti značajan doprinos spriječavanju zlostavljanja osobe koju drži policija i da generalno pomogne u obezbjeđivanju zadovoljavajućih uslova pritvora. Da bi bile zaista djelotvorne, posjete ovog tijela trebaju da budu i redovne i nenajavljene, a to tijelo treba da ima ovlašćenja da razgovara sa pritvorenicima bez prisustva drugih lica. Nadalje, to tijelo treba da ispita sva pitanja koja se odnose na postupanje sa osobama u pritvoru: evidentiranje pritvora; informacije pružene pritvorenim osobama o njihovim pravima i stvarnom uživanju tih prava (posebno tri prava navedena u stavu 40. do 43); pridržavanje sa propisima kojima se uređuje ispitivanje osumnjičenih; i materijalni uslovu pritvora.

Nalazi gore navedenog tijela treba da se dostave ne samo policiji već i drugom tijelu koje je nezavisno u odnosu na policiju.

Savjet Evrope
Evropski komitet za sprječavanje
mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg
postupanja ili kažnjavanja (CPT)

CPT/Inf(2011)28-part1

Pristup advokatu kao način sprječavanja zlostavljanja

Izvod iz 21. opšteg izvještaja,
objavljen 2011. godine

<https://rm.coe.int/16806ccd23>¹

18. Mogućnost da lica koja policija liši slobode imaju pristup advokatu predstavlja osnovni mehanizam zaštite od zlostavljanja. Postojanje te mogućnosti imaće za posljedicu da one koji bi htjeli da zlostavljaju lica lišena slobode odvraći od takve namjere. Advokat je takođe u dobrom položaju da preduzme odgovarajuće korake ukoliko do zlostavljanja dođe.
19. Da bi pravo na pristup advokatu u potpunosti bilo djelotvorno, ono treba da bude garantovano od samog početka lišavanja slobode.² Zapravo, CPT je u više navrata utvrdio da je period neposredno nakon lišavanja slobode vrijeme kada je rizik od zastrašivanja i fizičkog zlostavljanja najveći. Nadalje, pravo na pristup advokatu trebalo bi da se primjenjuje od trenutka lišenja slobode, bez obzira na tačan pravni status dotične osobe; tačnije, ostvarivanje tog prava ne bi trebalo da zavisi od toga da li se lice formalno proglašava

¹ (primj.ur.: Integralni tekst 21. Opšteg izvještaja CPT dostupan: <https://rm.coe.int/1680696a88>).

² Naravno, u zavisnosti od okolnosti datog slučaja, pravo na pristup advokatu može se koristiti čak i u ranijoj fazi.

„osumnjičenim“. Na primjer, u mnogim pravnim sistemima u Evropi, osobe mogu biti obavezane da dođu i provedu određeni vremenski period u policijskim prostorijama u svojstvu „svjedoka“ ili radi „informativnog razgovora“; CPT zna iz iskustva da takva lica mogu biti izložena ozbiljnom riziku od zlostavljanja.

20. Pravo na pristup advokatu treba da ostvaruje svako lice lišeno slobode bez obzira na to koliko je „minorno“ djelo za koje je osumnjičeno. U mnogim zemljama koje CPT posjećuje, lica se mogu lišiti slobode na nekoliko nedjelja zbog tzv. „upravnih“ prekršaja.³ Komitet ne vidi nikakvo opravdanje za uskraćivanje prava tim licima na pristup advokatu. Nadalje, CPT često nailazi na praksu da lica koja su zapravo osumnjičena za krivično djelo budu formalno lišena slobode u vezi sa „upravnim“ prekršajem kako bi se izbjegla primjena mehanizama zaštite kod lica osumnjičenih za izvršenje krivičnih djela. Isključivanje određenih krivičnih djela iz područja primjene prava na pristup advokatu neminovno nosi sa sobom rizik od stvaranja takvih rupa u zakonu.
21. Slično tome, pravo na pristup advokatu trebalo bi da se primjenjuje bez obzira na stepen „ozbiljnosti“ prekršaja za koji se lice sumnjiči. Štaviše, lica osumnjičena za posebno ozbiljna krivična djela mogu biti među onima kojima prijeti najveći rizik od zlostavljanja i stoga imaju najveću potrebu za pristupom advokatu. Shodno tome, CPT je protiv mjera koje omogućavaju sistematsko uskraćivanje pristupa advokatu tokom određenog perioda vremena licima lišenim slobode osumnjičenim za određene vrste krivičnih djela (npr. krivična djela koja su pokrivena antiterorističkim zakonima). Pitanje da li su ograničenja na pravo pristupa advokatu opravdana treba ocjenjivati od slučaja do slučaja, a ne na osnovu kategorije počinjenog krivičnog djela.⁴

³ (primj.ur.: U slučaju Crne Gore, prema Zakonu o prekršajima, moguća je kazna zatvorom kao prekršajna kazna, članovi 23 i 24).

⁴ Ovdje je moguće pozvati se na presudu Evropskog suda za ljudska prava u slučaju *Salduz protiv Turske* (27. novembar 2008), u kojoj je Sud utvrdio da „... član 6.1 [Evropske konvencije o ljudskim pravima] zahtijeva da, po pravilu, pristup advokatu treba omogućiti..., osim ako se u svijetlu posebnih okolnosti svakog slučaja pokaže da postoje uvjerljivi razlozi za ograničavanje tog prava“ (stav 55) (primj.ur.: presuda je dostupna: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-89893%22%5D%7D>).

22. CPT potpuno uviđa da u izuzetnim okolnostima može biti neophodno da se licu lišenom slobode odloži pristup advokatu po njegovom izboru tokom određenog vremenskog perioda. Međutim, to ne bi trebalo da znači da se pravo na pristup advokatu u potpunosti može zabraniti tokom datog perioda. U takvim slučajevima, treba organizovati pristup drugom nezavisnom advokatu kome se može vjerovati da neće ugroziti legitimne interese istrage. Savršeno je izvodljivo unaprijed utvrditi prihvatljive uslove za takve situacije, u dogovoru sa domaćom advokatskom komorom ili udruženjem.
23. Pravo na pristup advokatu tokom policijskog zadržavanja mora da podrazumijeva i pravo na povjerljiv razgovor sa advokatom. Od jasne je suštinske važnosti da advokat bude u neposrednom, fizičkom prisustvu lica lišenog slobode, s obzirom na to da se to smatra mehanizmom zaštite od zlostavljanja (za razliku od sredstva obezbjeđivanja pravednog suđenja). To je jedini način da se izvrši tačna procjena fizičkog i psihičkog stanja dotične osobe. Isto tako, ako razgovor sa advokatom nije povjerljiv, pritvoreno lice se možda neće osjećati slobodno da otkrije kako se s njim postupa. Ukoliko se prihvati da, izuzetno, dotični advokat možda nije advokat koga je izabralo lice lišeno slobode već zamjena izabrana prema prethodno dogovorenom postupku, CPT ne vidi nikakvu potrebu za odstupanjem u smislu povjerljivosti sastanaka između advokata i datog lica.
24. Pravo na pristup advokatu takođe bi trebalo da podrazumijeva i pravo na prisustvo advokata tokom bilo kakvog ispitivanja od strane policije, a advokat treba da bude u mogućnosti da interveniše tokom ispitivanja. Naravno, to ne bi trebalo da spriječi policiju da odmah počne sa ispitivanjem lica lišenog slobode koje je iskoristilo svoje pravo na pristup advokatu, čak i prije nego što advokat stigne, ako je to opravdano izuzetnom hitnošću samog slučaja. To takođe ne bi trebalo da isključi zamjenu advokata koji ometa pravilno vođenje ispitivanja. Bez obzira na to, u takvim situacijama policija bi kasnije trebalo da bude odgovorna za svoje postupke.
25. Konačno, da bi pravo na pristup advokatu tokom policijskog pritvora bilo potpuno djelotvorno u praksi, potrebno je da već u toj ranoj fazi krivičnog postupka postoje odredbe kojima se predviđaju rješenja za lica koja nijesu u stanju da plate usluge advokata.

Savjet Evrope
Evropski komitet za sprječavanje
mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg
postupanja ili kažnjavanja (CPT)

CPT / Inf (2019) 9

Sprječavanje policijskog mučenja i drugih oblika zlostavljanja - odraz dobre prakse i novi pristupi

Izvod iz 28. Opšteg izvještaja CPT-a,
objavljen 2019. godine

<https://rm.coe.int/1680942329>¹

Uvod

61. Tokom posljednje tri decenije, CPT je redovno preispitivao načine na koji policija u evropskim zemljama² postupa sa osobama. Iz tog razloga je njegova jedinstvena pozicija da procijeni stepen mučenja i drugih oblika zlostavljanja od strane policijskih službenika na cijelom području Savjeta Evrope.

¹ (primj.ur.: Izvod iz 28. Opšteg izvještaja CPT sa engleskog jezika je prevela Uprava policije Crne Gore, za potrebe ove publikacije, a na osnovu zahtjeva urednika i Savjeta za građansku kontrolu rada policije).

² Od svoje prve posjete 1990. godine, CPT je obavio oko 440 posjeta zemljama, tokom kojih su članovi njenih delegacija privatno razgovarali sa desetinama hiljada osoba, koje je policija već ili tek nedavno zatvorila. Takođe je pregledala relevantnu dokumentaciju, uključujući i onu medicinske prirode, u policijskim i zatvorskim ustanovama.

62. Na početku se mora naglasiti da u najvećem broju država članica Savjeta Evrope, većina osoba koje su bile ili su nedavno bile u policijskom pritvoru, a sa kojima su susrele delacije CPT, nisu navele da su pretrpjele bilo kakvo policijsko zlostavljanje. Štaviše, smatrale su da su policijski službenici koji su ih uhapsili, prevezli u policijske ustanove, zadržali ih u pritvoru ili ih ispitivali prema njima pravilno postupali. Nadalje, primjetno je, da u nekoliko zemalja policijsko zlostavljanje ne predstavlja problem od kada je CPT započeo sa sprovođenjem posjeta početkom 1990-ih. U nekim drugim državama policijske reforme dovele su do značajnih poboljšanja.
63. U isto vrijeme, CPT i dalje susrijeće slučajeve policijskog zlostavljanja u mnogim evropskim zemljama, pod različitim okolnostima i uključujući različite agencije za sprovođenje zakona.
64. U nekoliko država članica Savjeta Evrope, policijsko zlostavljanje uglavnom se događa tokom razdoblja visokog rizika, za vrijeme lišavanja slobode osoba osumnjičenih za činjene krivičnih ili drugih djela. Delegacije CPT-a sagledale su brojne izvještaje prema kojima je sila koju su policajci koristili nakon privođenja, ili nedugo zatim, bila nepotrebna ili pretjerana. Konkretno, čuli su navode o udarcima šakama, nogama, udarcima pendrekom ili upotrebi biber spreja, dok dotična osoba nije pokazala otpor ili je već bila stavljena pod kontrolu. Ponekad su takvi navodi potkrijepljeni uvjerljivim medicinskim ili drugim dokazima. U nekim slučajevima, prekršajno ponašanje bilo je posljedica akcije tokom operacija kontrole okupljanja ili posebnih intervencija koje su izveli policajci koji se kasnije nijesu mogli identifikovati (zbog toga što su nosili kapuljače na sebi, i nisu imali nikakve identifikacijske oznake na uniformi). Kao što naglašava Evropski sud za ljudska prava u svojoj sudskoj praksi, policijski službenici mogu legitimno pribjegavati primjeni sile u pogledu lišavanja slobode. Međutim, takvu silu treba upotrijebiti samo ako je zakonita i krajnje neophodna, te ne smije biti pretjerivanja. Neispunjavanje ovih osnovnih zahtjeva može predstavljati kršenje člana 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima.³ Takođe treba napomenuti da su delegacije CPT-a često pronalazile dokaze o nepropisnoj primjeni lisica, što može imati ozbiljne medicinske

³ Na primjer, može se uputiti na presude *Bouyid protiv Belgije* [GC], br. 23380/09, stavovi 100-113, ECHR 2015, *Rehbock protiv Slovenije*, br. 29462/95, stavovi 71-78, ECHR 2000-XII i *Layijov protiv Azerbejdžana*, br. 22062/07, stavovi 39- 48, 10. april 2014.

posljedice. Osim toga, više puta su čuli optužbe za verbalno zlostavljanje, uključujući rasističke primjedbe. CPT je takođe uočio da određene kategorije lica (poput osoba s mentalnim problemima i maloljetnika), mogu biti pod većim rizikom od zlostavljanja tokom lišavanja slobode zbog svojih specifičnih ranjivosti.

65. Zlostavljanje u kontekstu **policijskih ispitivanja** i dalje je vrlo ozbiljan problem u velikom broju zemalja članica Savjeta Evrope. U posljednjih desetak godina, CPT je primio vjerodostojne optužbe i prikupio sudsko-medicinske i druge dokaze o policijskom zlostavljanju koje bi se moglo kvalifikovati kao mučenje u skoro trećini država članica Savjeta Evrope. Navodno zlostavljanje sastojalo se između ostalog i od primjene elektro šokova, udaraca po stopalima, suspenzije ili hiperekstenzije liscama, nanošenja opekotina na raznim dijelovima tijela, gušenja plastičnom vrećom ili gas maskom, držanje lisica na rukama uhapšene osobe satima, teška premlaćivanja i lažna smaknuća. CPT i dalje ima priliku da čuje izvještavanja o drugim oblicima policijskog zlostavljanja, od šamaranja do brutalnijih oblika zlostavljanja. Namjerna priroda takvog postupanja je evidentna. Navodno je postupanje primijenjeno od strane operativnih službenika zaduženih za lišavanje slobode u početnom periodu pritvaranja i prije prvog formalnog razgovora s policijom, u svrhu dobijanja priznanja ili drugih informacija. Zaključci CPT-a sugerišu da su u nekim slučajevima policijski inspektori opraštali ili čak ohrabivali takve radnje. S tim u vezi, u brojnim zemljama po pojednostavljenom postupku je predviđena mogućnost da policajci pozivaju ljude na "neformalne razgovore", "prikupljanje informacija" ili "objašnjenja". CPT je u više navrata primijetio da je rizik od zlostavljanja bilo veće upravo u takvim situacijama i da je neformalno ispitivanje "osoba od interesa" zloupotrijebljeno kako bi se, između ostalog, negirale proceduralne mjere zaštite, koje bi se primjenjivale na osobe koje se formalno smatraju osumnjičenim za krivična djela.

Profesionalni policijski rad

66. U okviru svog preventivnog mandata, CPT je dosljedno isticao važnost tri **proceduralne garancije**, naime: pravo na pristup advokatu, pravo na pristup doktoru i pravo na to da rođak ili treće lice bude po vlastitom izboru. To pretpostavlja da su osobe lišene slobode o tim pravima uredno obaviještene, usmeno nakon privođenja i, što je prije moguće, pisanim putem (npr. putem "pisma o pravima" ili drugog dokumenta kojim se utvrđuju prava osoba u policijskom pritvoru) na jeziku koji one razumiju.⁴ Ovo "trojstvo prava" trebalo bi se primjenjivati od samog početka lišenja slobode od strane policije - to jest, kada je dotična osoba dužna ostati u policiji. Glavni razlog za ono što je više puta proizilazilo iz nalaza CPT-a: rizik od zlostavljanja je najveći u prvim satima lišavanja slobode.
67. CPT je postupno razvio dodatne zaštitne mjere (kao što su primjereno upravljanje i uspostava jedinstvenog sveobuhvatnog registra koji se odnosi na pritvor), kao i druge posebne zaštitne mjere za ranjive grupe, poput maloljetnika, osoba s mentalnim problemima ili stranih državljana.⁵
68. CPT je sa zadovoljstvom napomenuo da su mnoge države prihvatile njegove preporuke i uvele proceduralne garancije u zakonodavstvo. Ipak, Komitet je također utvrdio da, uprkos postojanju detaljnih zakonskih odredbi, **praktična primjena** tih garancija često pokazuje ozbiljne nedostatke. Na primjer, Komitet primjećuje kašnjenja u pristupu advokatu (posebno, često se događa da advokat ima mogućnost da se sastane sa svojim klijentom tek nakon prvog policijskog ispitivanja ili na prvom ročištu na sudu, čime se pritvorene osobe lišavaju važnih mjera zaštite od policijskog zlostavljanja). Pored toga, medicinski pregledi osoba u policijskom pritvoru često se sprovode površno i/ili u prisustvu policijskih službenika. Nadalje, u nekoliko zemalja uvođenje garancija dovelo je do pojave neželjenih policijskih praksi, poput ispitivanja osumnjičenih na neslužbe-

⁴ Vidjeti i direktivu [2012/13/EU](#) Evropskog parlamenta i Savjeta od 22. maja 2012. godine u pogledu prava na informisanje u krivičnom postupku, i direktivu [2013/48/EU](#) Evropskog parlamenta i Savjeta od 22. oktobra 2013, o pravima u pogledu mogućnosti dobijanja advokata u krivičnom postupku i u postupku evropskog naloga za hapšenje, kao i o pravu na obavještanje treće strane o lišenju slobode i na komunikaciju sa trećim licima i konzularnim organima tokom lišavanja slobode.

⁵ Vidite najznačajnije izvode prethodnih opštih izvještaja CPT-a o pitanjima policije: CPT/Inf (92) 3, stavovi 36 i nadalje, CPT/Inf (2002) 15, stavovi 34 i nadalje, i CPT/Inf (2015) 1, stav 98.

nim mjestima, bez evidentiranja same činjenice da se lišavaju slobode i/ili bez ikakve mogućnosti primjene bilo kojih od navedenih prava.

69. Stoga uvođenje zakonskih garancija nije samo po sebi cilj; Iskustvo je pokazalo da se mogu zaobići ako policijski službenici - uz sankciju visokih policijskih službenika - smatraju da je zlostavljanje sa uhapšenim osobama ili osumnjičenima prihvatljiv ili čak neophodan i djelotvoran način obavljanja policijskih aktivnosti.
70. Praktičari u zemljama koje su prošle dug put u prevazilaženju policijskog zlostavljanja često navode, kao ključni faktor, **promjenu policijske kulture** ili čak promjenu kulture unutar krivičnog pravosudnog sistema kao cjeline. U izvesnom broju država, CPT je sa zadovoljstvom posmatrao o načinu postupanja sa osobama u pritvoru. Primijećene su i podržane značajne promjene u kulturi unutar policijskih službi, kao npr. u Gruziji.
71. Promjena načina razmišljanja započinje konkurentnim i rigoroznim procesima zapošljavanja koji se zasnivaju na strogim kriterijuma selekcije, čime se osigurava da sastav policijskih snaga odražava raznolikost stanovništva.⁶ S tim u vezi, odgovarajuća plata za policijske službenike je važan alat za privlačenje najboljih kandidata i zadržavanje visoko kompetentnog osoblja. Unaprijeđenje odgovarajućeg policijskog obrazovanja, početne pripreme i kontinuirano osposobljavanje za primjenu standarda ljudskih prava, nacionalnih normi i zaštitnih mjera takođe su ključni za unaprijeđivanje policijske prakse. Prema iskustvu CPT-a, profesionalno obavljanje policijskog posla ide ruku pod ruku s odgovarajućom obukom o upotrebi sile u skladu s načelima zakonitosti, nužnosti i proporcionalnosti. Obuka bi takođe trebala pružiti mogućnosti za sticanje odgovarajućih istraživačkih vještina, uzimajući u obzir godište, pol, zdravstveno stanje, bilo kakav invaliditet ili bilo koje druge okolnosti zbog kojih određene osobe pod istragom mogu biti posebno ranjive. Štaviše, ne mogu se očekivati značajnije promjene bez snažnog policijskog vođstva i uprave koji temeljno vrše nadzor nad poštovanjem proceduralnih garancija i prenose čvrste i nedvosmislene poruke nulte tolerancije na zlostavljanje policije. Veća policijska odgovornost do-

⁶ Vidi naročito Opštu preporuku policiji br. 11, Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI) o suzbijanju rasizma i rasne diskriminacije u policiji.

ista je presudan faktor. Policijski službenici uvijek treba da mogu da se identifikuju,⁷ postupci prijavljivanja da budu jasni, a preventivne mjere protiv "zviždača" treba da funkcionišu. Sve navode ili druge informacije koji ukazuju na zlostavljanje od strane policije treba djelotvorno istražiti, a svi počinioci policijskog zlostavljanja treba da budu privedeni pravdi.⁸

72. Posljednje, ali ne manje važno, postavljanje i razvoj djelotvornih - unutrašnjih i spoljnih - mehanizama praćenja, posebno nacionalni preventivni mehanizmi (NPM) uspostavljeni na osnovu Opcionog protokola uz Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih, ponižavajućih, postupanja ili kažnjavanja (OPCAT), mogu doprinijeti značajnoj promjeni u policijskoj kulturi.

Ispitivanja tokom istrage - promjena paradigme

73. U zemljama u kojima se CPT obavještava o navodima o mučenju i drugim oblicima zlostavljanja u okviru policijskih ispitivanja, Komitet uglavnom nalazi da su krivične istrage prečesto usmjerene ka tome da se dokazi pribave priznanjem ili drugih informacija. U krivičnim pravosudnim sistemima koji daju prednost priznanjima, povećava se rizik od zlostavljanja i drugih nezakonitih radnji u okviru saslušavanja u policiji. Zapravo, fokusiranje na priznanje dovelo je do pogrešnih presuda. Štaviše, u nekoliko zemalja postalo je očigledno da se pokazatelji uspješnosti za policajce u velikoj mjeri zasnivaju na visokim stopama "zatvaranja slučajeva," što može imati negativnu posljedicu na ponašanje policije prilikom obavljanja ispitivanja.
74. Od svog osnivanja, Komitet je poseban naglasak stavio na izradu jasnih pravila odnosno smjernica za sprovođenje policijskih ispitivanja. Konkretnije, CPT neprestano naglašava da cilj policijskih ispitivanja mora biti dobijanje tačnih i pouzdanih informacija kako bi policijski službenici tražili istinu o pitanjima koja se istražuju, a ne da bi dobili priznanje od osobe za koju postoji nekakva predrasuda. CPT je naglasio da je načelo postupanja "od dokaza ka osumnjičenom", važnije od onog "od osumnjičenog ka dokazima". Takav

⁷ Na primjer, pripadnici specijalizovanih policijskih snaga i uniformisani policajci uvijek treba da nose jasno vidljive oznake i istaknuti identifikacioni broj na spoljnoj strani uniforme ili na kacigi.

⁸ Vidi, u tom pogledu 14. Opšti izvještaj CPT-a: CPT/Inf (2004)28, stavovi 25 i nadalje.

pristup mora prevladati u svakodnevnoj praksi svih, od policijskih službenika koji lišavaju slobode do policijskih inspektora, kao i od drugih činilaca u krivičnom pravosuđu kao što su državni tužioc i sudije.

75. Ovaj “neoptužujući” pristup u osnovi obuhvata model PEACE⁹ za **istražna ispitivanja**, koji je policijska organizacija Engleske i Velsa usvojila u ranim 1990.-tim kao metodologiju za ispitivanje osumnjičenih, kao i svjedoka i žrtava. Uvedena u okviru širih reformi, ova metodologija je u cjelosti izmijenila procedure koje se primjenjuju prilikom ispitivanja osumnjičenih, kao što je izmijenila i razmišljanje policijskih službenika i policije u cjelini.
76. Tokom svoje periodične posjete Norveškoj 2018. godine, CPT je takođe ispitao model istražnih ispitivanja koje je primjenjivala norveška policija (tzv. Model KREATIV¹⁰). Od 2004. godine kurs KREATIV čini dio nastavnog programa namijenjenog univezitetskim programima obuke za policijske službenike.¹¹
77. Cilj obuke o istražnim ispitivanjima je da se pomogne policijskim službenicima da sistematično i bez predrasuda sprovede ispitivanja, izbjegavajući uobičajene zamke povezane sa oslanjanjem na unaprijed donijete zaključke.¹² Jednako je važno što se na taj način olakšava komunikacija i protok informacija, a samim tim i otkrivanje krivičnog djela. Nadalje, smanjuje se rizik od ljudske greške i laž, koje se mogu dogoditi kod tehnika osmišljenih da osumnjičeni prizna djelo. Istraživanje uzroka koji su doveli do neosnovanih osuđujućih presuda potvrdilo se da su problemi povezani s „suženim vidokrugom“ ili „pristrasnošću potvrđivanja“ (tj. nesvjesna tendencija da se traže samo informacije koje „odgovaraju“, a da se zanemaruju odnosno ne pojašnjavaju informacije koje nijesu potvrda onoga što ispitivač smatra istinitim) glavni uzroci “zakazivanja” pravde u većini sučajeva.

⁹ Akronim PEACE je skraćena za “Planiranje i pripremu, uključivanje i objašnjenje, odgovornost, zatvaranje i procjenu”.

¹⁰ Norveški akronim označava: “(K) komunikaciju, (R) vladavinu prava, (E) etiku i empatiju, aktivnu svijest, povjerenje kroz otvorenost, Informacije, (V) naučno usidrenje (utemeljenje)”.

¹¹ Vidi [CPT/Inf \(2019\) 1, stav 28](#).

¹² S tim u vezi pogledajte “Kratki uvod u istražna ispitivanja - Praktični vodič”, Savjet Evrope, oktobar 2018.

78. Policijski službenici koji sprovode intervju sa otvorenim načinom razmišljanja su daleko djelotvorniji; oni u praksi primjenjuju pretpostavku nevinosti stvaranjem i aktivnim testiranjem alternativnih hipoteza putem sistematične pripreme, empatičnim načinom kreiranja odnosa, korištenja otvorenih pitanja, aktivnog slušanja i strateškog ispitivanja i otkrivanja potencijalnih dokaza.
79. Ne iznenađuje da istraživački pristup u ispitivanju - u kombinaciji sa praksom primjene proceduralnih garancija od prvog trenutka lišavanja slobode - postepeno zadobija sveopšte prihvatanje.¹³ Karakterišu ga brojne prednosti: on razgrađuje mit o djelotvornosti grubih metoda ispitivanja (uključujući i mučenje) i zamjenjuju ga efikasnije metode poput prevencije, otkrivanja, istrage i rješavanja zločina. Ovaj pristup se takođe smatra jednim od najefikasnijih pristupa u suzbijanju terorizma u poređenju sa tradicionalnim metodama koje još primjenjuju mnoge policijske snage. To zauzvrat ima pozitivan uticaj na ishod, korektnost, efikasnost i pouzdanost svih narednih krivičnih postupaka, i na to kako opšta javnost doživljava policijsku organizaciju.
80. Pristup istražnog ispitivanja jasno je podstakao CPT u njegovom nadzornom radu. Odbor smatra da bi svi dotični policajci trebali dobiti detaljna uputstva o tome kako sprovoditi razgovore sa osumnjičenima. To se može postići zakonodavstvom, propisima ili nizom pravila, procedura ili praksi. Ilustracije radi, CPT smatra da, po pravilu, ispitivanju ne treba da prisustvuje više od dva službenika prilikom sprovođenja ispitivanja. Dopušteno trajanje ispitivanja, periodi odmora između sesija razgovora i pauza tokom razgovora takođe treba da budu jasno navedeni (na primjer, razgovori treba da traju ne više od dva sata, a osumnjičenima treba omogućiti da u vremenskom periodu od 24 sata, kontinuirano odmaraju bar osam sati, bez ispitivanja i bilo kakvih drugih aktivnosti u vezi s istragom). Policijske razgovore po pravilu treba sprovoditi u prostorijama posebno osmišljenim i opremljenim za tu svrhu. CPT je takođe preporučio da se uspostavi mehanizam za stalni nadzor, kao i sistematičan osvrt na standarde, postupke i radnje policijskih ispitivanja. Pored toga, razvoj odgovarajućeg početnog i kontinui-

¹³ Vidi privremeni izvještaj Specijalnog izvjestioca UN-a za pitanja torture (A/71/298, 5. avgust 2016), koji je iznio ubjedljiv slučaj u korist istražnih ispitivanja, i pozvao na izradu univerzalnog protokola koji utvrđuje set standarda za neprisiilne metode ispitivanja i proceduralne mjere zaštite.

ranog stručnog usavršavanja o tehnikama ispitivanja je značajan za efikasnu implementaciju bilo kog okvira policijskog ispitivanja.

81. CPT je takođe naglasio važnost tačnog bilježenja svih policijskih razgovora (uključujući vrijeme početka i završetka i imena svih osoba prisutnih tokom razgovora). Elektronsko snimanje policijskih razgovora (s opremom za audio/video snimanje) takođe je postalo djelotvorno sredstvo za sprečavanje zlostavljanja tokom policijskih razgovora, istovremeno predstavljajući značajne prednosti za uključene policijske službenike. Elektronske snimke trebalo bi čuvati određeno vrijeme, kako bi bili dostupni pritvorenim osobama i/ili njihovim advokatima, ali isto tako dostupni i predstavnicima međunarodnih i nacionalnih tijela za nadzor (uključujući NPM), kao i svim službenicima odgovornim za istragu navoda ili prijava o policijskom zlostavljanju.¹⁴

Centralizovani policijski pritvor i određeni pritvorski službenici - dobra praksa

82. CPT je u mnogim zemljama primjetio i ohrabrio tendenciju zadržavanja osoba u **centralizovane prostorije za policijski pritvor**, a ne u policijskim ćelijama smještenim u manjim ustanovama ili posebnim operativnim odjeljenjima.
83. CPT je često isticao pozitivno mišljenje o funkcionisanju takvih centralizovanih prostorija za zadržavanje ljudi u policiji koji takođe mogu pružiti bolje materijalne uslove osobama koje se nalaze u policijskom pritvoru.¹⁵ Takođe je zapazio i konkretne prednosti od određivanja posebnih službenika koji bi isključivo obavljali funkciju čuvara osoba u pritvoru. U pogledu resursa, podjela rada između operativnih službenika, pritvorskih službenika i inspektora može dovesti do veće specijalizacije, profesionalnosti i efikasnosti. Su-

¹⁴ Paralelno s tim, CPT smatra da veći akcenat treba da bude na fizičkim dokazima i na savremenim naučnim metodama kriminalističke istrage, odnosno oduzimanja, zadržavanja, pakovanja, rukovanja i vrijednovanja forenzičkih dokaza i lancu pritvora. Pored toga, trebalo bi da se obezbijedi spreman pristup najsavremenijim naučnim alatima, poput DNK tehnologije i automatizovanih sistema za identifikaciju otisaka prstiju (ako je potrebno ulaganjem u opremu).

¹⁵ CPT je generalno utvrdio da se osnovni materijalni uslovi, kao što su sanitarni čvorovi, spoljna dvorišta, prostorije za sastanke sa advokatima i sobe za ljekarske preglede, kao i hrana, mogu bolje obezbijediti u većim, specijalizovanim zatvorima nego u malim okružnim policijskim stanicama. Treba, međutim, napomenuti da postojanje određenih policijskih pritvora ne bi trebalo da dovede do pritvaranja i zadržavanja ljudi, kao što je to slučaj u većini zemalja Savjeta Evrope.

protiv tome, policajci koji moraju obavljati dva ili čak tri posla, lišavati slobode osobe osumnjičene za krivična ili druga djela, brinuti o dobrobiti i pravima onih koji su lišeni slobode (vjerovatno pod teškim okolnostima) i ispitivati te osobe u vezi sa krivičnim djelom, često se suočavaju sa velikim izazovom da pojedinačno sve ove uloge vrše na profesionalni način.

84. Razdvajanje različitih policijskih zadataka i kreiranje specijalizovane grupe pritvorskih službenika će dovesti do pojačanog osjećaja odgovornosti takvih službenika za osobe za koje su odgovorni. Takođe može slomiti štetnu "solidarnost" koja često sprječava službenike da u slučajevima zlostavljanja progovore protiv svojih kolega. Time se pretpostavlja da su pritvorski službenici osnaženi radnim okruženjem koje priznaje njihov važan doprinos profesionalnom funkcionisanju svih policijskih službi. Jasne i dosljedne smjernice o pritvoru, koje postoje u većini zemalja, važan su alat za profesionalno sprovođenje pritvora.¹⁶
85. Uvođenjem specijalizovanih pritvorskih službenika moglo bi se osnažiti i primjena u praksi proceduralnih garancija. Iako je dužnost policijskih službenika da odmah prilikom hapšenja informišu osobu lišenu slobode o njenim pravima, određeni pritvorski službenici mogu dvaput da provjere, prilikom prijema u pritvor, da li je osoba obavještena o pravima, da li je razumjela obavještenje i može li da ga primjeni. Oni takođe mogu pružiti prvu priliku pritvorenoj osobi da podnese tužbu zbog zlostavljanja protiv službenika koji ga je lišio slobode, na primjer, u vezi s prekomjernom upotrebom sile nakon hapšenja. CPT je primjetio da, u nekim državama, svaka privredena osoba mora biti odmah predstavljena određenom, iskusnom zatvorskom službeniku, prije nego što se preduzmu bilo koji drugi koraci u proceduri. Ovaj pritvorski službenik odgovoran je za provjeru psihološkog ili fizičkog integriteta pritvorene osobe, uključujući i to da li je potreban pregled ljekara, kao i pružanja mogućnosti da obavijeste treću stranu, po svom izboru, o svojoj situaciji, kao i da kontaktiraju advokata. Specijalizovani policajci su dobro obuče-

¹⁶ Jedan primjer je Kodeks C Zakona o policiji i krivičnim dokazima Engleske i Velsa (PACE) - Kodeks ponašanja u slučaju pritvora, postupanje i ispitivanje osoba od strane policijskih službenika (matični ured Ujedinjenog Kraljevstva, revidiran, 26. jula 2018.). U nekim zemljama uloga i zadaci zatvorskih službenika određeni su u nacionalnom zakonodavstvu (vidjeti, na primjer, odjeljak 212 ukrajinskog Zakonika o krivičnom postupku).

ni za postavljanje odgovarajućih pitanja i prepoznavanje i bilježenje indikativnih znakova kod osobe kojoj je potrebna posebna podrška i pažnja. To je nedvosmisleno dobra praksa.

Savjet Evrope
Evropski komitet za sprječavanje
mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg
postupanja ili kažnjavanja (CPT)

CPT/Inf(2018)24

Informativni dokument, jun 2018. godine
<https://rm.coe.int/16808c8ff1>

Informativni dokumenti se objavljuju po ovlaštenju Izvršnog sekretara CPT-a. Cilj im je predstaviti standarde CPT-a o ključnim pitanjima. Međutim, to nijesu iscrpni dokumenti, posebno u pogledu referenci na izvještaje CPT-a nakon posjete različitim zemljama.

Prevoz pritvorenika i zatvorenika

Uvod

- Što god da je osnova za premještaj lica lišenih slobode iz mjesta pritvora do nekog drugog mjesta (npr. od policijske stanice do zatvora, od jednog do drugog zatvora, zgrade suda ili bolnice ili od graničnog prelaza na ulazu u zemlju do imigracionog pritvorskog centra), CPT smatra da prevoz uvijek treba obaviti na human način uz poštovanje lične i opšte bezbjednosti.
- U većem broju slučajeva, CPT delegacije su vršile inspekciju vozila koja su namijenjena prevozu pritvorenika i zatvorenika, kao što su sredstva drumskog i željezničkog prevoza.¹ Delegacije su često zaključivale da uslovi nijesu ispunjavali standarde ili da se ne poštuju osnovni zahtjevi bezbjednosti. Komitet je takođe nailazio i na praksu koja je pozivala na kritički osvrt (npr. preveliko oslanjanje na sredstva obuzdavanja; nepotrebno dugi periodi osamljivanja u zatvorskim prevoznim vozilima).

¹ CPT delegacije su ređe vršile inspekciju plovila/čamaca i aviona koji su korišteni za prevoz zatvorenika unutar granica države.

- U tom kontekstu, CPT je primijetio pozitivnu promjenu u svijetlu svojih preporuka (npr. odluka da se okonča upotreba vozila koja nijesu pogodna za prevoz pritvorenika; kupovina novih vozila koja omogućavaju prevoz pritvorenika u uslovima koje zagovara Komitet; izgradnja prostorija za zadržavanje u zgradama suda kako bi se izbjegao duži pritvor u kombijima za prevoz zatvorenika).
- Ovaj informativni dokument predstavlja osnovne CPT standarde o ovoj temi koji su prikupljeni tokom nekoliko decenija. On obuhvata prevoz lica u policijskom pritvoru, zatvorenika i imigracionih pritvorenika, kad god prevoz organizuje neka agencija za provođenje zakona, zatvor ili druga služba krivične pravde ili privatni ugovarač. On ne obuhvata prevoz koji obavljaju službe zdravstvene zaštite i mu nije namjera obuhvatiti prevoz u smislu premiještaja zatvorenika van teritorije države ili operacije vraćanja neregularnih migranata vazдушnim putem ili na druge načine.
- Na kraju, standardi predstavljeni u ovom informativnom dokumentu ne bi trebalo da se posmatraju odvojeno od međunarodnih instrumenata kao što su Evropska konvencija o ljudskim pravima i relevantna sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava, Evropska zatvorska pravila² Savjeta Evrope i Evropska pravila za postupanje sa maloljetnim počiniocima krivičnih djela koji su predmet sankcija ili mjera³ ili Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za postupanje sa zatvorenicima ("Mandelina pravila").⁴

1. Materijalni uslovi

- Ako su vozila opremljena bezbjednim odjeljcima, **pojedinačne** kabine koje imaju manje od 0.6 m² ne bi se trebalo da se koriste za prevoz lica, bez obzira koliko kratko taj prevoz trajao. Pojedinačne kabine koje imaju oko 0.6 m² prostora mogu da se smatraju prihvatljivim za kraća putovanja/razdaljine; međutim, kabine koje se koriste za duža putovanja/razdaljine trebale bi da budu

² Preporuka Rec(2006)2 Komiteta ministara usvojena 11. januara 2006.

³ Preporuka Rec(2008)11 Komiteta ministara usvojena 5. novembra 2008.

⁴ Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 70/175 usvojena 17. decembra 2015.

puno veće.⁵

- **Odjeljci ili kabine namijenjene prevozu više od jednog pritvorenika** za kratka putovanja/razdaljine trebale bi da imaju barem 0.4 m² prostora po licu, a poželjno je i više. Što se tiče dužih putovanja/razdaljina, odjeljci bi trebali da imaju barem 0.6 m² ličnog prostora.⁶
- Odjeljci ili kabine koji se koriste za prevoz pritvorenika ili zatvorenika trebaju da budu **razumne visine**.⁷
- Sva transportna vozila trebaju da budu **čista**,⁸ dovoljno **osvijetljena i ventilisana**, te odgovarajuće **zagrijana**.⁹
- Transportna vozila trebaju da budu opremljena odgovarajućim predmetima za **odmor** (kao što su odgovarajuće klupe ili sjedišta).¹⁰
- **Za prevoz vozom koji traje tokom noći**, odjeljci bi trebali da budu opremljeni **krevetima ili pomičnim platformama za spavanje**, a pritvorenicima bi trebalo da se ponude **madraci i čaršafi/pokrivači** tokom putovanja.¹¹
- Pritvorenicima treba da se omogući **voda za piće** po potrebi i, tokom dužih putovanja/razdaljina, **hrana** u odgovarajućim intervalima.¹²
- U slučaju dugih putovanja, pritvorenicima i zatvorenicima treba da se omogući pristup **sanitarnom čvoru ili zadovoljenje prirodnih potreba** u uslovima koji omogućavaju dovoljno privatnosti, higijene i dostojanstva. U slučaju putovanja kopnenim putevi-

⁵ Ukrajina: [posjeta 2009. stav 44](#), Litvanija: [posjeta 2008. stav 31](#), Azerbejdžan: [posjeta 2006. stav 41](#), Litvanija: [posjeta 2004. stavovi 44-45](#), Azerbejdžan: [posjeta 2002. stav 152](#), Ujedinjeno Kraljevstvo: [posjeta 2001. stav 30](#), Ukrajina: [posjeta 2000. stav 129](#), Litvanija: [posjeta 2000. stav 118](#), Ukrajina: [posjeta 1998. stav 189](#).

⁶ Grčka: [posjeta 2005. stav 134](#), Slovenija: [posjeta 2001. stav 95](#), Ukrajina: [posjeta 2000. stav 131](#), Litvanija: [posjeta 2000. stav 118](#).

⁷ Moldavija: [posjeta 2007. stavovi 73 i 76](#).

⁸ Litvanija: [posjeta 2000. stav 111](#).

⁹ Slovenija: [posjeta 2012. stav 72](#), Azerbejdžan: [posjeta 2006. stav 41](#), Irska: [posjeta 2006. stav 101](#), Rumunija: [posjeta 2006. stav 151](#), Grčka: [posjeta 2005. stav 134](#), Španija: [posjeta 2003. stav 34](#), Slovenija: [posjeta 2001. stav 95](#), Ukrajina: [posjeta 1998. stav 189](#), Bugarska: [posjeta 1995. stavovi 176-177](#).

¹⁰ Azerbejdžan: [posjeta 2006. stav 41](#).

¹¹ Azerbejdžan: [posjeta 2002. stav 154](#).

¹² Grčka: [posjeta 2013. stav 150](#), Grčka: [posjeta 2009. stav 153](#), Ukrajina: [posjeta 2000. stav 131](#).

ma, to podrazumijeva redovna zaustavljanja.¹³

- Pritvorenike koji se izvode pred sud nakon dugog putovanja treba smjestiti pod uslovima koji garantuju poštovanje njihovog dostojanstva. Posebno, treba da im se ponudi odgovarajući odmor i mogućnost da se **operu i presvuku odjeću**.¹⁴

2. Mjere lične bezbjednosti

- Pritvorena lica bi trebalo prevoziti u vozilima **prigodno projektovanim za tu svrhu**, uzimajući u obzir sve relevantne zahtjeve za ličnom bezbjednosti kako bi se zaštitili pritvorenici.¹⁵
- Broj pritvorenika koji se prevozi ne bi trebao da pređe **kapacitet** vozila koje se koristi u tu svrhu.¹⁶
- Pritvorenici ne bi trebalo da stoje tokom putovanja zato što **nema dovoljno sjedećih mjesta**.¹⁷
- Pritvorenici ne bi trebali da **ostaju unutar sprovednog vozila tokom vožnje brodom**, ako je to u suprotnosti sa bezbjednosnim pravilima organizatora trajektnog prevoza.¹⁸
- Sva vozila koja se koriste za prevoz pritvorenih lica trebaju da budu opremljena **odgovarajućom bezbjednosnom opremom** (kao što su bezbjednosni pojasevi).¹⁹
- Pritvorenici koji se prevoze trebaju **uvijek da budu sprovedeni**, koliko god dugo putovanje trajalo i koje god da se sredstvo prevoza koristilo.²⁰ Transportna vozila trebaju da budu opremljena sredstvima koja omogućavaju pritvorenicima da **komuniciraju sa sprovednim službenicima**.²¹

¹³ Grčka: [posjeta 2013. stav 150](#), Grčka: [posjeta 2009. stav 153](#), Ujedinjeno Kraljevstvo: [posjeta 2005. stav 23](#), Litvanija: [posjeta 2000. stav 118](#).

¹⁴ Litvanija: [posjeta 2000. stavovi 117-118](#).

¹⁵ Litvanija: [posjeta 2000. stavovi 117 i 118](#).

¹⁶ Rumunija: [posjeta 2006. stav 151](#).

¹⁷ Grčka: [posjeta 2013. stav 150](#).

¹⁸ Malta: [posjeta 2015. stav 32](#).

¹⁹ Holandija: [posjeta 2016. stav 29](#), Ujedinjeno Kraljevstvo: [posjeta 2012 \(Škotska\). stav 88](#), Andora: [posjeta 2011. stav 25](#), Poljska: [posjeta 2009. stav 80](#), Slovenija: [posjeta 2001. stav 95](#)

²⁰ Švajcarska: [posjeta 1996. stavovi 116-117](#).

²¹ Srbija: [posjeta 2015. stav 53](#), Ujedinjeno Kraljevstvo: [posjeta 2012 \(Škotska\). stav 88](#), Slovenija: [posjeta 2001. stav 95](#).

- Vrata bezbjednih kabina/odjeljaka trebaju da budu opremljena **aparatom koji automatski (i/ili brzo) otključava vrata** u slučaju hitne potrebe.²²
- Treba preduzeti mjere kako bi se **spriječilo nasilje, zastrašivanje ili krađa** koju čine pritvorenici jedni prema drugima tokom prevoza.²³

3. Mere opšte bezbjednosti

- Upotrebi **lisica** i/ili **pojaseva** nad pritvorenicima tokom prevoza treba pribjeći samo kada to jasno zahtijeva procjena rizika u pojedinačnom slučaju. Kada se upotreba takvih sredstava smatra apsolutno neophodnom, treba je obaviti tako da se minimizuje svaki rizik od povrede prema pritvorenom licu.²⁴
- Takva sredstva ne bi trebalo koristiti kada su pritvorenici **zaključani unutar bezbjedne kabine ili odjeljka**.²⁵
- Imajući na umu moguću nelagodu dotičnom licu i rizik od povrede u slučaju nesreće, **praksu vezivanja pritvorenika liscama iza leđa** tokom prevoza treba izbjegavati.²⁶
- **Bezbjednosni pojas koji se pričvršćava pritvoreniku oko struka** nikada ne treba da se koristi; mogu i moraju da se pronađu alternativni načini obuzdavanja kako bi se spriječilo kretanje pritvorenika.²⁷
- Praksu upotrebe **pomagala kojima se blokira vidno polje pritvorenika** (na primjer, putem naočara kojima se zacrnjuje vidno polje ili im se povezuju oči) tokom prevoza sa jedne lokacije na drugu trebalo bi ukinuti.²⁸

²² Litvanija: [posjeta 2000. stav 115](#), Bugarska: [posjeta 1995. stav 176-177](#), Španija: [posjeta 1994 \(april\). stav 27](#).

²³ Litvanija: [posjeta 2004. stavovi 44-45](#).

²⁴ Srbija: [posjeta 2015. stav 53](#), Irska: [posjeta 2014. stav 85](#), Slovenija: [posjeta 2012. stav 73](#).

²⁵ Irska: [posjeta 2006. stav 101](#), Ujedinjeno Kraljevstvo: [posjeta 2005 \(novembra\). stav 23](#), Mađarska: [posjeta 2005. stav 126](#).

²⁶ Srbija: [posjeta 2015. stav 53](#).

²⁷ Mađarska: [posjeta 2009. stav 120](#).

²⁸ Belgija: [posjeta 2017. stavovi 19-20](#), Holandija (Curaçao): [posjeta 2014. stav 125](#), Belgija: [posjeta 2013. stav 38](#).

4. Pitanja zdravstvene zaštite

- **Načini prevoza** koji se koriste kako bi se pritvorenici prevezli do ili iz bolnice treba da **uzmu u obzir njihovo zdravstveno stanje**.²⁹
- **Povjerljivost medicinskih podataka** treba da se poštuje tokom prevoza pritvorenika.³⁰
- Bilo kakvu praksu odvajanja **HIV-pozitivnih pritvorenika** treba obustaviti.³¹

²⁹ Španija: [posjeta 1991, stav 150](#).

³⁰ Litvanija: [posjeta 2004, stav 46](#)

³¹ Litvanija: [posjeta 2004, stav 46](#)

Savjet Evrope
Evropski komitet za sprječavanje
mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg
postupanja ili kažnjavanja (CPT)

CPT/Inf(2013)29-part

Dokumentacija i prijavljivanje medicinskih dokaza o zlostavljanju

Izvod iz 23. Opšteg izvještaja,
objavljen 2013. godine

<https://rm.coe.int/16806ccc4b>

71. Još od ranih faza svoje aktivnosti, CPT naglašava značajan doprinos koji na mjestima lišenja slobode službe zdravstvene zaštite mogu i treba da pružaju u borbi protiv zlostavljanja lica lišenih slobode metodičnim evidentiranjem povreda i davanjem informacija nadležnim vlastima.¹ Tačno i blagovremeno dokumentovanje i prijavljivanje takvih medicinskih dokaza u značajnoj mjeri će olakšati istragu eventualnih slučajeva zlostavljanja i utvrđivanje odgovornosti počinitelaca, što, pak, djeluje kao snažno sredstvo odvratanja od zlostavljanja u budućnosti.

CPT posebnu pažnju posvećuje ulozi koju zatvorske službe zdravstvene zaštite treba da igraju u borbi protiv zlostavljanja. Prirodno je da ta uloga dijelom bude vezana za moguće zlostavljanje lica lišenih slobode tokom trajanja lišenja slobode, bilo da ga vrši osoblje ili drugi

¹ Vidjeti npr., stavove 60. do 62. CPT-ovog Opšteg izvještaja, CPT/Inf (93) 12.

zatvorenici. Međutim, službe zdravstvene zaštite u ustanovama koje predstavljaju punktove za ulazak u zatvorski sistem takođe treba da daju ključni doprinos u sprječavanju zlostavljanja u periodu neposredno prije boravka u zatvoru, odnosno dok su lica lišena slobode – zadržana od službi za sprovođenje zakona (kao što su npr. policija ili žandarmenarija).

72. Oni koji pažljivo prate izvještaje CPT-a znaju da je situacija po pitanju dokumentovanja i prijavljivanja medicinskih dokaza o zlostavljanju u ovom trenutku u mnogim državama koje Komitet posjećuje daleko od zadovoljavajuće. Postojeće procedure ne obezbjeđuju uvijek da povrede koje zadobiju lica lišena slobode budu blagovremeno evidentirane, a čak i kada se povrede evidentiraju, to se često radi površno. Štaviše, često nema nikakvih garancija da će dokumentovani medicinski dokazi biti kasnije prijavljeni nadležnim organima.

Shodno tome, Komitet je smatrao da bi u stavovima koji slijede bilo korisno predstaviti standarde koje je izradio u pogledu dokumentovanja i prijavljivanja medicinskih dokaza o zlostavljanju. Razmatraju se i razna druga s tim povezana pitanja.

73. Podrazumijeva se da će sa licima koja se dovode u zatvor zdravstveni radnik obaviti detaljan razgovor i fizikalni pregled čim to bude moguće po prijemu. CPT smatra da takav razgovor/pregled treba obaviti u roku od 24 sata od prijema. Takav sistematski medicinski pregled novoprimljenih lica neophodan je iz različitih razloga; konkretnije, ako se obavi kako treba, njime se osigurava da sve povrede koje na sebi imaju date osobe – kao i svi s njima povezani navodi - budu evidentirani bez nepotrebnog odlaganja. Istu proceduru trebalo bi slijediti kada se zatvorenik koji je bio ponovo prebačen u policijski pritvor iz razloga vezanih za istragu nakon toga vrati u zatvor. Nažalost, takvi premještaji su u nekim državama koje CPT posjećuje još uvijek ustaljena praksa i mogu podrazumijevati i visok rizik od zlostavljanja (v. i stav 80). Slično tome, svaki zatvorenik koji je učestvovao u nekom nasilnom incidentu unutar zatvora trebalo bi bez ikakvog odlaganja da bude medicinski pregledan.

Pored zatvora, postoje i druga mjesta lišenja slobode gdje se lica mogu držati duže vrijeme (tj. više od nekoliko dana). To je, recimo, slučaj sa pritvorskim centrima koji se koriste za smještaj lica koja se čuvaju

po osnovu zakona o strancima. Nadalje, u nekim zemljama koje CPT posjećuje, različite kategorije pritvorenika (npr. počinioci upravnih prekršaja, lica zadržana u pritvoru do premještaja u zatvor ili lica protiv kojih se vodi dalja istraga) mogu se duže vreme držati u „objektima za privođenje“ ili „privremenim pritvorskim objektima“. I na takvim mjestima treba obavljati sistematski medicinski pregled novopridošlih lica.

74. Zapisnik nastao nakon medicinskog pregleda pomenutog u stavu 73. treba da sadrži: i) izjave koje je dotično lice dalo, a koje su relevantne za ljekarski pregled (uključujući njegov/njen opis sopstvenog zdravstvenog stanja, kao i sve navode o zlostavljanju), ii) potpun izvještaj o objektivnim nalazima ljekara zasnovanim na detaljnom pregledu, i iii) zapažanja zdravstvenog radnika u vezi sa tačkama i) i ii), uz naznaku poklapanja bilo kojih navoda i objektivnih nalaza ljekara. Zapisnik takođe treba da sadrži rezultate obavljenih dodatnih pregleda, detaljne zaključke specijalističkih konsultacija, kao i opis terapije pružene zbog povreda i svih drugih obavljenih postupaka.

Evidentiranje zdravstvenog pregleda u slučajevima traumatskih povreda treba obavljati na specijalnom obrascu predviđenom u tu svrhu, sa šematskim skicama tijela na kojima se mogu označiti traumatske povrede i koje će se čuvati u zdravstvenom dosijeu lica lišenog slobode.

Nadalje, bilo bi poželjno da se naprave fotografije povreda, i te fotografije takođe treba staviti u zdravstveni dosije. Pored toga, potrebno je voditi zaseban registar povreda u kome će se zabilježiti sve vrste uočenih povreda.

75. Bitno je napraviti jasnu razliku između gorepomenutog medicinskog pregleda i procedure koja se slijedi kada se pritvoreno lice stavlja pod nadzor zatvora. Ova druga procedura obuhvata izradu dokumentacije koju zajednički potpisuju dežurni zatvorski službenik i policijska pratnja, kao i, možda, pritvoreno lice. Sve vidljive povrede koje se na zatvoreniku uoče u trenutku primopredaje nadzora obično će se zabilježiti u toj dokumentaciji.

Ova procedura je administrativne prirode, čak i kad se - kao što je ponekad slučaj - odvija u prisustvu člana zatvorske službe zdravstvene zaštite. Ni u kom slučaju ne može služiti kao zamjena za već opisani postupak medicinskog pregleda. Pored toga, s obzirom na prisustvo

policijske pratnje kao i uznemirenost koja se često osjeća prilikom ulaska u zatvor, zatvorenike u ovoj početnoj fazi ne treba ispitivati o porijeklu bilo kakvih povreda koje se na njima uoče. Bez obzira na to, zapisnik o uočenim vidljivim povredama treba odmah proslijediti zatvorskoj službi zdravstvene zaštite.

76. CPT pridaje veliki značaj poštovanju medicinske povjerljivosti u zatvorima i na drugim mjestima lišenja slobode. Shodno tome, na isti način kao i bilo koji zdravstveni pregled pritvorenog lica, medicinski pregled opisan u stavu 73. mora se obaviti na mjestu gdje ga nemedicinsko osoblje ne može čuti niti - osim ako dati zdravstveni radnik u datom slučaju to izričito ne zatraži - niti vidjeti.

Trenutno ovaj zahtjev ni izdaleka nije zadovoljen u svim državama koje je CPT posjetio.

77. Međutim, načelo povjerljivosti ne smije postati prepreka prijavljivanju medicinskih dokaza koji ukazuju na zlostavljanje, a koje zdravstveni radnici prikupe u datom slučaju. Dopuštanje toga znači djelovanje suprotno legitimnim interesima lica lišenih slobode uopšte i društva u celini.² CPT, shodno tome, podržava obavezu automatskog prijavljivanja za zdravstvene radnike koji rade u zatvorima i na drugim mjestima lišenja slobode kada dođu do takvih informacija. Zapravo, takva obaveza već postoji u zakonima mnogih država koje CPT posjećuje, ali se u praksi često ne poštuje u potpunosti.

U nekoliko nedavnih izvještaja o posjetama, CPT je preporučio da se postojeće procedure revidiraju, da se obezbijedi da kad god zdravstveni radnici evidentiraju povrede koje se poklapaju sa navodima lica lišenog slobode o zlostavljanju, takve informacije budu odmah i sistematski predočene nadležnim vlastima, bez obzira na želje dotičnog lica. Ako se zaključi da lice lišeno slobode ima povrede koje jasno ukazuju na zlostavljanje (npr. vidljive modrice na stopalima), ali to lice odbije da otkrije njihov uzrok ili navodi razloge nevezane za zlostavljanje, izjava takvog lica treba da se precizno dokumentuje i podnese datom organu, zajedno sa detaljnim izvještajem o objektivnim medicinskim nalazima.

² Opis dilema s kojima se mogu susresti zdravstveni radnici koji rade na mjestima lišenja slobode nalazi se u stavovima 65. do 72. Protokola iz Istanbula iz 1999. godine (Priručnik za djelotvorno istraživanje i dokumentovanje mučenja i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja).

78. „Nadležni organ“ kome treba poslati izvještaj zdravstvenog radnika jeste, prije svega, nezavisno tijelo koje ima ovlaštenje da obavi zvaničnu istragu i, ako je potrebno, podnese krivičnu prijavu. Ostala tijela koja treba obavijestiti mogu obuhvatati tijela zadužena za disciplinske istrage ili za praćenje situacije lica lišenih slobode u ustanovi gdje je možda došlo do zlostavljanja. Takav izvještaj treba da se učini dostupnim i licu lišenom slobode i njegovom/njenom advokatu.

Sam mehanizam dostavljanja izvještaja nadležnom organu/organima variraće od države do države, u zavisnosti od organizacionih struktura, a sasvim je moguće da ne obuhvata neposrednu komunikaciju između zdravstvenog radnika i tog organa. Izvještaj se može dostavljati preko hijerarhijske strukture kojoj pripada zdravstveni radnik (npr. zdravstveni resor na ministarskom nivou) ili rukovodstva zatvorske ustanove u kojoj zdravstveni radnik radi (npr. upravnik zatvora).

Međutim, koji god pristup da se primjenjuje, mora se obezbijediti da izvještaj bude brzo dostavljen nadležnom organu.

79. Logična posljedica obaveze automatskog prijavljivanja iz stava 77. jeste da bi zdravstveni radnik trebalo da obavijesti dato lice lišeno slobode o postojanju takve obaveze i da objasni da pisanje takvog izvještaja ulazi u okvir sistema sprječavanja zlostavljanja i da prosljeđivanje izvještaja nadležnom tijelu nije zamjena za podnošenje pritužbe u propisanom obliku. Odgovarajući trenutak za davanje takvih informacija licu lišenom slobode bio bi od trenutka kada počne da iznosi navode o zlostavljanju, odnosno kada se utvrdi da na sebi ima povrede koje ukazuju na zlostavljanje.

Ako se ovaj proces vodi sa odgovarajućom osjetljivošću, velika većina lica lišenih slobode neće se protiviti otkrivanju informacija. Što se tiče onih koji i dalje oklijevaju, zdravstveni radnik može odlučiti da sadržaj svog izvještaja ograniči na objektivne medicinske nalaze.

80. Obavješćavanje nadležnog tijela o medicinskim dokazima koji ukazuju na zlostavljanje moraju pratiti djelotvorne mjere zaštite lica koje je predmet izvještaja, kao i drugih lica lišenih slobode. Na primjer, zatvorski službenici za koje već postoje navodi da su učestvovali u zlostavljanju trebalo bi do konačnog ishoda istrage da budu premješteni na dužnosti koje ne zahtijevaju svakodnevni kontakt sa

zatvorenicima. Ako je eventualno zlostavljanje vezano za postupke drugih pritvorenika/zatvorenika, datom licu lišenom slobode bi trebalo pronaći alternativni smještaj.

Prirodno je da, ako se izvještaj tiče mogućeg zlostavljanja koje vrše organi sprovođenja zakona (npr. policija- žandarmerija), lice lišeno slobode ni pod kojim okolnostima ne treba da se vrati pod njihov nadzor. Uopšteno govoreći, CPT smatra da cilj treba da bude da se okonča praksa da se pritvorenici vraćaju organima za sprovođenje zakona za potrebe istrage; naročito, svako dalje ispitivanje datog lica koje bi moglo biti neophodno treba obavljati u prostorijama zatvora.

81. Uz poimenično prijavljivanje svakog slučaja za koji se prikupe medicinski dokazi koji ukazuju na zlostavljanje, Komitet preporučuje da se sve traumatske povrede nastale iz bilo kog mogućeg razloga prate i periodično prijavljuju odgovarajućim tijelima (npr. upravi zatvora, ministarskim organima) u vidu anonimnih statističkih izvještaja. Takve informacije mogu biti od neprocjenjivog značaja za identifikaciju problematičnih područja.
82. Da bi se obezbijedilo poštovanje goreopisanih standarda, zdravstvenim radnicima koji rade u zatvorima i na drugim mjestima gdje lica mogu biti pritvorena tokom dužeg vremenskog perioda potrebno je ponuditi posebnu obuku. Uz izgradnju potrebnih kompetencija za dokumentovanje i tumačenje povreda, kao i obezbjeđenje potpunog poznavanja obaveze i postupka prijavljivanja, takva obuka treba da obuhvata i tehnike vođenja razgovora s licima koja su mogla biti izložena zlostavljanju.

Bilo bi poželjno i da dotični zdravstveni radnici u redovnim vremenskim razmacima dobijaju povratne informacije o mjerama koje su vlasti preduzele nakon što su im oni poslali izvještaje. Time se može doprinijeti da se oni senzibiliju u pogledu određenih aspekata u vezi s kojima njihove vještine u dokumentovanju i podnošenju izvještaja mogu da se unaprijede, dok će se na opštijem nivou podsjećati na značaj ovog konkretnog aspekta njihovog rada.

83. Prije sistematskog medicinskog pregleda navedenog u stavu 73, lica lišena slobode često određeni period vremena provedu pod nadzorom službenika za sprovođenje zakona (policije), u svrhu ispitivanja ili sprovođenja drugih istražnih radnji. Rizik od zlosta-

vljanja može biti naročito visok tokom tog perioda, koji može varirati od nekoliko sati do jednog ili više dana, u zavisnosti od datog pravnog sistema. Shodno tome, CPT preporučuje da se u tom periodu uspostave konkretni mehanizmi zaštite, uključujući pravo na pristup ljekaru.³ Kako Komitet često naglašava, zahtjevu lica koje je pod policijskim/žandarmerijskim nadzorom da vidi ljekara uvijek bi trebalo udovoljiti; policijski službenici ne bi trebalo da pokušavaju da filtriraju takve zahtjeve.

84. Dokumentacija nakon svakog medicinskog pregleda lica koje je pod policijskim/žandarmerijskim nadzorom trebalo bi da zadovolji uslove postavljene u stavu 74. u gornjem tekstu, a povjerljivost pregleda treba da bude zajemčena onako kako je to opisano u stavu 76. Nadalje, obaveza automatskog prijavljivanja iz stava 77. treba da se primjenjuje kad god se tokom pregleda prikupe medicinski dokazi koji ukazuju na zlostavljanje. Svi ti uslovi trebalo bi da se poštuju, bez obzira na to da li je dati zdravstveni radnik pozvan nakon zahtjeva samog lica lišenog slobode ili je to na inicijativu službenika za sprovođenje zakona.

Način ostvarivanja obaveze prijavljivanja u takvim slučajevima treba da odražava hitnost situacije. Zdravstveni radnik svoj izvještaj treba odmah i neposredno da proslijedi organu koji je u najboljem položaju da brzo interveniše i zaustavi bilo kakvo zlostavljanje koje postoji; identitet organa koji to radi zavisice od pravnog sistema i konkretnih okolnosti datog slučaja.

³ Drugi neophodni mehanizmi zaštite uključuju pravo da se o svom pritvoru obavijesti treće lice po izboru samog pritvorenog lica, kao i pravo na pristup advokatu.

Savjet Evrope
Evropski komitet za sprječavanje
mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg
postupanja ili kažnjavanja (CPT)

CPT/Inf(2000)13-part

Žene lišene slobode

Izvod iz 10. Opšteg izvještaja,
objavljen 2000. godine

<https://rm.coe.int/16806cd37d>

Prethodne napomene

21. U nekim od svojih ranijih opštih izvještaja, CPT je postavio kriterijume kojima se rukovodio u svom radu na raznim mjestima lišavanja slobode, koja su uključivala policijske stanice, zatvore, centre za držanje imigranata - pritvorenika, psihijatrijske ustanove i popravne domove za maloljetnike.

Naravno, Komitet primjenjuje ove kriterijume i na žene i na muškarce lišene slobode. Međutim, u svim državama članicama Savjeta Evrope, žene zatvorenici predstavljaju relativno malu grupu među osobama lišenim slobode. To znači da za države može biti veoma skupo da se posebno brinu o njima, što rezultira time da se žene često drže na malom broju lokacija (a ponekad daleko od njihovih domova i od domova od njih zavisne djece), u prostorijama koje su izvorno bile projektovane za muške zatvorenike (sa kojima te prostorije eventualno dijele). U takvim okolnostima, potrebno je obratiti posebnu pažnju kako bi se osiguralo da žene lišene slobode budu držane u za njih sigurnom i pristojnom zatvorskom okruženju.

Kako bi istakao važnost koju pridaje sprječavanju zlostavljanja žena lišenih slobode, CPT je posvetio ovo poglavlje svog 10. Opšteg izvje-

štaja opisivanju nekih od specifičnih pitanja kojima se bavi u ovoj oblasti. Komitet se nada da će na ovaj način dati jasna uputstva državnim vlastima o svojim gledištima u pogledu načina na koji treba postupati sa ženama lišenim slobode. Kao i prethodnih godina, **CPT pozdravlja sve eventualne komentare u vezi ovog važnog odjeljka Opšteg izvještaja.**

22. Treba odmah naglasiti da stavovi CPT-a o pitanjima identifikovanim u ovom poglavlju važe bez obzira na prirodu mjesta lišavanja slobode. Međutim, prema iskustvu CPT-a, opasnost po tjelesni i/ili psihički integritet žena lišenih slobode može biti veća u periodu neposredno poslije njihovog hapšenja. Shodno tome, posebnu pažnju treba posvetiti tome da se osigura da kriterijumi u odjeljcima koji slijede budu poštovani u toj fazi.

Komitet takođe želi da istakne da svi standardi koje eventualno razvije u ovoj oblasti moraju biti smatrani komplementarnim standardima izloženim u drugim međunarodnim dokumentima, uključujući Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, Konvenciju Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena i Skup principa Ujedinjenih nacija u vezi zaštite svih osoba podvrgnutih bilo kom obliku lišavanja slobode ili zatvaranja.

Osoblje oba pola

23. Kao što je CPT istakao u svom 9. Opštem izvještaju, zapošljavanje osoblja oba pola predstavlja važnu garanciju protiv zlostavljanja na svim mjestima lišavanja slobode. Prisustvo muškog i ženskog osoblja može imati koristan učinak kako u pogledu zatvorske etike, tako i u svrhu njegovanja što je moguće normalnijeg života na mjestima lišavanja slobode.

Korišćenje osoblja oba pola takođe omogućuje prikladno raspoređivanje osoblja na radne zadatke kada treba obavljati osjetljive zadatke vezane uz pol, kao što su lični pretresi. U ovom pogledu, CPT želi ponovo da istakne da osobe lišene slobode moraju biti pretresane isključivo od strane osoblja istog pola i da bilo koji pretres gdje se zahtijeva da se osoba lišena slobode razodene mora provoditi izvan vidnog dometa zatvorskog osoblja suprotnog pola.

Odvojen smještaj žena lišenih slobode

24. Dužnost da pruži njegu, koju država ima u odnosu na osobe lišene slobode, uključuje i dužnost države da zaštiti te osobe od drugih osoba koje eventualno žele da im naude. CPT se povremeno susrijetao sa tvrdnjama žena o navodnom zlostavljanju od strane žena. Međutim, navodi o zlostavljanju žena u zatvoru od strane muškaraca (a posebno o seksualnom uznemiravanju, uključujući tu i verbalne napade sa seksualnim konotacijama) javljaju se mnogo češće, posebno ako država propusti da obezbijedi odvojen smještaj ženama lišenim slobode, na mjestima gdje preovlađuje osoblje ženskog pola koje nadzire njihov smještaj.

U principu, žene lišene slobode moraju biti smještene u prostorijama koje su fizički odvojene od prostorija u kojima se nalaze bilo koji muškarci zatvoreni u istoj ustanovi. S tim u vezi, neke države su počele primjenjivati rješenja pri kojima su parovi (u kojima su oba partnera lišena slobode) smješteni zajedno, i/ili gdje postoji izvjestan stepen miješanja pripadnika oba pola u zatvorima. CPT pozdravlja takva napredna rješenja, pod uslovom da se zatvorenici na koje se to odnosi saglase sa tim da će u tome učestvovati, te da budu pažljivo odabrani i u dovoljnoj mjeri nadzirani.

Jednak pristup aktivnostima

25. Žene lišene slobode moraju imati pristup svrsishodnim aktivnostima (radu, obuci, obrazovanju, sportu, itd.) na ravnoj nozi sa muškarcima u istom položaju. Kao što je Komitet istakao u svom posljednjem Opštem izvještaju, delegacije CPT-a su se i previše često susrijetale sa slučajevima gdje su ženama lišenim slobode bile nuđene aktivnosti koje su se smatrale "prikladnim" za njih (kao što su šivenje ili ručni radovi), dok se muškim zatvorenicama nudila obuka daleko profesionalnijeg karaktera.

Po mišljenju CPT-a, takav diskriminatorски pristup služi samo daljem potkrijepljivanju zastarjelih stereotipa o socijalnoj ulozi žene. Štaviše, zavisno od okolnosti, uskraćivanje ženama jednakog pristupa režimom propisanih aktivnosti može se okvalifikovati kao ponižavajuće postupanje.

Prenatalna i postnatalna zdravstvena zaštita

26. Treba uložiti maksimum napora kako bi se zadovoljile specifične prehrambene potrebe zatvorenih trudnica, kojima treba osigurati režim ishrane bogat bjelančevinama, sa mnogo svježeg voća i povrća.

27. Po sebi se razumije da bebe ne bi trebalo da budu rođene u zatvoru i izgleda da je uobičajena praksa u državama članicama Savjeta Evrope da se trudne zatvorenice u odgovarajućem momentu premjeste u bolnice izvan zatvorskog kruga.

Uprkos tome, CPT se s vremena na vrijeme susrijeće sa slučajevima gdje trudne žene bivajuliscama ili na drugi način vezane za krevete ili druge djelove namještaja tokom ginekološkog pregleda i/ili porođaja. Takav pristup je u potpunosti neprihvatljiv i može se sasvim izvjesno okvalifikovati kao nečovječno i ponižavajuće postupanje. Mogu se i moraju iznaći drugi načini udovoljavanja potrebama bezbjednosti.

28. Mnoge žene u zatvoru su primarne negovateljice djece ili drugih čija psiho-fizička dobrobit može biti ugrožena činom zatvaranja.¹

U ovom kontekstu, posebno je problematično pitanje da li - i ukoliko je odgovor pozitivan, koliko dugo - treba omogućiti bebama i maloj djeci da ostanu u zatvoru sa svojim majkama. Na ovo pitanje je teško dati odgovor, budući da sa jedne strane zatvori očigledno nijesu pogodan ambijent za bebe i malu djecu, dok je sa druge strane krajnje nepoželjno nasilno razdvajati majke i malu djecu.

29. Po mišljenju CPT-a, vodeći princip u svim slučajevima mora da bude dobrobit samog djeteta. Ovo posebno podrazumijeva da svaka prenatalna i postnatalna njega pružena u zatvoru mora biti jednaka njezi kakva se pruža u spoljnoj zajednici. Tamo gdje se bebe i mala djeca drže u zatvorskom okruženju, njihov tretman mora biti nadziran od strane specijalista za socijalni rad i razvoj djece. Trebalo bi težiti da se stvori okruženje koje je zasnovano primarno na potrebama djeteta, bez vidljivih znakova zatvorskog ambijenta, kao što su uniforme i ključevi koji zveckaju.

¹ Vidjeti takođe Preporuku 1469 (2000) Parlamentarne Skupštine Savjeta Evrope u vezi majki i beba u zatvoru.

Treba primijeniti takva rješenja kojima se obezbjeđuje da se motorika i kognitivne sposobnosti beba u zatvoru razvijaju normalno. Posebno im treba omogućiti dovoljno pogodnosti za igru i tjelesne vježbe i mogućnost da napuste ustanovu i iskuse normalni život izvan zatvorskih zidova.

Omogućavanje pogodnosti da članovi porodice brinu o djetetu izvan ustanove može takođe pomoći da se teret podizanja djeteta podijeli sa drugima (na primjer, sa djetetovim ocem). Gdje ovo nije moguće, treba razmotriti mogućnost pristupa objektima tipa jaslica. Takva rješenja mogu omogućiti ženama zatvorenicama da učestvuju u radnim i drugim aktivnostima unutar zatvora u većoj mjeri nego što bi to inače bilo moguće.

Pitanja zdravlja i higijene

30. Komitet takođe želi da skrene pažnju na niz pitanja zdravlja i higijene u odnosu na koje se potrebe žena lišenih slobode znatno razlikuju od potreba muškaraca.

31. Specifične higijenske potrebe žena treba rješavati na prikladan način. Od naročite je važnosti da im toaleti i kupatila budu lako dostupni, te da se povede briga o uklanjanju krvlju umrljanih predmeta, kao i o opskrbljivanju stvarima za ličnu higijenu, kao što su higijenski ulošci i tamponi.

Propust da se obezbijede takve osnovne potrepštine može po sebi predstavljati ponižavajuće postupanje.

32. Takođe je od suštinske važnosti da zdravstvena njega koja se pruža osobama lišenim slobode bude na istom nivou kao zdravstvena njega koja se pruža osobama na slobodi.

Što se tiče žena lišenih slobode, osiguravati da princip jednakosti njege bude poštovan zahtijeva da tu zdravstvenu njegu pružaju ljekari – praktičari i medicinske sestre koji su prošli specifičnu obuku u domenu zdravstvene zaštite žena, uključujući ginekološku specijalizaciju.

Povrh toga, u obimu u kojem su mjere preventivne zdravstvene zaštite koje se posebno odnose na žene (kao što su preventivni pregledi na rak dojke i materice) dostupne u zajednici na slobodi, one takođe moraju biti omogućene i ženama lišenim slobode.

Jednakost njege takođe zahtijeva da se pravo žene na tjelesni integritet poštuje na mjestima lišavanja slobode podjednako kao i u spoljašnjoj zajednici. Tako, tamo gdje su takozvane "dan poslije" pilule i/ili druge forme pobačaja u kasnijim fazama trudnoće dostupne ženama na slobodi, one moraju pod istim uslovima biti učinjene dostupnim i ženama lišenim slobode.

33. U principu, zatvorenice koje su započele kuru liječenja prije nego što su bile zatvorene, trebalo bi da budu u mogućnosti da nastave sa liječenjem i u zatvoru. U ovom kontekstu, treba pokušati da se obezbijedi da dovoljne zalihe posebnih lijekova za žene budu dostupne na mjestima lišavanja slobode.

U vezi kontraceptivnih pilula treba posebno napomenuti da takva medicinska sredstva mogu biti propisana u medicinske svrhe i kad se ne radi o sprječavanju trudnoće (npr. radi otklanjanja bolnih menstruacija). Činjenica da zatvaranje žena u velikoj mjeri smanjuje vjerovatnost začeća ne predstavlja dovoljan razlog da se ženama takva medicinska sredstva uskrate.

Savjet Evrope
Evropski komitet za sprječavanje
mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg
postupanja ili kažnjavanja (CPT)

CPT/Inf(2015)1-part

Maloljetnici lišeni slobode prema krivičnom zakonodavstvu

dio Izvoda iz 24. Opšteg izvještaja,
objavljen 2015. godine

<https://rm.coe.int/16806ccb94>

1. Prethodne napomene

96. U svom 9. opštem izvještaju 1998. godine Komitet za sprječavanje mučenja (CPT) utvrdio je kriterijume kojima se rukovodi u radu prilikom posjeta mjestima gdje su „maloljetnici“ (odnosno lica mlađa od 18 godina)¹ lišeni slobode. Posebno je utvrdio niz zaštitnih mehanizama koje bi trebalo ponuditi svim maloljetnicima lišenim slobode prema krivičnom zakonodavstvu i uslove koji bi trebalo da postoje u pritvorskim centrima posebno namijenjenim maloljetnicima. Komitet smatra da je došlo vrijeme da se, na osnovu iskustva stečenog tokom posjeta od 1998. godine, ovi standardi preispitaju uzimajući u obzir kretanja na evropskom i globalnom nivou i usredsređujući se u ovoj fazi na lišavanje slobode maloljetnika u kontekstu krivičnog prava.

¹ U većini država članica Savjeta Evrope, donja starosna granica za postojanje krivične odgovornosti utvrđena je kao starost od 14 ili 15 godina, dok se u nekoliko zemalja donja starosna granica kreće od osam do 13 godina.

Na samom početku, CPT ponavlja da bi njegove standarde trebalo posmatrati kao komplementarne standardima iznijetim u međunarodnim instrumentima, a posebno u Konvenciji o pravima djeteta Ujedinjenih nacija iz 1989. godine i Preporuci CM/Rec (2008) 11 Komiteta ministara Savjeta Evrope za države članice o Evropskim pravilima za maloljetne prestupnike koji podliježu sankcijama ili mjerama („Evropska pravila za mlade prestupnike“), u kojoj je dat detaljan skup pravila za postupanje prema maloljetnim prestupnicima u Evropi.² Komitet bezrezervno podržava osnovno načelo koje je ugrađeno u članove 3 i 37.b Konvencije o pravima djeteta i u 5. i 10. pravilo Evropskih pravila za maloljetne prestupnike, naime da prilikom preduzimanja bilo kakvih postupaka vezanih za maloljetnike od najvećeg značaja moraju biti njihovi najbolji interesi i da lišavanje maloljetnika slobode treba da bude krajnja mjera koja treba da se primjenjuje tokom što kraćeg perioda vremena.

2. Maloljetnici u policijskom pritvoru

97. Imajući u vidu preventivni mandat, za CPT je prioritet tokom posjeta da utvrdi da li su maloljetnici lišeni slobode bili podvrgnuti zlostavljanju. Nažalost, namjerno zlostavljanje maloljetnika od strane službenih lica organa sprovođenja zakona uopšte nije iskorijenjeno i ostaje ozbiljan razlog za zabrinutost u određenom broju evropskih zemalja. Delegacije CPT-a i dalje primaju ubjedljive navode o zlostavljanju pritvorenih maloljetnika. Ti navodi često se odnose na udarce nogom, šamare, udarce pesnicom ili udarce palicama u vrijeme hapšenja (čak i nakon što je dotični maloljetnik fizički sputan), tokom prevoza ili naknadnog ispitivanja u ustanovama organa sprovođenja zakona. Takođe nije neuobičajeno da maloljetnici postanu žrtve prijetnji ili verbalnog zlostavljanja (uključujući prijetnje i verbalno zlostavljanje rasističke prirode), dok se nalaze u rukama organa za sprovođenje zakona.
98. Period neposredno nakon hapšenja predstavlja vrijeme kada su lica izložena najvećem riziku od zlostavljanja. Stoga se CPT zalaže za tri osnovna zaštitna mehanizma (naime, pravo pritvorenih lica

² Vidi takođe Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za funkcionisanje sistema maloljetničkog pravosuđa iz 1985. godine („Pekinška pravila“), Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloljetnika lišenih slobode iz 1990. godine („Pravila iz Havane“), Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije iz 1990. godine („Smjernice iz Rijada“) i Smjernice Komiteta ministara Savjeta Evrope o pravdi prilagođenoj djeci iz 2010. godine.

da obavijeste bliskog rođaka ili drugo lice o svom pritvoru i da imaju pristup advokatu i ljekaru) koji treba da se primjenjuje od samog početka lišavanja slobode (odnosno od trenutka od kada lice mora da ostane u ustanovi organa za sprovođenje zakona). S obzirom na njihovu posebnu ugroženost, CPT smatra da maloljetnici koji se drže u policijskom pritvoru uvijek treba da imaju koristi od sljedećih dodatnih mehanizama zaštite od zlostavljanja:

- zvaničnici organa sprovođenja zakona treba da budu pod formalnom obavezom da obezbijede da rođak ili neka druga odrasla osoba u koju maloljetnik ima povjerenja bude obaviještena o tome da je maloljetnik pritvoren (bez obzira na to da li je maloljetni tražio da se to učini);
 - pritvorenog maloljetnika nikada ne treba podvrgnuti policijskom ispitivanju niti od njega treba tražiti da dâ bilo kakvu izjavu ili da potpiše bilo kakav dokument u vezi sa krivičnim djelom/djelima za koja se sumnja da ih je počinio bez prisustva advokata i, u načelu, odrasle osobe u koju ima povjerenja (opcija „ne želi da vidi advokata“ ne treba da važi za maloljetnike); - poseban informator u kome se navode gorepomenuti zaštitni mehanizmi treba dati svim pritvorenim maloljetnicima odmah po dolasku u ustanovu organa za sprovođenje zakona. Taj informator mora da bude prilagođen dječijem uzrastu, napisan jednostavnim i jasnim jezikom i dostupan na različitim jezicima. Potrebno je posvetiti posebnu pažnju tome da se obezbijedi da maloljetnici u potpunosti razumiju informacije.
99. CPT smatra da niko ne treba da se drži u ustanovama organa sprovođenja zakona tokom dužih vremenskih perioda pošto takve ustanove obično ne pružaju odgovarajuće uslove i odgovarajući režim. Štaviše, iskustvo je pokazalo da su osobe u policijskom pritvoru ugrožene i često izložene većem riziku da budu podvrgnute mučenju ili drugim oblicima zlostavljanja. Iz toga proizilazi da treba učiniti još veće napore da vrijeme trajanja pritvora u ustanovama za sprovođenje zakona za maloljetnike bude što kraće. U nekim zemljama, maloljetnici se i dalje drže u policijskim stanicama deset dana ili duže; takva praksa je neprihvatljiva. CPT smatra da, po pravilu, maloljetnici ne treba da se drže u ustanovi organa za sprovođenje zakona duže od 24 sata. Nadalje, treba učiniti sve napore

da se izbjegne smještanje maloljetnika u obične policijske ćelije, već ih treba držati u okruženju koje je prilagođeno maloljetnicima. U tom cilju, bilo bi veoma poželjno da se ustanove zasebne policijske jedinice za maloljetnike tako da se maloljetnici mogu što brže ukloniti iz opšte populacije lica u policijskom pritvoru i smjestiti u specijalizovani objekat za zadržavanje. Nažalost, Komitet i dalje nailazi na maloljetnike koji se u policijskom pritvoru smještaju zajedno sa odraslima u istim ćelijama. Takva situacija je neprihvatljiva. Zbog ugroženosti maloljetnici u principu treba da budu smješteni odvojeno od odraslih.

100. Nadalje, predstavnici organa sprovođenja zakona koji se često ili isključivo bave maloljetnicima ili koji se prvenstveno bave prevencijom maloljetničke delinkvencije treba da dobiju specijalizovanu inicijalnu i kontinuiranu obuku.

...³

³ Primj.ur.: u nastavku dokumenta se detaljno govori o centrima za pritvor maloljetnika što ne objavljujemo zbog intencije da se publikacijom zadržimo na sva pitanja koja su relevantna za postupanje policije. Integralni tekst izvoda iz opšteg izvještaja CPT je dostupan: <https://rm.coe.int/16806ccb94>.

Savjet Evrope
Evropski komitet za sprječavanje
mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg
postupanja ili kažnjavanja (CPT)

CPT/Inf(2004)28-part

Borba protiv nekažnjivosti mučitelja

Izvod iz 14. Opšteg izvještaja,
objavljen 2004. godine

<https://rm.coe.int/16806cd089>

25. Svrha postojanja CPT-a je sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Komitet ne gleda u prošlost, već u budućnost. Međutim, u okviru svoje preventivne funkcije, CPT se bavi i procjenom efikasnosti mjera i akcija preduzetih pošto je do zlostavljanja već došlo, s obzirom na to da te mjere utiču na ponašanje službenih lica u budućnosti.

Svaka zabrana mučenja i drugih oblika zlostavljanja gubi na uvjerljivosti ako službena lica koja su takva djela počinila ne odgovaraju za svoje postupke. Ako se na informaciju koja ukazuje na zlostavljanje ne reaguje brzo i efikasno, službena lica koja su sklona zlostavljanju osoba lišenih slobode brzo će povjerovati – i to s razlogom – da to mogu da čine nekažnjeno. Svi naponi uloženi u promovisanje ljudskih prava, putem stroge selekcije prilikom zapošljavanja i stručne obuke, biće osuđeni na neuspjeh. Ako se ne budu preduzimale efikasne mjere, sve osobe koje su u pitanju – kolege, viši rukovodioci u policiji, istražni organi – doprinijeće koroziji onih vrijednosti koje čine samu osnovu demokratskog društva.

U suprotnom, ako se službeno lice koja izda naređenje, odobri, ne spriječi ili sprovodi mučenje i zlostavljanje privede pravdi zbog počinjenog djela, biće poslata jasna poruka da se takvo postupanje neće tolerisati. Takva poruka, pored toga što ima veliku odvratajuću ulogu, pokazaće i široj javnosti da niko nije iznad zakona, pa ni oni čija je dužnost da ga štite. Saznanje da su osobe odgovorne za zlostavljanje izvedene pred lice pravde imaće pozitivan uticaj i na žrtve.

26. Borba protiv izuzimanja od odgovornosti mora početi kod kuće, tj. u okviru same službe (policijske ili zatvorske, vojnih vlasti, itd.). U mnogim slučajevima, kada uslijede tvrdnje da je došlo do zlostavljanja od strane službenog lica, kolege se iz lojalnosti drže zajedno i uzajamno pomažu, a ponekad čak i prikrivaju protivzakonite postupke drugih kolega. Neophodna je pozitivna akcija, putem obuke i davanjem ličnog primjera, kako bi se **razvila kultura ponašanja** u kojoj će se rad i druženje sa kolegama koji su vršili zlostavljanje smatrati neprofesionalnim – a i u pogledu napredovanja u karijeri, nesigurnim, dok će se na rad u timu čiji članovi postupaju po zakonu gledati kao na ispravan i profesionalno nagradiv.

Mora se stvoriti atmosfera u kojoj će se smatrati ispravnim prijaviti kolegu koji zlostavlja osobu lišenu slobode; mora biti sasvim jasno da krivicu za zlostavljanje ne snose samo počinioci takvog djela, već i svako lice koje zna, ili bi trebalo da zna, da se osoba lišena slobode zlostavlja, a to ne spriječava ili ne prijavi nadležnima. Da bi ovakva atmosfera zaživjela, treba da postoji jasno definisana linija subordinacije, a treba uvesti i mjere zaštite za one koji dojavu da je došlo do zlostavljanja.

27. U mnogim državama koje je CPT posjetio, mučenje i djela kao što su zlostavljanje u toku vršenja dužnosti, primjena sile u svrhu iznuđivanja izjave, prekoračenje ovlašćenja, itd., spadaju u posebna krivična djela za koja se sudi ex officio. CPT pozdravlja postojanje ovakvih zakonskih odredbi.

Međutim, CPT se uvjerio da organi tužilaštva u nekim zemljama imaju veliko diskreciono pravo u pogledu otvaranja preliminarne istrage kada dobiju informacije o mogućem zlostavljanju osoba lišenih slobode. Komitet smatra da tužilaštvo, čak i ako formalna tužba nije podnijeta, treba da ima **zakonsku obavezu da pokrene istragu** kad dobije uvjerljive informacije, iz bilo kog izvora, da je možda došlo do zlostavljanja

lica lišenog slobode. S tim u vezi, zakonski okviri koji se odnose na snošenje odgovornosti biće ojačani ako zvanična službena lica (pripadnici policije, upravnici zatvora, itd.) budu i formalno imala obavezu da odgovarajuće nadležne organe odmah obaveste kada dobiju informacije koje ukazuju na to da je došlo do zlostavljanja.

28. Postojanje odgovarajućih zakonskih okvira nije samo po sebi dovoljna garancija da će svrsishodne mjere biti preduzete u slučajevima navoda o mogućem zlostavljanju. Posebnu pažnju treba posvetiti **razvijanju svijesti kod nadležnih vlasti** o važnim obavezama koje su dužne da ispunjavaju.

Kada se osobe pritvorene od strane službi za sprovođenje zakona izvedu pred sud i tužioca, za njih je to dobra prilika da kažu da li su bile zlostavljane ili ne. Čak i ako žalba u vezi sa zlostavljanjem nije podnijeta, ove vlasti će biti u poziciji da preduzmu blagovremene mjere ako postoje drugi znaci (npr. vidljive povrede, opšti izgled neke osobe ili njeno ponašanje) koji ukazuju na to da je možda došlo do zlostavljanja.

Međutim, CPT tokom svojih posjeta često srijeće osobe lišene slobode koje tvrde da su se sudijama i/ili tužiocu žalile zbog zlostavljanja, ali da ovi nijesu pokazali veliko interesovanje u vezi sa tim, čak ni kada su im pokazali vidljive tjelesne povrede. U nekoliko navrata predstavnici CPT-a su i sami imali prilike da se uvjere u postojanje ovakvog scenarija. Na primjer, Komitet je nedavno ispitivao sudski zapisnik u kojem su, pored tvrdnji o zlostavljanju, bili evidentirani podlivi i masnice po licu, nogama i leđima osobe lišene slobode. Uprkos činjenici da se ove informacije iz dosijea mogu smatrati prima facie dokazom o zlostavljanju, nadležni organi nijesu pokrenuli istragu i nijesu dali prihvatljivo objašnjenje za svoju neaktivnost.

Nije neuobičajeno da osobe lišene slobode tvrde kako su se plašile da se žale na zlostavljanje, zato što se saslušanje kod sudije ili tužioca odvijalo u prisustvu onih istih pripadnika službe za sprovođenje zakona koji su ih ispitivali, ili zato što im je bilo izričito rečeno da to ne čine, jer nije u njihovom interesu.

Sudske vlasti i tužilaštva moraju da preduzmu odlučne mjere kada dobiju informacije koje ukazuju na moguće zlostavljanje. S tim u vezi, ove vlasti moraju da vode postupak na način na koji će osobama u pitanju biti omogućeno da kažu kako je sa njima bilo postupano.

29. Često nije jednostavno **utvrditi istinitost tvrdnji o zlostavljanju.**

Neki oblici zlostavljanja (kao što su gušenje ili elektro-šokovi) ne ostavljaju vidljive tragove ili neće ostaviti tragove ako se vješto primjenjuju. Slično tome, prisiljavanje osoba da stoje, kleče ili sjede u neudobnom položaju satima, ili da budu dugo lišene sna, također neće ostaviti jasno vidljive tragove. Čak i snažni udarci mogu ostaviti slab trag na tijelu, koji se teško uočava i brzo blijedi. Zbog toga, kada sud ili tužilaštvo dobiju tvrdnje o vršenju ovakvih oblika zlostavljanja, ovi organi treba posebno da vode računa o tome da ne pridaju preveliku važnost odsustvu vidljivih povreda na tijelu osobe nad kojom je zlostavljanje vršeno. Isti princip važi a fortiori u slučaju navoda o zlostavljanju koje je prvenstveno psihološke prirode (seksualno ponižavanje, prijetnje po život ili fizički integritet pritvorene osobe i i/ili članova njegove porodice, itd.). Da bi se pravilno procijenila vjerodostojnost tvrdnji o zlostavljanju, može biti potrebno da se ispituju sve osobe umiješane u slučaj, da se blagovremeno sprovede inspekcija mjesta gdje je navodno zlostavljanje vršeno i/ili da se obavi specijalistički ljekarski pregled.

Uvijek kada osumnjičeni za krivično djelo koji je izveden pred sudiju ili tužioca iznese tvrdnje o zlostavljanju, ti navodi treba da budu evidentirani u pismenoj formi, sudija treba da naredi da se odmah obavi pregled od strane vještaka sudske medicine (uključujući, ako je potrebno, i pregled kod psihijatra-vještaka sudske medicine) i treba da preduzme neophodne korake da obezbijedi da se navodi adekvatno ispituju. Takav pristup treba primijeniti bez obzira da li osoba ima ili nema vidljive tjelesne povrede. Štaviše, čak i u odsustvu izričitih tvrdnji o zlostavljanju, sudija bi trebalo da zahtijeva pregled od strane vještaka sudske medicine uvijek kada postoji osnovana sumnja da je osoba izvedena pred sud mogla biti žrtva zlostavljanja.

30. Takođe je važno da ne postoje nikakve prepreke za kontakt između osoba koje tvrde da su zlostavljane (a koje su mogu biti i puštene na slobodu bez izvođenja pred sudiju ili tužioca) i ljekara sudske medicine čije nalaze sud i tužilaštvo priznaju. Na primjer, pristup ljekaru ne treba da bude uslovljen prethodnim davanjem odobrenja od strane istražnih vlasti.

31. Poslije mnogih posjeta CPT je objavio izvještaje koji sadrže i procjenu rada organa u čijoj je nadležnosti sprovođenje zvanične

istrage i podizanje krivičnih i disciplinskih tužbi u slučaju tvrdnji o zlostavljanju. Prilikom vršenja procjene CPT uzima u obzir praksu Evropskog suda za ljudska prava i standarde sadržane u raznim međunarodnim instrumentima. Postoji opšte prihvaćeni princip da je **uspješna istraga**, koja će dovesti do identifikovanja i kažnjavanja osoba odgovornih za zlostavljanje, od suštinskog značaja da bi zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja imala svrhe u praksi.

Poštovanje ovog principa podrazumijeva da organi vlasti u čijoj je nadležnosti sprovođenje istrage imaju na raspolaganju sve neophodne resurse, kako ljudske tako i materijalne. Pored toga, istraga mora da bude sprovedena u skladu sa nekim osnovnim kriterijumima.

32. Da bi istraga u slučaju navoda o zlostavljanju bila uspješna, neophodno je da osobe koje su odgovorne za njeno sprovođenje budu nezavisne od lica na koje se ti navodi odnose. U nekim zakonodavstvima, sve žalbe o zlostavljanju počinjenom od strane policije ili drugih službenih lica moraju se podnijeti tužiocu, i on odlučuje – a ne policija – da li treba pokrenuti preliminarnu istragu po pritužbi za zlostavljanje ili ne; CPT pozdravlja ovakav pristup. Pa ipak, u praksi se često dešava da odgovornost za sprovođenje operativnog dijela istrage ponovo pređe u ruke pripadnika organa za sprovođenje zakona. Učešće tužioca je tada ograničeno na izdavanje naređenja tim službenicima da sprovedu ispitivanje, podnesu izvještaj o rezultatima i na donošenje odluke o podizanju krivične tužbe. Važno je obezbijediti da pripadnici organa za sprovođenje zakona zaduženi za istragu ne budu iz iste službe u kojoj su kolege protiv kojih se vodi istraga. Pod idealnim uslovima, osobe kojima je povjereno sprovođenje operativnog dijela istrage treba da budu potpuno nezavisne od službe za koju su vezani navodi o zlostavljanju. Pored toga, tužilaštvo mora da sprovede efikasan i temeljan nadzor nad operativnim tokom istrage vezane za navode o zlostavljanju od strane službenih lica. Tužilaštvo treba da ima na raspolaganju jasne smjernice u pogledu načina na koji će nadzirati istragu.
33. Istraga u vezi navoda o mogućem zlostavljanju od strane službenog lica mora da bude sprovedena u skladu sa kriterijumom temeljito-
sti. Mora biti sprovedena na način kojim će se jasno utvrditi da li je

upotreba sile ili drugih metoda bila opravdana u datim okolnostima, i identifikovati, ako je neophodno i kazniti, počinioce zlostavljanja. To nije obaveza vezana za ishod, već za način ili sredstva. Ona nalaže da se moraju preduzeti sve potrebne mjere kako bi se obezbijedili dokazi u vezi sa incidentom, uključujući, inter alia, identifikovanje i ispitivanje navodnih žrtava, osumnjičenih i svjedoka (npr. dežurnih policajaca, drugih pritvorenika, itd.), pronalaženje predmeta korišćenih za zlostavljanje i prikupljanje forenzičkih dokaza. U zavisnosti od slučaja, treba obaviti autopsiju koja će dati jasnu i preciznu sliku o nanijetim povredama, kao i objektivnu analizu lje-karskih nalaza, uključujući uzrok smrti.

Istraga takođe mora da bude sprovedena na sveobuhvatan način. CPT je nailazio na slučajeve gdje je, uprkos brojnim tvrdnjama o incidentima i činjenicama koje su ukazivale da je došlo do zlostavljanja, obim istrage bio neprimjereno sužen, a bitne epizode i okolnosti koje su ukazivale na zlostavljanje odbačene kao nevažne.

34. U ovom kontekstu, CPT želi jasno da izrazi zabrinutost u vezi prakse koja postoji u mnogim zemljama da pripadnici službi za sprovođenje zakona ili zatvorski čuvari nose maske ili kape sa prorezima u toku privođenja i ispitivanja ili u toku akcije suzbijanja nemira u zatvorima; jasno je da će maskiranje otežati identifikovanje potencijalnih osumnjičenih ako i kada dođe do tvrdnji o navodnom zlostavljanju. Ovakvu praksu treba strogo kontrolisati i primjenjivati samo u izuzetnim i opravdanim slučajevima; takvih slučajeva, u kontekstu zatvora, ima vrlo malo.

Isto tako treba strogo zabraniti praksu koja postoji u izvjesnim zemljama da se osobama u policijskom pritvoru stavlja povez preko očiju; ovakvo postupanje, što potvrđuju neki slučajevi sa kojima je CPT upoznat, može znatno da oteža pokretanje krivičnog postupka protiv onih koji muče ili zlostavljaju pritvorenike.

35. Da bi imala rezultata, istraga takođe mora da bude sprovedena brzo i bez odlaganja. CPT se susrijetao sa slučajevima gdje su neophodne istražne aktivnosti bile neopravdano odlagane ili su tužilaštvo ili sudske vlasti nedvosmisleno pokazali nedostatak volje da upotrebe raspoloživa pravna sredstva kada bi do njih stigle tvrdnje ili bitne informacije koje su ukazivale na to da je došlo do

zlostavljanja. Te istrage bile su odlagane u nedogled ili prekidane, a pripadnici službi za sprovođenje zakona na koje su se tvrdnje o zlostavljanju odnosile uspjeli su u potpunosti da izbjegnu krivičnu odgovornost za počinjena djela. Drugim riječima, reakcija na ubjedljive dokaze o ozbiljnom kršenju ovlaštenja dovela je do sprovođenja "istrage" koja teško može da se nazove tim imenom.

36. Pored gore navedenih kriterijuma za uspješno obavljanje istrage, treba navesti još jedan: šira javnost treba da ima dovoljan uvid u tok istrage ili njene rezultate, čime će se obezbijediti snošenje odgovornosti, kako u teoriji tako i u praksi. Step en uvida javnosti može da se razlikuje od slučaja do slučaja. Kod posebno teških slučajeva javno ispitivanje može da bude primjereno. U svim slučajevima, žrtva (ili, ako je potrebno, bliska rodbina žrtve) mora da bude uključena u vođenje postupka u onoj mjeri koja je neophodna da njeni legitimni interesi ne budu narušeni.
37. **Pokretanje disciplinskog postupka** je još jedna mjera koja se može preduzeti u slučajevima tvrdnji o zlostavljanju i može se odvijati paralelno sa krivičnim postupkom. Treba temeljno ispitati disciplinsku odgovornost službenih lica na koje se tvrdnje odnose bez obzira na to da li se prekršaj u pitanju tretira kao krivično djelo ili ne. CPT je preporučio određeni broj proceduralnih zaštitnih mjera koje treba da se sprovode u ovom kontekstu; na primjer, u sastavu komisije formirane za sprovođenje disciplinskog postupka protiv pripadnika policije treba da se nalazi bar jedan nezavisan član.
38. Ispitivanje u slučaju disciplinskog prekršaja počinjenog od strane službenog lica može sprovoditi i posebno interno odjeljenje za istragu formirano u okviru službe koja je u pitanju. Međutim, CPT čvrsto podržava formiranje nezavisnog istražnog tijela. To tijelo treba da bude ovlašćeno za pokretanje disciplinskog postupka.

Bez obzira na formalnu strukturu istražnog tijela, CPT smatra da javnost treba da bude propisno upoznata sa njegovom funkcijom. Pored mogućnosti da se uloži pritužba direktno nadležnoj službi, javne službe, kao što je policija treba da imaju obavezu da evidentiraju svaku izjavu koja može poslužiti kao osnov za tužbu; u tom smislu treba uvesti odgovarajuće formulare koji će služiti kao potvrda da je pritužba zavedena i da će biti uzeta u razmatranje.

Ako se u datom slučaju otkrije da u postupanju službenog lica ima osnova za vjerovanje da je počinjeno krivično djelo, istražno tijelo treba uvijek – i bez odlaganja – direktno o tome da obavijesti nadležno tužilaštvo.

39. Posebno treba voditi računa da osobe koje su bile žrtve navodnog zlostavljanja ne budu odgovarane od namjere da ulože žalbu. Na primjer, treba stalno imati na umu negativne posljedice mogućnosti da službeno lice koje je navedeno kao počinitelj zlostavljana podnese tužbu za klevetu protiv osobe koja ga optužuje za to djelo. Mora biti uspostavljena ravnoteža u zaštiti legitimnih interesa obje strane. U tom smislu treba se osvrnuti na izvjesne stavove iznijete u poglavlju 28.
40. Takođe treba temeljno preispitati svaki dokaz o zlostavljanju od strane službenog lica koji je otkriven u toku **građanskog postupka**. Na primjer, CPT preporučuje da se sprovede nezavisna istraga u slučajevima gdje je došlo do naplate odštete ili vansudskog poravnjenja po pritužbama koje su uključivale i napad od strane službenog lica. Takvo ispitivanje bi trebalo da utvrdi da li, uzevši u obzir prirodu i težinu iznijetih tvrdnji o zlostavljanju od strane pripadnika policije, pitanje pokretanja krivičnog i/ili disciplinskog postupka treba ponovo razmotriti.
41. Sasvim je sigurno da istraga, koliko god bila uspješno sprovedena, neće imati nikakvog značaja ako su **kaznene mjere izrečene za zlostavljanje** neprimjerene. Kada se zlostavljanje dokaže, treba da uslijedi odgovarajuća kazna. Ta kazna bi trebalo da ima snažan odvraćajući efekat. U suprotnom, izricanje blagih kazni može samo da pripadnike službi za sprovođenje zakona sklone zlostavljanju učvrsti u uvjerenju da to mogu da čine nekažnjeno.

Naravno, sudske vlasti su nezavisne i stoga mogu da, u okviru normi propisanih zakonom, izreknu primjerenu kaznu u svakom pojedinačnom slučaju. Međutim, imajući u vidu te norme, namjera zakonodavca mora biti jasna: krivičnopravni sistem treba da zauzme čvrst stav u odnosu na mučenje i zlostavljanje od strane pripadnika službi za sprovođenje zakona. Slično tome, kaznene mjere izrečene po utvrđivanju disciplinske odgovornosti treba da budu primjerene težini počinjenog djela.

42. Na kraju, **rješenost državnih vlasti** da se bore protiv izuzimanja od odgovornosti ne smije ničim biti dovedena u sumnju. Ako bi se to desilo, svako djelovanje na drugim nivoima bilo bi otežano. Ukoliko i kada je to neophodno, državne vlasti treba bez oklijevanja da pošalju jasnu poruku, putem formalne izjave sa najvišeg političkog nivoa, da će za mučenje i ostale oblike zlostavljanja mora postojati “nulta tolerancija”.

Savjet Evrope
Evropski komitet za sprječavanje
mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg
postupanja ili kažnjavanja (CPT)

CPT/Inf(2018)4-part

Žalbeni mehanizmi

Izvod iz 27. Opšteg izvještaja CPT-a,
objavljen 2018. godine

<https://rm.coe.int/16807bc668¹>

U smislu ovog odjeljka, izraz "žalbe" odnosi se na sve formalne žalbe podnijete od strane osoba, ili ponekad u njihovo ime, lišenih slobode, protiv odluka, radnji ili nedostatka službenih radnji po različitim pitanjima, posebno: neprofesionalno ponašanje, neadekvatna zaštita od drugih osoba lišenih slobode koje im mogu naškoditi, loši materijalni uslovi, nedostatak aktivnosti ili nedovoljno pružanje zdravstvene zaštite. "Žalbe" se kvalifikuju kao takve bez obzira na ozbiljnost problema koji je predmet žalbe i da li ili ne može predstavljati loše postupanje. Kao što je slučaj u nekoliko zemalja, izraz „žalbe“ može uključivati radnje usmjerene na osporavanje odluka koje donose žalbeni organi. Pravo na žalbu ili osporavanje ovih odluka često se naziva „molba“. U isto vrijeme, pravni postupak usmjeren na osporavanje odluka o lišenju slobode/zadržavanju nije obuhvaćen ovim odjeljkom.

Uvod

68. Prema CPT-u, mehanizmi za žalbe predstavljaju osnovnu zaštitu protiv mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja u odno-

¹ (primj.ur.: Izvod iz 27. Opšteg izvještaja CPT sa engleskog jezika je prevela Uprava policije Crne Gore, za potrebe ove publikacije, a na osnovu zahtjeva Savjeta za građansku kontrolu rada policije).

su na osobe lišene slobode od strane organa vlasti, bez obzira na mjesto ili situaciju (policijske stanice, zatvori, popravne ustanove za maloljetnike, imigracioni pritvorski centri, psihijatrijske bolnice, domovi socijalnog staranja, vojne ustanove, letovi sa prisilnim povratkom itd.). Takvi mehanizmi ne samo da mogu smanjiti napetost između osoba lišenih slobode i službenika, već osiguravaju da se pritužbe ozbiljno shvate, te doprinose izgradnji pozitivnih odnosa.

69. Međutim, u više navrata, CPT je utvrdio da mehanizmi za žalbe ili ne postoje ili su pokazali velike nedostatke. To se posebno odnosilo na nedovoljan pravni osnov, nedostatak ili neadekvatno pružanje informacija o organima ili postupcima za žalbe, nepotrebnog kašnjenja u pokretanju ispitivanja/istraga žalbi, nedostatak temeljitosti u ispitivanju/istrazi žalbi, nedostatak nezavisnosti ili nepristrasnost službenika koji se bave žalbama ili nedovoljna zaštita od zastrašivanja i odmazde.

Tokom svojih posjeta Komitet se susreo sa mnogim osobama lišenih slobode koje su bile upoznate da imaju mogućnost žalbe, a kojima je bilo teško podnijeti žalbe ili su se suzdržali od žalbe iz straha od odmazde. Drugima je nedostajalo povjerenja da bi njihove žalbe bile smatrane tačnim i/ili bi bile razmatrane na pravedan način.

Vrsta, kapacitet i priroda žalbenih mehanizama

70. Presudno je da na svakom mjestu lišenja slobode postoji efikasan interni mehanizam za žalbe. Ovo može pomoći ne samo identifikovanju i rješavanju problema čim se pojave, već takođe može pomoći rukovodstvu i službenicima na prvom mjestu da spriječe zloupotrebe. Takav mehanizam bi trebao biti odmah dostupan. Žalbe mogu u početku biti usmene, a evidentirati ih može dežurni službenik kojem se žalba podnosi, osim ako se žalba ne odnosi na tog službenika (u kojem slučaju to treba dati u povjerenju višem službeniku ili sljedećem dostupnom starješini). Na takvu žalbu treba odgovoriti brzo, tj. u usko definisanom vremenskom rasponu. Ako ne bude riješena, podnosilac žalbe treba formulirati žalbu i prenijeti je na sljedeći hijerarhijski nivo službenika na koju bi takođe trebalo pismeno odgovoriti. Sve odluke trebaju da sadrže sljedeće korake koje treba preduzeti ako podnosilac žalbe nije zadovoljan.

Osetljivije i/ili ozbiljnije žalbe trebaju se podnijeti, odvojenim internim postupkom, direktno osobi odgovornoj za instituciju. Važno je i da rukovodioci redovno stupaju u neposredan kontakt sa osobama lišenim slobode kako bi im pružili mogućnosti da im se žale slobodno i u povjerenju. Prema CPT-u, preporučljivo je da spoljašnji organi za žalbe imaju nadzor nad internim mehanizmima za žalbe.

71. Prirodno, podnosioci žalbi bi se trebali moći direktno obratiti **spoljašnjim organima za žalbe**. U državama članicama Savjeta Evrope postoji mnoštvo modela, od opštih organa za žalbe (npr. nacionalne institucije ombudsmana, upravnih sudova) do specijalizovanih agencija (npr. nezavisna tijela za žalbe policije, tužioc i sudije specijalizovani za krivična djela, zatvorske institucije ombudsmana, posebni odbori za žalbe ili komisije).² Njihova ovlašćenja takođe mogu značajno varirati i njihove odluke mogu ili ne moraju biti obavezujuće. U kontekstu svojih posjeta, CPT je često utvrdio da su se tijela za žalbe koja nijesu ovlašćena za donošenje obavezujućih odluka suočila sa problemima u sprovođenju svojih preporuka ili mišljenja koja prate odgovarajuće organe.
72. Takođe treba naglasiti da **sposobnost** organa za žalbe da izvršavaju svoj zadatak u velikoj mjeri zavisi od raspodjele odgovarajućih resursa za njihovo funkcionisanje, uključujući i ljudske resurse. Službenici koji rade za te organe trebaju proći odgovarajuću obuku i treba ih biti dovoljno. Gdje je to potrebno, trebalo bi biti u mogućnosti pozvati konsultante ili nezavisne službenike za pomoć.
73. Prema iskustvu CPT-a, nije preporučljivo da se **nacionalni preventivni mehanizmi ili druga slična tijela za praćenje** direktno bave i formalnim žalbama. Ako je ista ustanova imenovana za obradu žalbi i nadgledanje mjesta lišenja slobode, obje funkcije bi trebalo da budu odvojene i da ih obavljaju različiti entiteti, svaki sa svojim službenicima.
74. Tijela za žalbe takođe bi trebali biti zamišljena kao pružanje **dodatne zaštite**. Ne treba ih smatrati nadomještanjem krivičnih i drugih pravnih lijekova koji bi trebali biti dostupni osobama lišenim slobode.

² Pregled mehanizama za žalbe u zatvorima od strane Dirk Van Zyl Smita i Soniae Snacken, istaknutih stručnjaka iz evropskog zatvorskog prava i politike. Krivična djela i ljudska prava, New York: Oxford University Press 2008, strane 308-310.

Osnovni principi

75. Pravilno postupanje sa žalbama osoba lišenih slobode, bez obzira na mjesto ili situaciju u kojoj se nalaze i pravnog okvira koji se primjenjuje na njihovo lišavanje slobode, zahtijeva poštovanje određenih osnovnih načela: raspoloživost, dostupnost, povjerljivost/sigurnost, efikasnost i praćenje. Predstavljanje ovih principa uglavnom se zasniva na stavovima koje je CPT iznio u svojim izvještajima o posjetama, u svijetlu svojih zaključaka na terenu. On nema za cilj uspostavljanje iscrpnog skupa standarda o svim aspektima rada mehanizama za žalbe.³

1. Raspoloživost

76. Opšte je poznato da svaka osoba lišena slobode treba **zakonski da ima pravo da podnosi formalne žalbe tijelima koja su za to određena**. Od presudnog je značaja da su i unutrašnji i spoljašnji mehanizmi za žalbe stvarno dostupni.
77. Ostale zainteresovane strane (poput bliskih rođaka i prijatelja) trebale bi biti u mogućnosti da djeluju u ime dotične osobe, u pravilu uz njen pristanak i blisku saradnju.
78. Žalbe koje se ne tiču zlostavljanja ili drugih ozbiljnih kršenja ljudskih prava mogu se rješavati **alternativnim mehanizmima za rješavanje sporova**, kao što je posredovanje, u skladu sa žalbom podnosioca žalbe.

2. Dostupnost

79. Osobe lišene slobode trebale bi odmah **dobiti informacije, usmeno i pismeno, o svim načinima žalbi** (uključujući žalbene postupke), unutrašnjim i spoljašnjim mjestima u odnosu na mjesta u kojima se zadržavaju. Oni bi takođe trebali imati jasno razumijevanje modaliteta ostvarivanja svog prava na podnošenje žalbe. U tu svrhu treba razviti odgovarajuće alate za informisanje (npr. posteri u zajedničkim područjima, odjeljak o postupcima za podnošenje žalbi u kućnim pravilima ustanove, brošure o informacijama koje

³ Za više detalja pogledajte takođe Mišljenje komesara za ljudska prava Savjeta Evrope o okončanim žalbama protiv policije na nezavistan i efektivan način ([CommDH\(2009\)4](#)).

izdaju organi za žalbe, informativni videozapisi) i staviti ih na raspolaganje, direktno, prilagođeno korisnicima i jednostavnim jezikom.

80. Sve **informacije o načinima žalbe** - bilo po dolasku u mjesto lišenja slobode ili u kasnijoj fazi - takođe bi trebale biti dostupne **na jeziku koji je razumljiv osobama lišenim slobode**. U tom kontekstu, pisane informacije o tijelima za žalbe i postupcima trebaju biti dostupne na jezicima koji se najčešće govore.
81. Da bi se olakšao pristup spoljašnjim (eksternim) mehanizmima za žalbe, bilo bi veoma poželjno da se obezbijede **odgovarajuće standardne forme žalbi**. Ipak, činjenica da je žalba podnijeta na nestandardnom obrascu ne treba spriječiti njeno ispitivanje.
82. Kada je riječ o **slabovidnim osobama**, trebalo bi preduzeti mjere kako bi im se omogućio **materijal za pisanje, koverta i poštarina, bez nadoknade**.
83. Posebno se treba uzeti u obzir starost, pol, zdravstveno stanje, bilo koji invaliditet ili bilo koje druge okolnosti zbog kojih su određene osobe lišene slobode, posebno ugrožene. To podrazumijeva da se moraju preduzeti posebne mjere kako bi se mehanizmi za žalbe učinili pristupačnijima za osobe sa posebnim potrebama, poput **maloljetnika⁴, osoba sa psihosocijalnim i/ili drugim invaliditetom⁵** ili osoba koje imaju problema s razumijevanjem, govorenjem, čitanjem ili pisanjem jezika koji je službeni jezik (i) dotične države, uključujući strance.

Takođe treba naglasiti da pristup tijelima za žalbe ne bi trebao zavistiti od **pravne nadležnosti**. Na primjer, činjenica da osoba ima koristi od zakonskog zastupanja ne bi trebala uticati na njeno pravo podnošenja žalbi. Kao i svaki drugi podnosilac žalbe, njega ili nju bi trebalo saslušati lično. Takođe je važno da se, kad god je to potrebno, pruži **odgovarajuća podrška**. Posebno je preporučljivo da, maloljetnici, osobe s invaliditetom, uključujući psihosocijalne i druge invaliditete, ili strance lišene slobode, imaju mogućnost da im pomogne osoba ili tijelo da shvate i ostvare svoja prava. Pored toga, važno je da dotični profes-

⁴ Pogledajte takođe [stav 131 24. Opšteg izvještaja CPT-a](#) i preporuka CM/Rec (2008) 11 Komiteta ministara Savjeta Evrope o evropskim pravima za maloljetnike prestupnike predmete sankcija ili mjera (https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?Objec-tId=09000016805d2716).

⁵ Pogledajte, vezano za predmet, [stav 76 presude od 19. februara 2015 Evropskog suda za ljudska prava u predmetu M. S. protiv Hrvatske \(Br. 2\)](#), koja je postala izvršna 19. maja 2015.

onalci prođu **specijalističku** obuku za postupanje sa takvim pritužbama.

3. Povjerljivost / sigurnost

84. Treba obezbijediti **direktan i povjerljiv pristup** tijelima za žalbe (npr. postavljanjem zaključanih kutija za pritužbe koje su dostupne podnosiocima žalbi na odgovarajućim lokacijama, a otvaraće ih samo osobe posebno određene za osiguranje povjerljivosti žalbe). Zapošljeni kojima su osobe lišene slobode direktno u nadležnosti ne bi trebalo da budu u mogućnosti da filtriraju žalbe.
85. Takođe bi trebalo uložiti potrebne napore kako bi se osiguralo da podnosioci žalbi ne **trpe zastrašivanja i osvetu**. Sa tim u vezi, zapošljeni na svim nivoima treba da dobiju jasnu poruku da se bilo kakve prijetnje, pokušaji sprječavanja da žalbe dođu do nadležnih tijela za žalbe ili zastrašivanje ili osveta neće tolerisati i postaće predmet odgovarajućih sankcija.

4. Efektivnost

86. Efektivni mehanizmi za žalbe trebaju da procesuiraju pritužbe **odmah, temeljno i brzo**. Oni bi takođe trebali doprinijeti sprječavanju daljih kršenja prava i, ako je prikladno, mogu ponuditi odštetu.

Žalbe koje se prihvataju trebale bi dovesti do **otklanjanja** bilo kakvih kršenja prava, utvrđivanja **odgovornosti** za kršenje prava, i, ako je potrebno, izreći odgovarajuću sankciju. Po potrebi, podnosiocima žalbi treba pružiti **pravnu pomoć**. Žalbeni organi takođe bi trebali imati pravo da pokrenu **postupak po službenoj dužnosti** (tj. bez podnošenja formalne žalbe) kada god postoje naznake ozbiljnog kršenja prava. U tom je kontekstu adekvatnost istraga pritužbi (ili bilo kojih drugih podataka koji ukazuju) na mučenje i druge oblike zlostavljanja bila predmet opsežne sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava i o tome je detaljno rečeno u 14. Opštem izvještaju CPT-a.

87. Prema iskustvu CPT-a, **uočena pravičnost sistema žalbi** takođe je presudna za njegovu efikasnost u borbi protiv nekažnjivosti i promovisanju sigurnog okruženja u dotičnim institucijama. Sistem treba da nadahne povjerenje javnosti, a njegovo djelovanje ne bi

trebalo odvrćati od podnošenja žalbi. U tom kontekstu, **nezavisni** organi za žalbe trebaju biti nepovezani i odvojeni od agencija odgovornih za osobe lišene slobode. Važno je da su nezavisni. CPT je u nekoliko zemalja zaključio da je potrebno osnovati nezavisnu agenciju koja će biti specijalizovana za istraživanje žalbi na policijske ili zatvorske službenike, a koja je vidljivo odvojena od vlasti koja je podnosilac žalbe kao i tužilaštva.

88. Kad god se **prigovor smatra neprihvatljivim**, podnosiocima žalbe treba obavijestiti o razlozima od strane nadležnog tijela za žalbe i, po potrebi, pružiti im dodatne mogućnosti za rješavanje njihovih problema.
89. Bez obzira na ishod žalbe, važno je osigurati da podnosioci žalbe nijesu izloženi **finansijskim ili pravnim sankcijama**.

5. Praćenje

90. Svaka dotična ustanova trebala bi voditi **evidenciju o pritužbama** u posebnom registru, uzimajući u obzir gore spomenute principe povjerljivosti i sigurnosti. Takav registar bi trebao sadržavati imena podnosioca žalbe, vrstu i predmet žalbe, ishod žalbenog postupka i bilo kog žalbenog postupka, dalje radnje preduzete za otklanjanje situacije na koju je prigovoreno i bilo kakvu naknadu koja se pruža podnosiocima. Ovi zapisi trebaju da služe kao alat za upravljanje; na primjer, može se dogoditi da se mnogi prigovori odnose na iste službenike ili da određene kategorije osoba lišenih slobode gotovo nikada ne podnose formalne žalbe.
91. U svakom području nadležnosti (policija, zatvori, imigracijski pritvor, psihijatrijska i socijalna zaštita itd.) treba uspostaviti nacionalni sistem za **sastavljanje statistike o pritužbama**, relevantnim postupcima i ishodima. Ako se podaci ispravno prikupe i analiziraju, postaje moguće identifikovati trendove i razviti buduće politike usmjerene na poboljšanje funkcionisanja mehanizama za pritužbe i na odgovornost vlasti koja je povjerena nadzoru i brizi osoba lišenih slobode. U tom kontekstu, izostanak pritužbi ne treba nužno smatrati pozitivnim. Suprotno tome, u iskustvu CPT-a to često ukazuje na nesigurno okruženje u dotičnim institucijama ili na nedostatak povjerenja u žalbeni sistem.

Savjet Evrope
Evropski komitet za sprječavanje
mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg
postupanja ili kažnjavanja (CPT)

CPT/Inf(2017)3

Informativni dokument, mart 2017.
<https://rm.coe.int/168070751d>

Informativni dokumenti se sačinjavaju po ovlaštenju Izvršnog sekretara CPT-a. Namjera im je predstaviti standarde CPT-a o ključnim pitanjima. Međutim, ovi dokumenti nijesu iscrpni, posebno u pogledu referenci na izvještaje CPT-a nakon posjeta različitim zemljama.

Imigracioni pritvor

Uvod

- Imigracioni pritvor je primarni fokus rada CPT-a koji je obavio stotine posjeta imigracionim pritvorskim objektima i izradio je detaljan set standarda.
- CPT standardi nadograđuju se na pravne principe koji proističu iz međunarodnih instrumenata o zaštiti ljudskih prava, kao što su Evropska konvencija o ljudskim pravima (ECHR)¹, Dvadeset smjernica o prisilnom povratku Komiteta ministara², relevantni sporazumi Ujedinjenih nacija (UN), te Direktiva (EU) o povratku Evropske unije iz 2008.³
- Strani državljan može biti lišen slobode na osnovu navoda o kršenju zakona koji se odnose na strane državljane, kao što su nezakonit ulazak, nezakonit boravak, itd. Često se o takvom pri-

¹ Posebno članovi 3, 5 i 8.

² CM(2005)40 final, 9. maj 2005; posebno Smjernice 10 i 11.

³ Direktiva 2008/115/EC Evropskog parlamenta i Savjeta od 16. decembra 2008. o zajedničkim standardima i procedurama u zemljama članicama za povratak državljana iz trećih zemalja koji se vraćaju nakon nezakonitog boravka. Direktiva se odnosi na sve zemlje članice Evropske unije osim Ujedinjenog Kraljevstva i Irske. U mjeri u kojoj se to odnosi na one koji ulaze na teritorij bez odobrenja, primjenjuje se na Dansku i zemlje pridružene šengenskom režimu (Island, Lihtenštajn, Norveška i Švajcarska).

tvoru govori kao o “imigracionom pritvoru”, koji je oblik administrativnog pritvora u većini zemalja članica Savjeta Evrope.

- Prema odredbama člana 5. ECHR, ovaj oblik lišenja slobode je dozvoljen, pod uslovom da se preduzmu aktivnosti bilo s ciljem deportacije ili kako bi se spriječio neovlašćen ulazak u zemlju. Lišenje neregularnih migranata slobode ne smije biti ni arbitrarno niti automatska posljedica (navodnog) kršenja zakona o stranim državljanima. Drugim riječima, imigracioni pritvor trebao bi biti izuzetan, proporcionalan i, shodno tome, individualna mjera koja je neophodna kako bi se spriječila nezakonita imigracija.
- U skladu sa svojom administrativnom prirodom, imigracioni pritvor ne smije biti kažnjavajućeg karaktera: to nije ni sankcija ni kazna. Stoga bi pritvorenim imigrantima trebalo pružiti i režim i materijalne uslove koji odgovaraju njihovoj pravnoj situaciji. “Tražioc azila” nijesu “pritvoreni imigranti”, iako dotične osobe mogu to postati ukoliko se njihov zahtjev za azil odbije i njihov boravak u zemlji ne odobri.

1. Pritvor kao zadnja mjera

- Lišenje slobode prema zakonima o stranim državljanima trebalo bi biti samo zadnja mjera, nakon pažljive i individualne analize svakog slučaja. Pored toga, produženje potrebe za lišenjem slobode treba periodično analizirati. Alternativne (vanzatvorske) mjere treba osmisliti i koristiti kad god je to moguće.⁴
- Kada god su tražioc azila lišeni slobode, kao izuzetna mjera, do okončanja postupka po njihovom zahtjevu, trebalo bi im omogućiti širok spektar mehanizama zaštite u skladu sa njihovim statusom, idući izvan onih koji se primjenjuju na neregularne migrante i koje bi trebalo držati odvojenim od stranih državljana koji nijesu podnijeli zahtjev za međunarodnu zaštitu.⁵
- Ukoliko su članovi iste porodice pritvoreni prema zakonima o stranim državljanima, treba uložiti sve napore kako bi se izbjeglo razdvajanje porodice.⁶

⁴ Malta: [posjeta 2004., stav 14](#); Srbija i Crna Gora: [posjeta 2004., stav 65](#).

⁵ 19. [Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 76](#); Španija: [posjeta 2014., stav 9](#).

⁶ Njemačka: [posjeta 2005., stav 56](#); 19. [Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 87](#).

- CPT je mišljenja da bi se produženi pritvor osoba prema zakonima o stranim državljanima, bez vremenskog ograničenja i sa nejasnim izgledima za otpust, mogao jednostavno smatrati ne-ljudskim postupanjem.⁷

2. Mehanizmi zaštite tokom pritvora

- Svaki slučaj lišenja slobode trebao bi biti praćen ispravnim individualnim nalogom o pritvoru, koji je lako dostupan u ustanovi u kojoj boravi dotična osoba; a nalog o pritvoru trebao bi se sačiniti na samom početku lišenja slobode ili što je prije moguće nakon lišenja slobode. Ovaj osnovni zahtjev se primjenjuje jednako na neregularne migrante koji su lišeni slobode. Nadalje, osnovni mehanizmi zaštite osoba koje su u pritvoru agencija za provođenje zakona su jači ukoliko postoji jedinstvena i sveobuhvatna evidencija o boravku u pritvoru za svaku takvu osobu, bilježeći sve aspekte njegovog boravka u pritvoru i sve aktivnosti poduzete u vezi sa tim boravkom.⁸
- Pritvoreni neregularni migranti bi trebali, od samog početka njihovog lišenja slobode, uživati tri osnovna prava, na isti način kao i druge kategorije pritvorenika. Ta prava su: (1) pristup advokatu, (2) pristup ljekaru, i (3) biti u stanju obavijestiti rođaka ili treću osobu po vlastitom izboru o mjeri pritvora.⁹
- Pravo na pristup advokatu trebao bi obuhvatiti pravo na poverljiv razgovor sa advokatom, kao i pristup pravnom savetu o pitanjima koja su vezana sa boravak, pritvor i deportaciju. Ovo podrazumijeva da situacije u kojima neregularni migranti nijesu sami u poziciji da izaberu i plate advokata, trebaju iskoristiti pristup pravnoj pomoći.¹⁰
- Sve novopridošle pritvorenike trebao bi odmah pregledati ljekar ili kvalifikovani medicinski tehničar koji je odgovoran ljekaru.¹¹
- Obavješćavanje rođaka ili treće osobe po vlastitom izboru o mjeri pritvora je uveliko olakšano ukoliko je neregularnim migrantima

⁷ Bugarska: [posjeta 2008., stav 29.](#)

⁸ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 85.](#)

⁹ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 81.](#)

¹⁰ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 82.](#)

¹¹ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 82.](#)

dozvoljeno da zadrže svoje mobilne telefone tokom lišenja slobode ili da im barem imaju pristup.¹²

- Pored ova tri osnovna mehanizma zaštite, međunarodno pravo priznaje pravo pritvorenog neregularnog migranta da traži konzularnu pomoć. Međutim, kako možda ne žele svi neregularni migranti kontaktirati svoje matične organe vlasti, ostvarenje ovog prava mora se prepustiti dotičnoj osobi.¹³
- Pritvoreni neregularni migranti bi trebali biti izričito obaviješteni, bez odlaganja i na jeziku koji razumiju, o svojim pravima i proceduri koja se primjenjuje na njih. U tom smislu, svim pritvorenim imigrantima trebalo bi na sistematičan način obezbijediti dokument u kojem se navode ove informacije; dokument bi trebao biti na raspolaganju na jezicima koje najčešće govore dotične osobe, ukoliko je neophodno, usluge prevodioca bi trebale biti na raspolaganju. Dotične osobe bi u pisanoj formi trebale potvrditi da su obaviještene o svojim pravima, na jeziku koji razumiju.¹⁴
- Strani državljanici bi trebali dobiti, kad je to potrebno, pomoć kvalifikovanih prevodilaca. Korištenje drugih pritvorenika kao prevodilaca trebalo bi, u principu, izbjegavati.¹⁵
- Pritvoreni neregularni migranti bi trebali imati svaku mogućnost da ostanu u svrsishodnom kontaktu sa vanjskim svetom, a trebali bi imati i redovan pristup telefonu ili svojim mobilnim telefonima.¹⁶
- Trebalo bi dogovoriti načine na koje pritvoreni neregularni migranti mogu konsultovati advokata ili ljekara na stalnoj osnovi, kako mogu primiti posjete predstavnika NVO-a, članova porodice ili drugih osoba po vlastitom izboru, te ostvariti telefonski kontakt sa njima.¹⁷
- U interesu je i pritvorenih imigranata i osoblja da postoje jasna pravila kućnog reda u svim pritvorskim objektima, a kopije pravila trebaju biti dostupne na odgovarajućem broju stranih jezika.¹⁸

¹² [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 82.](#)

¹³ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 83.](#)

¹⁴ Holandija (Antili): [posjeta 2007., stav 36](#); Rumunija: [posjeta 2006., stav 61.](#)

¹⁵ Bugarska: [posjeta 2010., stav 53.](#)

¹⁶ Mađarska: [posjeta 2015., stav 70](#); [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 79](#); Srbija i Crna Gora: [posjeta 2004., stav 78.](#)

¹⁷ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 87.](#)

¹⁸ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 88.](#)

- Pritvoreni neregularni migranti bi trebali iskoristiti efikasne pravne lijekove koji im omogućavaju da sudska tijela brzo odluče o zakonitosti njihovog lišenja slobode. Ova sudska revizija bi trebala obuhvatiti usmeno saslušanje uz pravnu pomoć, koja se besplatno pruža osobama koje nemaju dovoljno sredstava, te prevod (ako je potreban). Nadalje, pritvoreni neregularni migranti bi trebali biti izričito obaviješteni o ovom pravnom lijeku. Nezavisni organ trebao bi periodično revidirati potrebu za produženjem pritvora.¹⁹

3. Odgovarajuće prostorije

- Zatvor po definiciji nije odgovarajuće mjesto za pritvaranje nekoga ko nije ni osumnjičen niti osuđen za krivično djelo.²⁰
- Pritvoreni imigranti se često u prvo vrijeme drže u “prostorijama za zadržavanje na ulaznim tačkama”, tranzitnim zonama aerodroma i policijskim stanicama. Jasno, ova mjesta su često neadekvatna za smještaj osoba, posebno na duže periode. Shodno tome, vremenski period koje pritvoreni imigranti provedu u takvim ustanovama trebaju biti apsolutno najkraći mogući (npr., manje od 24 časa).²¹
- Lica koja su pritvorena prema zakonima o stranim državljanima treba smjestiti u centrima koji su specifično projektovani u takve svrhe, koje nude materijalne uslove i režim koji odgovaraju njihovoj pravnoj situaciji. Treba posvetiti pažnju, kad se projektuju i opremaju ovakve prostorije, da se izbjegne, što je moguće više, bilo kakav utisak da se boravi u zatvorskom okruženju.²²
- Žene pritvorenice bi trebale boraviti u prostorima koji su odvojeni od prostora u kojima borave muški pritvorenici i njihovu privatnost treba garantovati.²³

¹⁹ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 86.](#)

²⁰ [Irska: posjeta 2014., stav 19.](#)

²¹ [7. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 27.](#)

²² [Malta: posjeta iz 2008., stav 51.](#)

²³ [Grčka: posjeta iz 2011., stav 38.](#)

4. Odgovarajući materijalni uslovi za duže boravke (preko 24 časa)²⁴

- Imigracioni pritvorski centri trebali bi obezbijediti smještaj koji je adekvatno opremljen, čist i dobro održavan, te koji nudi dovoljno životnog prostora u odnosu na broj onih koji tu borave.²⁵
- Ti centri bi trebali imati adekvatno osvjetljenje (uključujući dnevno svjetlo), ventilaciju i grijanje.²⁶
- Zvona sa alarmom treba postaviti u svim pritvorskim prostorijama u kojima osoblje nije stalno prisutno.²⁷
- Sve pritvorene osobe trebaju imati:
 - krevet ili podijum, te čist madrac i čiste plahte;²⁸
 - jednostavan pristup sanitarnom čvoru, uključujući noću;²⁹
 - redovan pristup osnovnim sanitarnim potrepštinama (uključujući odgovarajuće doze sapuna, praška za pranje, toaletnog papira, šampona, pribora za brijanje, te zubne paste i četkice za zube) besplatno;³⁰
 - pristup tušu i vrućoj vodi;³¹
 - mogućnost da nose vlastitu odjeću tokom boravka ukoliko je ta odjeća prikladna i, ako je potrebno, da se ta odjeća opere i popravi;³²
 - pristup neophodnim proizvodima i sredstvima kako bi održavali čistoću svog smještaja;³³
 - pristup prostoru koji se može zaključati u kojem mogu čuvati lične stvari;³⁴
 - pristup hrani i vodi za piće.³⁵ Obroci bi trebali uzeti u obzir religijske zahtjeve i prehrambene navike stranih državljana.³⁶

²⁴ Grčka: [posjeta iz 2013., stav 51.](#)

²⁵ "Bivša jugoslovenska Republika Makedonija": [posjeta iz 2014., stav 113.](#)

²⁶ Ukrajina: [posjeta iz 2002., stav 62.](#)

²⁷ Grčka: [posjeta iz 2011., stav 38.](#)

²⁸ Grčka: [posjeta iz 2007., stav 25.](#)

²⁹ Grčka: [posjeta iz 2011., stav 38.](#)

³⁰ Grčka: [posjeta iz 2011., stav 38.](#)

³¹ Grčka: [posjeta iz 2013., stav 51.](#)

³² Hrvatska: [posjeta iz 2007., stav 37.](#)

³³ "Bivša jugoslovenska Republika Makedonija": [posjeta iz 2014., stav 120.](#)

³⁴ Hrvatska: [posjeta iz 2007., stav 35.](#)

³⁵ Mađarska: [posjeta iz 2005., stav 53.](#)

³⁶ "Bivša jugoslovenska Republika Makedonija": [posjeta iz 2014., stav 120.](#)

5. Otvoreni režim

- Uslovi u pritvoru za neregularne migrante trebaju odražavati prirodu njihovog lišenja slobode, uz određena ograničenja i sa režimom različitih aktivnosti. U pritvorskom objektu, pritvorenim osobama bi trebalo biti ograničeno kretanje što je manje moguće.³⁷
- Pritvoreni neregularni migranti bi u principu trebali imati slobodan pristup prostoru za šetnju na otvorenom tokom cijelog dana (tj. znatno više od jednog sata dnevno) a prostori za šetnju na otvorenom trebaju biti odgovarajuće opremljeni (klupe, natkriveni djelovi, itd.).³⁸
- Što je duži period tokom kojeg se lica zadržavaju, treba im ponuditi širi spektar aktivnosti.³⁹ Svrishodne aktivnosti, u kontekstu imigracionog pritvora, mogu obuhvatiti, između ostalog, časove jezika, IT/časove kompjutera, baštovanstvo, zanatstvo i časove umjetnosti, časove kuvanja i tzv. "kulturološke kuhinje".⁴⁰
- Imigracioni pritvorski centri bi trebali obuhvatiti pristup dnevnoj sobi i radio/televiziji i novinama/časopisima, kao i drugim odgovarajućim načinima rekreacije (npr. društvenim igrama, stonom tenisu, sportovima),⁴¹ biblioteci i vjerskim prostorijama.⁴² Sve višekrevetne sobe trebaju biti opremljene stolovima i stolicama u dovoljnom broju u odnosu na broj pritvorenih osoba.⁴³
- Pretpostavka treba biti u korist otvorenih posjeta za pritvorene strane državljane. Sobe za posjetu trebaju omogućiti pritvorenim imigrantima da se sastaju pod otvorenim uslovima sa porodicom i prijateljima koji ih posjećuju, a okruženje treba biti prilagođeno djeci (uključujući igralište za djecu). Ako se, izuzetno, smatra neophodnim nametnuti ograničenja nekom stranom državljanu, to bi trebalo uraditi na osnovu individualne procjene rizika.⁴⁴

³⁷ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 79.](#)

³⁸ Mađarska: [posjeta iz 2015., stav 42](#); Francuska: [posjeta 2010., stav 43](#); Ukrajina: [posjeta 2009., stav 62](#).

³⁹ Kipar: [posjeta 2013., stav 45](#).

⁴⁰ Danska: [posjeta 2014., stav 78](#); Ujedinjeno Kraljevstvo: [posjeta 2012., stav 120](#).

⁴¹ "Bivša jugoslovenska Republika Makedonija": [posjeta iz 2014., stav 113](#).

⁴² "Bivša jugoslovenska Republika Makedonija": [posjeta iz 2014., stav 120](#).

⁴³ Grčka: [posjeta iz 2013., stav 72](#).

⁴⁴ Češka Republika: [posjeta 2014., stav 41](#); Holandija: [posjeta 2011., stav 72](#); Mađarska: [posjeta 2009., stav 44](#); Austrija: [posjeta 2014., stav 49](#).

- Pritvorenim imigrantima bi trebalo ponuditi mogućnost da primaju posjete nekoliko puta svake sedmice. U najmanju ruku, trebalo bi im omogućiti da prime barem jednu jednočasovnu posjetu sedmično.⁴⁵
- Pritvoreni imigranti bi trebali imati pristup kompjuterima zajedno sa VOIP tehnologijom za besplatno telefoniranje (Voice over Internet Protocol) ili Skype-om i pristup osnovnim funkcijama interneta.⁴⁶

6. Kvalifikovano osoblje

- Osoblje u pritvorskim centrima za pritvorene imigrante trebalo bi pažljivo odabrati i ono bi trebalo dobiti odgovarajuću obuku.⁴⁷
- Osoblje bi trebalo posjedovati dobro razvijene vještine u oblasti međuljudske komunikacije i kulturološke osviještenosti, imajući na umu različita porijekla pritvorenika. Pored toga, barem neki članovi osoblja bi trebali posjedovati odgovarajuće znanje stranih jezika.⁴⁸
- Takođe bi ih trebalo obučiti da prepoznaju moguće simptome stresa koje pokazuju pritvorene osobe i da preduzmu odgovarajuće aktivnosti.⁴⁹
- Prisustvo osoblja ženskog i muškog pola može imati pozitivan uticaj u smislu zatvorskog etosa i ojačati nivo normalnosti u pritvorskom objektu.⁵⁰ Prisustvo ženskog zatvorskog osoblja trebalo bi biti zagarantovano u svim ustanovama u kojima se drže žene pritvorenice.⁵¹
- Etos okruženja u kojem se nalazi imigracioni pritvor ne bi trebao biti zatvorski, što znači da osoblje koje radi u pritvorskim imigracionim objektima ne bi trebalo biti opremljeno palicama, lisicama ili peper sprejom.⁵²

⁴⁵ Njemačka: [posjeta 2010., stav 44.](#)

⁴⁶ Danska: [posjeta 2014., stav 82.](#); "Bivša jugoslovenska Republika Makedonija": [posjeta 2014., stav 133.](#)

⁴⁷ Luksemburg: [posjeta 2015., stav 111.](#); Češka Republika: [posjeta 2014., stav 37.](#)

⁴⁸ Luksemburg: [posjeta 2015., stav 111.](#); Češka Republika: [posjeta 2014., stav 37.](#)

⁴⁹ Luksembourg: [posjeta 2015., stav 111.](#); Češka Republika: [posjeta 2014., stav 37.](#)

⁵⁰ Grčka: [posjeta iz 2013., stav 79.](#)

⁵¹ Malta: [posjeta 2004., stav 61.](#)

⁵² Norveška: [posjeta 2011., stav 38.](#); Latvija: [posjeta 2011., stav 36.](#)

7. Disciplina, izdvajanje i sredstva obuzdavanja

- Što se tiče discipline, treba formalno uspostaviti jasne procedure i primjenjivati ih u praksi; bilo kakva siva zona podrazumijeva rizik od nastajanja nezvaničnog (i nekontrolisanog) sistema.⁵³ U tom kontekstu, CPT preporučuje da:
 - se sačine formalni propisi o disciplini za centre u kojima se drže strani državljani pritvoreni na osnovu zakona o stranim državljanima. Ti propisi bi trebali obezbijediti pritvorenima pravo da budu saslušani o određenom prekršaju koji su navodno počinili, te da ulože žalbu višem organu protiv bilo koje izrečene sankcije;
 - treba usvojiti jasnu disciplinsku proceduru koja omogućava pritvorenoj osobi pravo da bude obaviještena u pisanoj formi o optužbama protiv nje, te da pozove svjedoke u svoju sopstvenu korist.⁵⁴
- Ukoliko se izrekne mjera izdvajanja (npr. iz bezbjednosnih razloga), strani državljani koji su izdvojeni trebaju imati kopiju odluke o izdvajanju i informacije o mogućnostima ulaganja žalbe na tu mjeru nekom spoljašnjem organu, izdvajanje bi trebalo biti vremenski ograničeno i o njemu treba voditi posebnu evidenciju (koja sadrži potpune informacije, kao što su datum i vrijeme ulaska i izlaska iz prostorije za izdvajanje, razlozi za izdvajanje, itd.).⁵⁵
- Izdvojeni pritvorenici trebaju imati na raspolaganju namještaj prikladan za odmor, slobodan pristup sanitarnom čvoru, te redovan pristup tušu, kao i barem jedan čas šetnje na otvorenom svaki dan, te pristup štivu za čitanje.⁵⁶
- Stavljanje lisica pritvorenim imigrantima rutinski svaki put kada napušte pritvorski objekat, kao što je sprovođenje do bolnice, neproporcionalno je; upotrebu sredstava obuzdavanja treba razmatrati u svakom pojedinačnom slučaju i treba je temeljiti na

⁵³ Malta: [posjeta 2004, stav 64](#).

⁵⁴ 19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 88; Ukrajina: [posjeta 2009, stav 71](#); Bugarska: [posjeta 2008, stav 44](#); Francuska: [posjeta 2006, stav 76](#).

⁵⁵ 19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 88; Ukrajina: [posjeta 2009, stav 71](#); Bugarska: [posjeta 2008, stav 44](#); Francuska: [posjeta 2006, stav 76](#).

⁵⁶ Ukrajina: [posjeta 2009, stav 71](#); Bugarska: [posjeta 2008, stav 44](#).

principu proporcionalnosti.⁵⁷

8. Nadzor i mehanizmi za ulaganje pritužbi

- Nezavisni nadzor pritvorskih objekata za neregularne migrante je važan element u sprječavanju zlostavljanja i, uopšte, u pružanju zadovoljavajućih uslova u pritvoru. Kako bi bili u potpunosti efikasni, nadzorne posjete bi trebale biti i česte i nenajavljene. Nadalje, nadzorna tijela bi trebala imati ovlaštenja za intervjuisanje neregularnih migranata nasamo i trebali bi analizirati sva pitanja koja se tiču njihovog tretmana (materijalne uslove u pritvoru, evidenciju o pritvoru i drugu dokumentaciju, ostvarivanje prava pritvorenih osoba, zdravstvenu zaštitu, itd.).⁵⁸
- Efikasne procedure za ulaganje pritužbi su osnovna zaštita protiv zlostavljanja u imigracionom pritvoru. Što se tiče procedura za ulaganje pritužbi, pritvoreni imigranti trebaju imati otvorene kanale za ulaganje pritužbi, i interne i spoljašnje, te imati pravo na povjerljiv pristup odgovarajućim organima za ulaganje pritužbi.⁵⁹

9. Odgovarajuća zdravstvena zaštita

- Medicinski pregled svih novopridošlih pritvorenika je u interesu i pritvorenika i osoblja, posebno zbog identifikacije onih koji nose rizik od samopovređivanja, pregled prenosivih bolesti i pravovremene evidencije bilo kakvih povreda.⁶⁰
- Svi novopridošli pritvorenici trebaju imati mogućnost sveobuhvatnog medicinskog pregleda (uključujući pregled prenosivih bolesti) koji vrši ljekar ili kvalifikovani medicinski tehničar koji je odgovoran ljekaru što je prije moguće nakon prijema.⁶¹
- Evidencija koja se sačinjava nakon medicinskog pregleda pritvorenika, bez obzira da li je novopridošli ili ne, treba da sadrži:
 - (i) potpuno objektivan medicinski nalaz koji se zasniva na temeljitom pregledu;

⁵⁷ Holandija: [posjeta 2011., stav 56](#); Malta: [posjeta 2004., stav 67](#).

⁵⁸ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, st. 89](#).

⁵⁹ Ujedinjeno Kraljevstvo: [posjeta 2012., stav 136](#); Španija: [posjeta 2011., stav 97](#).

⁶⁰ Švedska: [posjeta 2015., stav 37](#).

⁶¹ Švedska: [posjeta 2015., stav 37](#).

- (ii) zabilježene izjave dotične osobe koje su od značaja za medicinski pregled, uključujući sve navode o zlostavljanju koje lice iznese;
 - (iii) mišljenje ljekara u svjetlu (i) ili (ii), ukazujući na konsistentnost između svih iznijetih navoda i objektivnih medicinskih nalaza.
- Pored toga, rezultate svakog pregleda, uključujući gorepomenute izjave i mišljenje ljekara, treba staviti na raspolaganje pritvorenoj osobi i njegovom advokatu.⁶²
 - Kada god su zabilježene povrede u skladu sa navodima o zlostavljanju koje je iznio pritvorenik (ili koje, čak i u nedostatku navoda, ukazuju na zlostavljanje), informacijom treba odmah i na sistematičan način skrenuti pažnju nadležnog tužioca, bez obzira na želje dotične osobe.⁶³
 - Medicinsku povjerljivost bi trebalo poštovati na isti način kao i u zajednici; posebno, medicinski kartoni neregularnih migranata ne bi trebali biti dostupni nemedicinskom osoblju nego, upravo suprotno, trebali bi ih držati pod ključem medicinski tehničar ili ljekar. Šta više, sve medicinske preglede treba obavljati izvan slušnog dometa i - osim ako dotični ljekar drugačije zahtijeva u konkretnom slučaju - izvan vidokruga zatvorskog osoblja.⁶⁴
 - U najmanju ruku, lice sa priznatim kvalifikacijama medicinskog tehničara mora biti prisutno na dnevnoj osnovi u svim centrima za pritvorene neregularne migrante. Takvo lice bi trebalo, posebno, obavljati početni medicinski pregled novopridošlih (posebno za prenosive bolesti, uključujući tuberkulozu), primiti zahtjeve za ljekarski pregled, obezbjeđivati nabavku i podjelu terapije, čuvati medicinsku dokumentaciju i nadzirati opšte higijenske uslove.⁶⁵
 - Kada god medicinsko ili osoblje koje pruža njegu nije u mogućnosti obaviti pravilnu dijagnostičku evaluaciju zbog jezičkih barijera, trebalo bi moći bez odlaganja iskoristiti usluge kvalifikovanog prevodioca.⁶⁶

⁶² Austrija: [posjeta 2014., stav 46.](#)

⁶³ Austrija: [posjeta 2014., stav 46.](#)

⁶⁴ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 92.](#)

⁶⁵ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 91.](#)

⁶⁶ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 92.](#)

- Pritvoreni neregularni migrant trebali bi biti u potpunosti informisani o tretmanu koji im se nudi.⁶⁷
- Pritvorenicima bi trebalo pružiti odgovarajući pristup psihološkoj pomoći i psihijatrijskoj njezi.⁶⁸ Nadalje, treba uvesti procedure i obuku s ciljem sprječavanja samopovreda i samoubistava.⁶⁹

10. Njega ranjivih osoba (posebno djece)

- Treba uvesti specifične procedure pregleda i odgovarajuću njegu s ciljem identifikacije žrtava mučenja i drugih lica koja se nalaze u stanju ranjivosti. U tom smislu, CPT smatra da bi trebale postojati svrsishodne alternative pritvoru za određene ranjive kategorije lica. Te kategorije obuhvataju inter alia žrtve mučenja, žrtve trgovine ljudima, trudne žene i dojilje, djecu, porodice sa malom djecom, starija lica i lica sa invaliditetom.⁷⁰
- CPT želi podsjetiti na svoj stav da treba uložiti sve napore da se izbjegne pribjegavanje lišenju slobode neregularnog migranta koji je dijete.⁷¹
- Kada se, izuzetno, djeca drže zajedno sa roditeljima u pritvorskom centru, lišenje slobode treba biti što je kraće moguće. Majka (ili bilo koji drugi primarni staratelj) i dijete trebaju biti smješteni zajedno u objektu koji zadovoljava njihove specifične potrebe.⁷²
- CPT se slaže sa Komitetom Ujedinjenih nacija o pravima djeteta koji smatra da “[u] primjeni člana 37. Konvencije [o pravima djeteta] i principa najboljeg interesa djeteta, djeca bez pratioca ili razdvojena djeca ne bi trebala, po opštem pravilu, biti držana u pritvoru. Pritvor se ne može opravdati samo na osnovu toga što dijete nema pratioca ili što je razdvojeno, ili na osnovu njegovog statusa migranta ili boravišnog statusa, ili nedostatka takvog sta-

⁶⁷ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 92.](#)

⁶⁸ Finska: [posjeta 2014., stav 36.](#)

⁶⁹ Grčka: [posjeta 2015., stav 117.](#)

⁷⁰ Mađarska: [posjeta 2015., stav 51](#); Danska: [posjeta 2014., stavovi 77-79](#); Kipar: [posjeta 2013., stav 33](#); Ujedinjeno Kraljevstvo: [posjeta 2012. \(septembar\), stavovi 132 i 133](#); [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stavovi 75 i 76](#); Malta: [posjeta 2008., stav 68.](#)

⁷¹ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 97.](#)

⁷² Kipar: [posjeta 2013., stav 36](#); Češka Republika: [posjeta 2014., stav 32.](#)

tusa”.⁷³ Nadalje, druga tijela Savjeta Evrope, kao što su Parlamentarna skupština⁷⁴ i Komesar za ljudska prava,⁷⁵ mišljenja su da djeca bez pratioca ne bi trebala biti pritvarana.⁷⁶

- Što je prije moguće nakon što prisustvo maloljetnika bez pratnje postane poznato organima vlasti, stručna kvalifikovana osoba treba obaviti početni intervju, na jeziku koji dijete razumije. Treba obaviti procjenu djetetove konkretne ranjivosti, uključujući sa stanovišta djetetove starosti, zdravlja, psihosocijalnih faktora i drugih potreba za zaštitom (uključujući one koje proističu iz nasilja, trgovine ljudima ili iz traume).⁷⁷ Treba uložiti sve napore da se omogući njihov trenutni otpust iz pritvorskog objekta i njihov smještaj u objekat koji pruža odgovarajuću njegu.⁷⁸
- Svakom djetetu bez pratioca ili razdvojenom djetetu lišenom slobode trebalo bi omogućiti pravovremen i otvoren pristup pravnoj i drugoj odgovarajućoj pomoći, uključujući dodjelu staraoca ili zakonskog zastupnika⁷⁹ koji ih obavještava o njihovoj pravnoj situaciji i efikasno štiti njihove interese. Takođe treba uvesti mehanizme revizije kako bi se nadzirao kvalitet starateljstva.⁸⁰
- Djeca bi se trebala držati samo u centrima projektovanim da odgovore na njihove specifične potrebe i koje imaju pravilno obučeno osoblje muškog i ženskog pola.⁸¹
- Kako bi se smanjio rizik od iskorištavanja, treba napraviti posebne dogovore o životnim prostorima koji su prikladni za djecu, na primjer, odvajajući ih od odraslih, osim ako se smatra da to nije u najboljem interesu djeteta. Ovo bi, na primjer, bio slučaj kada su djeca u društvu svojih roditelja ili drugih bliskih srodnika. U

⁷³ Komitet o pravima djeteta, Opšti komentar br. 6 (2005) o postupanju sa djecom bez pratioca i razdvojenom djecom izvan njihove zemlje porijekla, CRC/GC/2005/6, 1. septembar 2005., stav 61.

⁷⁴ Parlamentarna skupština Savjeta Evrope, Rezolucija 1707 (2010) o pritvaranju tražilaca azila i neregularnih migranata u Evropi, 28. januar 2010., stav 9.1.9, i Rezolucija 2020 (2014) o alternativama imigracionom pritvoru za djecu, 3. oktobar 2014., stav 3.

⁷⁵ Komesar za ljudska prava, Pozicioniranje prava maloljetnih migranata u neregularnoj situaciji, CommDH/PositionPaper(2010)6, 25. juni 2010.

⁷⁶ Finska: [posjeta 2014., stav 29.](#)

⁷⁷ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 98.](#)

⁷⁸ Danska: [posjeta 2014., stav 77.](#)

⁷⁹ “Bivša jugoslovenska Republika Makedonija”: [posjeta 2014., stav 122.](#)

⁸⁰ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 98.](#)

⁸¹ Grčka: [posjeta 2015., stav 108.](#)

- tom slučaju, treba uložiti sve napore da se izbjegne razdvajanje porodice.⁸²
- Djeci lišenoj slobode treba ponuditi spektar konstruktivnih aktivnosti (sa posebnim naglaskom na omogućavanje nastavka školovanja za dijete).⁸³

⁸² [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 100.](#)

⁸³ [19. Opšti izvještaj o aktivnostima CPT-a, stav 99.](#)

Savjet Evrope
Evropski komitet za sprječavanje
mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg
postupanja ili kažnjavanja (CPT)

CPT/Inf(97)10-part

Strani državljani lišeni slobode Prema zakonima o strancima

Izvod iz 7. Opšteg izvještaja,
objavljen 1997. godine

<https://rm.coe.int/16806ce90b>

A. Prethodne napomene

24. Delegacije CPT se tokom svojih posjeta često susrijeću sa stranim državljanima lišenim slobode prema zakonima o strancima (u daljem tekstu "imigranti-pritvorenici"); osobama kojima je zabranjen ulazak u datu zemlju, osobama koje su ilegalno ušle u zemlju i koje su potom bile otkrivene od strane vlasti; osobama čije je ovlaštenje da borave u zemlji isteklo; osobama koje traže azil, a za koje vlasti smatraju da ih je potrebno lišiti slobode; itd.

U sljedećim odjeljcima, opisuju se neka od glavnih pitanja kojima se bavi CPT u odnosu na te osobe. CPT se nada da će na ovaj način unaprijed dati jasna uputstva državnim vlastima o svojim gledištima u pogledu tretmana imigranata-pritvorenika, odnosno podstaći diskusije u vezi ove kategorije osoba lišenih slobode. Komitet pozdravlja sve komentare na ovaj odeljak svog Opšteg izvještaja.

B. Objekti koji služe za lišavanje slobode

25. Tokom svojih posjeta, delegacije CPT-a susrijetale su se sa imigrantima-pritvorenicima u mnoštvu različitih zatvorskih okruženja, od objekata za zadržavanje na mjestima ulaska u zemlju do policijskih stanica, zatvora i specijalizovanih pritvoreničkih centara. Što se tiče tranzitnih i "međunarodnih" zona na aerodromima, jasno definisanje pravnog položaja osoba kojima je zabranjen ulazak u zemlju i koje su smještene u takvim zonama bilo je predmetom izvjesnih kontroverzi. CPT-u su davana objašnjenja da takve osobe nijesu "lišene slobode", budući da su slobodne da napušte tu zonu u bilo kom trenutku bilo kojim međunarodnim letom.

Sa svoje strane, CPT je uvijek smatrao da boravak u tranzitnoj ili "međunarodnoj" zoni može, zavisno od okolnosti, značiti lišavanje slobode u smislu člana 5 (1)(f) Evropske konvencije o ljudskim pravima, te da shodno tome takve zone spadaju u mandat Komiteta. Može se smatrati da presuda donijeta 25. juna 1996. godine od strane Evropskog suda za ljudska prava u slučaju Amuur protiv Francuske opravdava ovakvo stajalište. U ovom slučaju, gdje se radilo o četiri osobe koje su tražile azil, a bile su zadržane u tranzitnoj zoni na aerodromu Pariz-Orli tokom 20 dana, sud je naveo da "sama činjenica da je osobama koje traže azil moguće da napuste dobrovoljno zemlju u kojoj žele da budu izbjeglice ne isključuje ograničavanje («atteinte») slobode ..." i smatrao je da je "držanje osoba koje su tražile azil u tranzitnoj zoni ... u praksi jednako, s obzirom na pretrpljeno ograničavanje slobode, lišavanju slobode".¹

26. Objekti za zadržavanje na mjestu ulaska su često bili neodgovarajući, pogotovo za duži boravak. Delegacije CPT-a su se u više navrata susrijetale sa osobama koje su danima bile držane u provizornim uslovima u aerodromskim foajeima. Takvim osobama bi trebalo obezbijediti odgovarajuće mogućnosti za spavanje, omogućiti pristup sopstvenom prtljagu i prikladno opremljenim toaletima i pogodnostima za pranje, te dozvoliti da svakodnevno obavljaju fizičku rekreaciju na otvorenom. Nadalje, treba im obezbijediti hranu, te garantovati medicinsku njegu, ukoliko je potrebna.

¹ (primj.ur.: presuda je dostupna: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57988%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57988%22]})).

27. U izvjesnim zemljama, delegacije CPT-a su srele imigrante-privtorenike koji su bili držani u policijskim stanicama tokom dužih vremenskih perioda (nedjeljama, a u izvjesnim slučajevima i mjesecima), u materijalnim uslovima najobičnijeg pritvora, bez ikakvih aktivnosti, i koji su bivali povremeno prisiljeni da dijele ćelije sa licima osumnjičenima za krivična djela. Takva situacija je neodrživa.

CPT priznaje da, po samoj prirodi stvari, imigranti-privtorenici možda moraju provesti izvjesno vrijeme u običnom policijskom pritvoru. Međutim, uslovi u policijskim stanicama su često, ako ne i uvijek, neodgovarajući za duže periode lišavanja slobode. Shodno tome, treba na minimum smanjiti vremenski period koji imigranti-privtorenici provode u takvim ustanovama.

28. Povremeno su delegacije CPT-a nalazile imigrante-privtorenike koji su bili držani u zatvorima. Čak i ako su materijalni uslovi lišavanja slobode takvih osoba u datim ustanovama odgovarajući – što nije uvijek bio slučaj - CPT smatra da je takav pristup u osnovi pogrešan. Zatvor po definiciji nije odgovarajuće mjesto u kojem se drži osoba koja nije niti osumnjičena niti osuđena za krivično djelo.

Mora se priznati da bi u odgovarajućim izuzetnim slučajevima bilo prikladno da se imigrant-privtorenik drži u zatvoru, zbog toga što je poznato da bi se mogao nasilno ponašati. Nadalje, imigrant-privtorenik kojem je potrebno liječenje u zdravstvenoj ustanovi može biti privremeno smješten u zatvorski zdravstveni objekat, u slučaju da nema ni jednog drugog sigurnog bolničkog objekta na raspolaganju. Međutim, takve privtorenike trebalo bi držati odvojeno od zatvorenika, kako onih koji su u istražnom zatvoru, tako i onih koji osuđeni na zatvor.

29. Prema mišljenju CPT-a, u onim slučajevima gdje se smatra nužnim da se osobe liše slobode na duži vremenski period prema zakonu o strancima, te osobe moraju biti smještene u centrima specifično namijenjenim za tu svrhu, koji pružaju materijalne uslove i režim koji odgovara njihovoj pravnoj situaciji i koji imaju odgovarajuće kvalifikovano osoblje. Komitet sa zadovoljstvom primjećuje da države potpisnice Konvencije u sve većoj mjeri primjenjuju takav pristup.

Očigledno je da takvi centri moraju pružiti smještaj koji je adekvatno opremljen, čist i u dobrom stanju, i koji nudi dovoljno životnog prostora

za dati broj osoba u pitanju. Nadalje, prilikom projektovanja i planiranja prostora treba težiti da se u najvećoj mogućoj mjeri izbjegne utisak zatvoreničkog okruženja. Što se tiče režima aktivnosti, one moraju uključivati fizičku rekreaciju na otvorenom, pristup prostoriji za dnevni boravak, te radiju/televiziji i novinama/časopisima, kao i drugim odgovarajućim sredstvima za rekreaciju (društvenim igrama, stonom tenisu). Što je duži period lišenja slobode kretanja, to razvijenije treba da budu aktivnosti koje im stoje na raspolaganju.

Osoblje centara za imigrante-pritvorenike ima posebno težak zadatak. Prije svega, neizbježno se javljaju poteškoće u komunikaciji, prouzrokovane jezičkim barijerama. Drugo, mnoge osobe lišene slobode će teško prihvatiti tu činjenicu, budući da nijesu osumnjičene za bilo kakvo krivično djelo. Treće, postoji rizik stvaranja napetosti između pritvorenika različitih nacija ili etničkih grupa. Shodno tome, CPT smatra da je od prevashodne važnosti da nadzorno osoblje u takvim centrima bude pažljivo odabrano i da ima odgovarajuću obuku. Osim što bi trebalo da posjeduje razvijene kvalitete na polju međuljudske komunikacije, to osoblje bi moralo da bude upoznato sa različitim kulturama iz kojih dolazi pritvorenici i bar neki među osobljem bi trebalo da govore odgovarajuće strane jezike. Nadalje, osoblje bi trebalo da bude obučeno da prepozna moguće simptome stresnih reakcija koji se javljaju kod pritvorenih osoba (bilo da se radi o post-traumatskim stres reakcijama ili reakcijama uslovljenim socio-kulturnim promjenama), te da preduzima odgovarajuće akcije.

C. Garancije tokom lišavanja slobode

30. Imigranti-pritvorenici bi trebalo da imaju pravo, na isti način kao i druge kategorije osoba lišenih slobode, i to od samog početka lišenosti slobode, da obavijeste osobu po svom izboru o situaciji u kojoj se nalaze, te da imaju pristup advokatu i ljekaru. Nadalje, one moraju biti izričito obaviještene, bez odlaganja, na jeziku koji razumiju, o svojim pravima i o postupku koji se primjenjuje u njihovom slučaju.

CPT je uočio da neke zemlje udovoljavaju ovim zahtjevima, a druge opet ne. Tokom istražnih posjeta, delegacije su u mnogim slučajevima srijetale imigrante-pritvorenike koji očigledno nijesu bili u potpunosti

obaviješteni na jeziku koji razumiju o svom pravnom položaju. Kako bi se prevazišle takve poteškoće, imigrantima-pritvorenima bi sistematski trebalo davati neki dokument u kojem se objašnjava procedura koja se na njih primjenjuje i koji izlaže njihova prava. Ovaj dokument bi trebalo da bude dostupan na jezicima koje najčešće govore dotične osoba, a po potrebi bi trebalo koristiti usluge prevodioca.

31. Pravo pristupa advokatu moralo bi da važi tokom čitavog perioda lišavanja slobode, te da uključuje kako pravo da razgovaraju nasamo sa advokatom, tako i pravo da advokat bude prisutan tokom razgovora sa odgovarajućim vlastima.

Svi objekti za pritvaranje imigranata-pritvorenika morali bi da obezbjeđuju pristup zdravstvenoj njezi. Naročitu pažnju treba obratiti tjelesnom i psihološkom stanju osoba koje traže azil, od kojih su neke možda bile mučene ili na neki drugi način zlostavljane u zemljama iz kojih su došle. Pravo pristupa ljekaru trebalo bi uključivati i pravo, ukoliko pritvorenik tako želi, da ta osoba bude pregledana od strane ljekara po sopstvenom izboru; međutim, od pritvorenika se može zatražiti da pokrije troškove tog drugog pregleda.

Opšte govoreći, imigranti-pritvorenici bi morali imati pravo da održavaju kontakt sa spoljnim svijetom tokom perioda pritvora, posebno da imaju pristup telefonu, te da primaju posjete rodbine i predstavnika nadležnih organizacija.

D. Rizik od zlostavljanja poslije protjerivanja iz zemlje

32. Zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja obuhvata i obavezu da se osoba ne šalje u zemlju gdje postoji pouzdan osnov da se vjeruje da će biti izložena stvarnom riziku od mučenja ili zlostavljanja. Razumljivo, CPT veoma zanima pitanje da li države potpisnice Konvencije ispunjavaju ovu obavezu. Koja je tačno uloga koju bi Komitet trebalo da ima u odnosu na to pitanje?

33. Sva prepiska upućena CPT-u u Strazbur od strane osoba koje tvrde da će biti poslate u zemlju gdje će biti pod rizikom da budu povrgnute mučenju ili zlostavljanju se odmah prosljeđuju Evropskoj

komisiji za ljudska prava.² Ova komisija je u boljem položaju od CPT-a da ispita takve navode i da, ukoliko je potrebno, preduzme preventivnu akciju.

Ukoliko neki imigrant-pritvorenik (ili bilo koja druga osoba lišena slobode), intervjuisan tokom posjete, tvrdi da će biti poslan u zemlju gdje će se naći pod rizikom da bude povrnut mučenju ili zlostavljanju, delegacija CPT-a provjerava da li je ova tvrdnja proslijeđena odgovarajućim državnim vlastima i da li je uzeta u razmatranje. U zavisnosti od okolnosti, delegacija može zahtijevati da bude informisana o položaju tog pritvorenika i/ili može informisati pritvorenika o mogućnosti da se obrati Evropskoj komisiji za ljudska prava (i da, u ovom drugom slučaju, provjeri da li je ta osoba u poziciji da podnese žalbu toj Komisiji).

34. Međutim, s obzirom na suštinski preventivnu funkciju koju ima, CPT je skloniji tome da usredsrijedi svoju pažnju na pitanje da li proces donošenja odluke u cjelini nudi odgovarajuće garancije protiv toga da osobe budu poslone u zemlju gdje će biti pod rizikom da budu podvrgnute mučenju ili zlostavljanju. U vezi sa ovim, CPT će nastojati da istraži da li primjenljiva procedura nudi osobama u pitanju stvarne mogućnosti da izlože svoj slučaj, i da li službenici kojima su povjereni takvi slučajevi imaju odgovarajuću obuku, te da li imaju pristupa objektivnim i nezavisnim informacijama o situaciji u vezi ljudskih prava u drugim zemljama. Nadalje, s obzirom na ozbiljnost interesa u pitanju, Komitet smatra da se na odluku koja nalaže odstranjivanje neke osobe sa teritorije neke države mora moći uložiti žalba nekom drugom tijelu nezavisnog karaktera prije nego što ta odluka bude primijenjena.

E. Sredstva prinude u kontekstu postupaka protjerivanja

35. Konačno, CPT mora istaći da je primio uznemirujuće izvještaje iz više zemalja u vezi sredstava prinude koja se koriste tokom protjerivanja imigranata-pritvorenika. Ovi izvještaji su posebno sadržavali navode o tome da su te osobe bile tučene, vezivane i da su im bila zapušavana usta, te da su im davana umirujuća sredstva protiv njihove volje.

² Od 1. novembra 1998: "Evropski sud za ljudska prava".

36. CPT priznaje da je često težak zadatak primijeniti mjeru protjerivanja nekog stranog državljanina koji je odlučan u tome da ostane na teritoriji date države. Službenici za sprovođenje zakona moraju ponekad pribjeći sili kako bi udaljili tu osobu sa teritorije zemlje. Međutim, sila koja se pri tome koristi ne smije biti veća nego što je to nužno. Bilo bi potpuno neprihvatljivo da osobe sa mjerom protjerivanja budu podvrgnute fizičkom napadu kao načinu “ubeđivanja” da se ukrcaju u neko prevozno sredstvo, odnosno kao načinu kažnjavanja zbog toga što to nijesu uradile. Nadalje, Komitet mora istaći da zapušavanje usta nekoj osobi predstavlja vrlo opasnu mjeru.

CPT takođe želi da naglasi da bilo kakvo davanje lijekova osobama koje se protjeruju mora biti urađeno isključivo na osnovu medicinske odluke i u skladu sa ljekarskom etikom.

Savjet Evrope
Evropski komitet za sprječavanje
mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg
postupanja ili kažnjavanja (CPT)

CPT/Inf(2009)27-part

Mjere zaštite za neregularne migrante lišene slobode

Izvod iz 19. Opšteg izvještaja,
objavljen 2009. godine
<https://rm.coe.int/16806cce8b>

Prethodne napomene

75. U normativnom dijelu 7. opšteg izvještaja, objavljenog 1997. godine, CPT je prilično podrobno opisao svoj stav u odnosu na zaštitne mjere i uslove za strane državljane lišene slobode na osnovu zakona o strancima („prитvoreni imigranti“), kao i svoje stavove o protjerivanju takvih lica.¹ U međuvremenu, CPT je često posjećivao namjenske centre za držanje imigranata lišenih slobode, kao i policijske stanice i zatvorske ustanove u određenom broju zemalja u kojima se prитvoreni imigranti i dalje drže. Te posjete veoma često potvrđuju mišljenje Komiteta da su prитvoreni imigranti naročito izloženi različitim oblicima zlostavljanja, bilo u trenutku hapšenja, tokom perioda prитvora ili prilikom deportacije.

S obzirom na nezaštićenost ove grupe lica, CPT je, tokom mnogih svojih posjeta usredsredio pažnju na postupanje prema prитvorenim imigrantima. Nadalje, Komitet je nastavio da razvija sopstvene standarde, na

¹ V. stavove 24. do 36. dok.. CPT/Inf (97) 10.

primjer izradom 13. godišnjeg izvještaja o smjernicama za deportaciju stranih državljana avionom, uključujući i pritvorene imigrante.²

76. U ovom 19. opštem izvještaju CPT izlaže svoje stavove o mjerama zaštite koje treba pružiti pritvorenim nelegalnim migrantima, uz poseban dodatni naglasak na djecu.³ „Pritvoreni neregularni migranti“ termin je koji se koristi da se označe lica koja su lišena slobode na osnovu zakona o strancima, bilo zato što su neregularno ušla u neku zemlju (ili pokušala da to urade) ili zato što im je istekla zakonska dozvola da budu u datoj zemlji.

Treba napomenuti da azilanti nijesu neregularni migranti, mada to mogu postati ukoliko im zahtjev za azil bude odbijen, a dozvola za ostanak bude ukinuta. Kad god se lica koja traže azil liše slobode do ishoda odlučivanja o njihovom zahtjevu, njima bi trebalo omogućiti širok spektar zaštitnih mjera u skladu s njihovim statusom koje prevazilaze mjere koje važe za neregularne migrante navedene u narednim stavovima.⁴

Lišenje slobode neregularnih migranata

77. Tokom svojih posjeta, CPT je uočio da su pojedine države članice Savjeta Evrope učinile zajednički napor da poboljšaju uslove pritvora za neregularne migrante. Međutim, još uvijek ima isuviše slučajeva gdje CPT nailazi na potpuno neodgovarajuća mjesta gdje se nalaze neregularni migranti i, povremeno, lica koja traže azil. Ilustrativan primjer je napušteno skladište, sa ograničenim ili nikakvim sanitarnim uslovima, pretrpano krevetima ili madracima na podu, gdje je u lošim higijenskim uslovima smješteno više od četiri stotine osoba zaključanih zajedno nedjeljama ili čak mjesecima, bez aktivnosti i bez pristupa vježbanju na otvorenom. Delegacije CPT i dalje pronalaze neregularne migrante koji se drže u po-

² V. stavove 27. do 45. dok. CPT/Inf (2003) 35.

³ Ovim se ne sugerije da su djeca jedina ugrožena grupa. Starije osobe i žene bez pratnje, na primjer, takođe predstavljaju osjetljive kategorije.

⁴ U slučaju azilanata, određeni međunarodni zaštitni mehanizmi potiču iz Ženevske konvencije o statusu izbjeglica iz 1951. i njenog Protokola iz 1967. godine. Nadalje, zakonima Evropske unije (EU, primj.ur.), posebno Direktivom Savjeta 2003/9/EZ od 27. januara 2003, kojom se utvrđuju minimalni standardi za prihvatanje azilanata, uspostavlja se određeni broj garancija; međutim, primjenjivost tih zakona ograničena je na države članice EU. Potrebno je takođe pogledati Smjernice o zaštiti ljudskih prava u vezi sa ubrzanim postupcima rješavanja zahtjeva za azil, koje je 1. jula 2009. godine usvojio Komitet ministara Savjeta Evrope.

licijskim stanicama, u uslovima koji su jedva prihvatljivi za boravak od dvadeset četiri sata, a kamoli za nekoliko nedjelja.

U nekim državama, neregularni migranti se drže u zatvorima. Prema mišljenju CPT-a, zatvorska ustanova po definiciji nije odgovarajuće mjesto za držanje nekoga ko nije ni optužen ni osuđen za krivično djelo. Zanimljivo je da se zatvorska uprava i osoblje u različitim ustanovama koje je posjetio CPT često slažu da nijesu adekvatno opremljeni i obučeni da paze na neregularne migrante. U tom kontekstu, CPT želi da ponovo naglasi da osoblje koje radi u centrima za neregularne migrante ima posebno težak zadatak. Shodno tome, takvo osoblje trebalo bi pažljivo da se bira i da dobije odgovarajuću obuku.

78. Uprkos postojanju velikog broja objekata za pritvor neregularnih migranata u državama članicama Savjeta Evrope, još uvijek ne postoji sveobuhvatan instrument koji bi pokrивao cio evropski kontinent i postavio minimalne standarde i mjere zaštite za neregularne migrante lišene slobode, u skladu sa specifičnim potrebama ove grupe ljudi.⁵

Evropska zatvorska pravila iz 2006. godine odnose se na one neregularne migrante koji se nalaze u zatvorima. Međutim, u Komentaru pravila se naglašava da pritvorene im grante u načelu ne bi trebalo držati u zatvoru. Stoga se Pravila ne bave specijalnim potrebama i statusom neregularnih migranata, kao što su pitanja koja se odnose na pripremu i izvršenje postupka deportacije. Treba napomenuti da u skladu sa članom 5 (1) f Evropske konvencije o ljudskim pravima, neregularni migranti mogu biti lišeni slobode bilo onda kada se preduzimaju mjere u cilju deportacije ili da bi se spriječio neovlašćeni ulazak u zemlju. Svrha lišavanja slobode neregularnih migranata stoga se značajno razlikuje od svrhe lišavanja slobode lica koja su u zatvoru bilo kao pritvorenici ili kao osuđeni prestupnici.

79. Uslovi pod kojima se drže neregularni migranti treba da odražavaju prirodu njihovog lišavanja slobode, sa ograničenim restrikcijama u pogledu prostora i raznovrsnim režimom aktivnosti. Na primjer,

⁵ Direktivom 2008/115/EZ Evropskog parlamenta i Saveta Evropske unije od 16. decembra 2008. o zajedničkim standardima i procedurama u državama članicama za vraćanje državljana trećih država sa nelegalnim boravkom obezbeđuju se, između ostalog, standardi koji se odnose na neregularne migrante lišene slobode. Direktiva se primenjuje u većini država članica EU, kao i u nekim drugim zemljama, i treba da bude prenetu u nacionalne zakone do kraja 2010.

prtvorenim neregularnim migrantima treba dati priliku da održavaju sadržajne kontakte sa spoljnim svijetom (uključujući i česte telefonske pozive i posjete), a sloboda kretanja unutar pritvorskog objekta treba da im se što je moguće manje ograničava. Čak i kada uslovi u zatvorima ispunjavaju ove zahtjeve – što svakako nije uvijek slučaj – CPT smatra pritvaranje neregularnih migranata u zatvorskom okruženju suštinski pogrešnim, iz gorenavedenih razloga.

80. Uopšteno govoreći, u pojedinim zemljama vlasti redovno pribjegavaju administrativnom pritvoru neregularnih migranata koji čekaju deportaciju, ponekad bez vremenskog ograničenja ili sudske revizije. Jasno je da automatski administrativni pritvor pod takvim uslovima stvara rizik da bude u suprotnosti, između ostalog, sa sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava. Po mišljenju CPT-a, države bi trebalo da budu selektivne kada koriste svoje ovlašćenje da neregularne migrante liše slobode; pritvoru treba pribjeći isključivo poslije pažljivog ispitivanja svakog pojedinačnog slučaja.

Osnovna prava u početnim fazama lišavanja slobode

81. CPT smatra da bi prtvoreni neregularni migranti, od samog početka lišavanja slobode, trebalo da uživaju tri osnovna prava, isto kao i druge kategorije prtvorenih lica. Ta prava su:
- (1) pristup advokatu,
 - (2) pristup ljekaru, i
 - (3) obavještanje srodnika ili trećeg lica po sopstvenom izboru o lišenju slobode.
82. Pravo na pristup advokatu treba da obuhvata razgovor sa advokatom u četiri oka, kao i pravne savjete u vezi sa pitanjima boravka, pritvaranja i deportacije. To podrazumijeva da je potrebno da neregularni migranti imaju pristupa pravnoj pomoći onda kada nijesu u mogućnosti da sami imenuju i plate advokata.

Nadalje, potrebno je da sve novopristigle prtvorenike odmah pregleda lekar ili potpuno kvalifikovani medicinski tehničar, koji podnosi izveštaj lekaru. Pravo na pristup lekaru treba da obuhvata pravo neregularnog migranta – ako ovaj to želi – da ga pregleda lekar po njegovom izboru; međutim, prtvorenik može očekivati da snosi troškove takvog pregleda.

Obaveštavanje srodnika ili trećeg lica po sopstvenom izboru o mjeri pritvora značajno je olakšano ako se neregularnim migrantima dozvoli da zadrže svoje mobilne telefone tokom lišavanja slobode ili da barem imaju pristup njima.

83. Pored ova tri osnovna prava, međunarodnim ugovorima priznato je i pravo pritvorenog neregularnog migranta da traži konzularnu pomoć. Međutim, pošto ne žele svi neregularni migranti da stupe u kontakt sa svojim nacionalnim vlastima, ostvarivanje tog prava mora biti izbor dotičnog lica.
84. Bitno je da se novopristiglim neregularnim migrantima odmah daju informacije o ovim pravima na jeziku koji razumiju. U tom cilju, potrebno je da im se sistematski obezbijedi dokument u kome je objašnjena procedura koja se primjenjuje na njih i u kome su jasno i jednostavno izložena njihova prava. Taj dokument bi trebalo da bude dostupan na jezicima koje pritvorenci najčešće govore, a trebalo bi da im budu dostupne i usluge usmenog prevodioca.

Opšte mere zaštite prilikom lišavanja slobode

85. Svaki slučaj lišenja slobode treba da bude pokriven odgovarajućom pojedinačnom naredbom o pritvoru, koja je dostupna u objektu gdje se dotična osoba drži; naredbu o pritvoru treba sačiniti odmah ili što prije nakon lišavanja slobode. Ovaj osnovni zahtjev se podjednako odnosi i na neregularne migrante koji su lišeni slobode. Nadalje, osnovne mjere zaštite osoba koje su pritvorile službe za sprovođenje zakona tim su snažnije ukoliko se vodi jedinstven i sveobuhvatan zapisnik o pritvoru za svako takvo lice, pri čemu se u takav zapisnik bilježe svi aspekti njegovog pritvora i sve mjere preduzete u vezi s tim.
86. Pritvoreni neregularni migranti treba da imaju na raspolaganju de-
lotvoran pravni lijek koji će im omogućiti da o zakonitosti njihovog lišenja slobode odluku brzo donese sudsko tijelo. Ova sudska revizija trebalo bi da podrazumijeva usmenu raspravu uz pravnu pomoć koja se licima bez dovoljno sredstava pruža besplatno, kao i usmeno prevođenje (ako je potrebno). Osim toga, privedeni neregularni migranti trebalo bi da budu izričito obaviješteni o ovom pravnom lijeku. Potrebu za daljim pritvorom treba periodično da preispituje nezavisan organ.

87. Potrebno je sprovesti mjere koje će pritvorenim neregularnim migrantima omogućiti da se kontinuirano konsultuju sa advokatom ili ljekarom, kao i da primaju posjete predstavnika nevladinih organizacija, članova porodice ili drugih lica po vlastitom izboru, kao i da s njima budu u kontaktu telefonom.

Ako su članovi iste porodice lišeni slobode na osnovu zakona o strancima, treba učiniti sve napore da se izbjegne njihovo razdvajanje.

88. U interesu je i neregularnih migranata i osoblja da postoji jasan kućni red za sve pritvorske objekte, a primjerci kućnog reda treba da budu dostupni na odgovarajućem broju jezika. Kućni red treba prvenstveno da bude informativne prirode i da se odnosi na najširi dijapazon pitanja, prava i dužnosti bitnih za svakodnevni život u pritvoru. Kućni red takođe treba da sadrži disciplinske postupke i obezbijedi pritvorenicima pravo da budu saslušani u vezi sa prekršajima koje su navodno počinili i da se žale nezavisnom organu protiv svih izrečenih sankcija. Bez takvih pravila, postoji rizik da će se razviti nezvanični (i nekontrolisani) disciplinski sistem.

U slučaju primjene mjere segregacije iz bezbjednosnih razloga ili radi zaštite samog neregularnog migranta, ove procedure treba da budu praćene djelotvornim zaštitnim mjerama. Dotično lice treba da bude obaviješteno o razlozima za mjere preduzete protiv njega, da ima priliku da izloži svoje stavove o tome prije primjene mjere i da bude u stanju da ospori tu mjeru pred odgovarajućim vlastima.

89. Nezavisni monitoring pritvorskih objekata za neregularne migrante važan je element sprječavanja zlostavljanja i, uopšte, obezbjeđivanja zadovoljavajućih uslova pritvora. Da bi bile u potpunosti djelotvorne, potrebno je da posjete u cilju monitoringa budu česte i nenajavljene. Nadalje, tijela za monitoring treba da budu ovlašćena da razgovaraju sa neregularnim migrantima u četiri oka i treba da ispituju sva pitanja vezana za postupanje prema njima (materijalni uslovi pritvora, pritvorska evidencija i druga dokumentacija, ostvarivanje prava pritvorenih lica, zdravstvena zaštita, itd.)

Mjere zaštite u vezi sa zdravljem

90. Ocjena zdravstvenog stanja neregularnih migranata tokom lišenja slobode predstavlja osnovnu odgovornost u odnosu na svakog pojedinačnog pritvorenika i u odnosu na grupu neregularnih migranata u cjelini. Na mentalno i fizičko zdravlje neregularnih migranata mogu negativno uticati prethodna traumatska iskustva. Nadalje, gubitak ličnog i kulturnog okruženja na koje je osoba navikla i nezvjesnost u vezi sa sopstvenom budućnošću mogu dovesti do pogoršanja mentalnog stanja, uključujući pogoršanje već postojećih simptoma depresije, anksioznosti i posttraumatskog poremećaja.
91. U najmanju ruku, lice sa priznatim njegovateljskim kvalifikacijama mora svakodnevno biti prisutno u svim centrima za pritvorene neregularne migrante. Takva osoba treba posebno da obavi početni ljekarski pregled novopristiglih lica (naročito kad je riječ o prenosivim bolestima, uključujući i tuberkulozu), prima zahtjeve za ljekarski pregled, obezbijedi i izdaje propisane lijekove, vodi medicinsku dokumentaciju i kontroliše opšte higijenske uslove.
92. Očigledno je da medicinsku povjerljivost treba posmatrati na isti način kao i u široj zajednici; posebno, medicinska dokumentacija neregularnih migranata ne treba da bude dostupna nemedicinskom osoblju, već, naprotiv, medicinski tehničar ili ljekar treba da je drži pod ključem. Šta više, sve medicinske preglede treba obavljati tako da zatvorsko osoblje ne može da čuje i – osim ako dotični ljekar ne zahtijeva drugačije u određenom slučaju – vidi proceduru pregleda.

Kad god članovi medicinskog i/ili njegovateljskog osoblja nijesu u mogućnosti da donesu pravilnu dijagnostičku ocjenu zbog jezičkih problema, potrebno je da budu u mogućnosti da bez odlaganja koriste usluge kvalifikovanog usmenog prevodioca. Nadalje, pritvoreni neregularni migranti treba da budu u potpunosti informisani o liječenju koje im se nudi.

Tri druge važne zaštitne mere

93. Zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja podrazumijeva obavezu da se osoba ne šalje u zemlju za koju postoje suštinski razlozi da se vjeruje da će dotična osoba

tamo biti izložena stvarnom riziku da bude podvrgnuta mučenju ili drugim oblicima zlostavljanja. Shodno tome, neregularni migranti bi trebalo da imaju lak pristup proceduri traženja azila (ili drugoj boravišnoj proceduri) kojom se garantuju i povjerljivost i objektivna i nezavisna analiza stanja ljudskih prava u drugim zemljama; trebalo bi sprovesti individualnu procjenu rizika od zlostavljanja u slučaju deportacije u zemlju porijekla ili treću zemlju. CPT je zabrinut zbog toga što je u nekim zemljama rok za podnošenje zahtjeva za azil ograničen zakonom na određeni broj dana od datuma dolaska u zemlju ili u pritvorski objekat; prijave pristigle nakon tog roka ne uzimaju se u razmatranje. Takav pristup povećava mogućnost da osobe budu poslate u zemlju gdje su izložene stvarnom riziku da budu podvrgnute mučenju ili drugim oblicima zlostavljanja.

94. S tim u vezi, CPT ima ozbiljne sumnje kad je riječ o politici pojedinih zemalja da na moru presrijeću brodove koji prevoze neregularne migrante i da te osobe vraćaju u sjevernu i sjeverozapadnu Afriku. Praksa sa sličnim implikacijama navodno se odvija na određenim evropskim kopnenim granicama.

Zemlje koje sprovode takve mjere ili praksu mogle bi lako da rizikuju kršenje osnovnog načela „zabrane protjerivanja“, načela koje je dio međunarodnog prava o ljudskim pravima, kao i prava Evropske unije. To je posebno slučaj kada zemlje u koje se šalju neregularni migranti nijesu ratifikovale Ženevsku konvenciju o statusu izbjeglica iz 1951. godine ili joj nijesu pristupile.

95. U skladu sa Dvadeset smjernica o prisilnom povratku, koje je usvojio Komitet ministara 4. maja 2005, naredbu o preseljenju treba izdati u svakom slučaju na osnovu posebne odluke, slijedeći nacionalne zakone i procedure i u skladu sa međunarodnim obavezama vezanim za ljudska prava. Naredbu o preseljenju dotičnom licu bi trebalo predati u pismenom obliku. Štaviše, trebalo bi da postoji mogućnost žalbe protiv takve naredbe, a deportaciju ne bi trebalo sprovesti prije donošenja odluke o žalbi. Pomoć advokata i usmenog prevodioca treba da bude zajemčena u ovoj fazi postupka.
96. Treće, u odnosu na svako mjesto gdje se nalaze lica lišena slobode, CPT uvijek preporučuje da ljekar u za to namijenjenom obrascu blagovremeno zabilježi svaki znak povrede osobe koja tvrdi

da je bila zlostavljana, kao i odgovarajuće izjave dotičnog lica i zaključke ljekara (o stepenu konzistentnosti između izjave i uočenih povreda). Sličan zapisnik treba sačiniti čak i u odsustvu konkretnih navoda, kada postoji osnovana sumnja da je možda došlo do zlostavljanja. Potrebno je da postoje procedure kojima se obezbjeđuje da kad god ljekar zapisuje povrede koje odgovaraju tvrdnjama o zlostavljanju koje navodi dotično lice (ili koje, čak i u odsustvu navoda, jasno ukazuju na zlostavljanje), takav zapis bude sistematski stavljen na znanje nadležnim sudskim vlastima ili tužilaštvima.

Dodatne zaštitne mere za djecu

97. CPT smatra da treba učiniti sve napore da se izbjegne lišavanje slobode neregularnog migranta koji je maloljetan.⁶ U skladu s načelom „najboljeg interesa djeteta“, kako je ono formulirano u članu 3. Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, pritvaranje djece, uključujući i djecu bez pratnje odraslih i djecu odvojene od roditelja ili staratelja,⁷ rijetko kad je opravdano i, po mišljenju Komiteta, sigurno se ne smije primijeniti samo zbog nemanja boravišnog statusa.

Kada se, izuzetno, dijete stavi u pritvor, lišavanje slobode treba da traje što je moguće kraće; treba učiniti sve napore da se djeca bez roditeljske ili starateljske pratnje ili djeca odvojena od roditelja ili staratelja odmah puste iz pritvorskog objekta i stave pod adekvatniji oblik staranja. Nadalje, zbog osjetljive prirode djeteta, treba primjenjivati dodatne mjere zaštite kad god je dijete u pritvoru, naročito u onim slučajevima gdje su djeca odvojena od roditelja ili drugih staratelja, ili su bez pratnje, bez roditelja, staratelja ili srodnika.

98. Potrebno je da što prije nakon što vlasti saznaju za prisustvo djeteta stručno kvalifikovano lice obavi početni intervju na jeziku koji dijete razume. Treba izvršiti procjenu pojedinačnih aspekata dje-

⁶ U slučaju kada nije sigurno da li je neki neregularni migrant maloljetno lice (tj. mlađe od 18 godina), prema dotičnoj osobi treba, dok se ne dokaže suprotno, postupati kao da je ona maloljetno lice.

⁷ "Djeca bez pratnje" (koja se takođe nazivaju maloljetnicima bez pratnje) jesu djeca koja su razdvojena od oba roditelja ili drugih srodnika i o kojima se ne stara odraslo lice koje je, prema zakonu ili običaju, odgovorno za to. „Djeca razdvojena od roditelja ili staratelja“ jesu djeca koja su razdvojena od oba roditelja ili od svog prethodnog zakonskog ili običajnog primarnog staratelja, ali ne nužno od drugih srodnika. Tu, dakle, mogu da spadaju djeca koju prate drugi odrasli članovi porodice.

tetove ugroženosti sa stanovišta uzrasta, zdravlja, psihosocijalnih faktora i drugih potreba za zaštitom, uključujući i one koji proističu iz nasilja, trgovine ljudima ili traume. Djeci bez pratnje odraslih ili djeci odvojenoj od roditelja ili staratelja koja su lišena slobode treba obezbijediti brz i besplatan pristup pravnoj i drugoj odgovarajućoj pomoći, uključujući dodjeljivanje staratelja ili pravnog zastupnika. Potrebno je uvesti mehanizme preispitivanja radi kontinuiranog praćenja kvaliteta starateljstva.

99. Treba preduzeti korake da se obezbijedi redovno prisustvo i individualizovani kontakt sa socijalnim radnikom i psihologom u ustanovama u kojima se djeca drže u pritvoru. Postojanje mješovitog muškog i ženskog osoblja predstavlja još jednu mjeru zaštite od zlostavljanja; prisustvo i muškog i ženskog osoblja može biti blagotvorno u smislu zatvorskog etosa i stvaranja određenog stepena normalnosti u mjestu pritvora. Djeci koja su lišena slobode takođe treba ponuditi niz konstruktivnih aktivnosti (sa posebnim naglaskom na omogućavanje djetetu da nastavi obrazovanje).
100. U cilju ograničavanja rizika od eksploatacije, potrebno je preduzeti posebne mjere da prostor gdje djeca borave bude primjeren njima, na primjer, odvajajući ih od odraslih, osim ako se ne smatra da je u najboljem interesu djeteta da se to ne čini. To bi, na primjer, bio slučaj kada su djeca u društvu roditelja ili drugih bliskih srodnika. U tom slučaju, treba učiniti sve napore da se izbjegne razdvajanje porodice.

Savjet Evrope
Evropski komitet za sprječavanje
mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg
postupanja ili kažnjavanja (CPT)

CPT/Inf(2003)35-part

Protjerivanje stranih državljana avionom

Izvod iz 13. Opšteg izvještaja,
objavljen 2003. godine
<https://rm.coe.int/16806cd16f>

27. Od početka svog djelovanja, CPT se bavi ispitivanjem uslova za zadržavanje osoba lišenih slobode na osnovu zakona o strancima i ovo pitanje je obrađeno u posebnom odjeljku 7. Opšteg izvještaja CPT-a (vidjeti CPT/Inf (97) 10, odjeljci 24 do 36). U tom izvještaju CPT je ustanovio neka osnovna pravila u vezi sa upotrebom sile i sredstava prinude u kontekstu postupaka prilikom protjerivanja imigranata – pritvorenika.
28. Posjete obavljene poslije objavljivanja ovog izvještaja omogućile su CPT-u da stekne još jasniju sliku o praksi koja se primjenjuje prilikom deportacije stranih državljana avionom. CPT se u toku ovih posjeta prvenstveno bavio ispitivanjem procedura koje se primjenjuju u slučaju prisilnog protjerivanja u pratnji službenog lica¹ i (u

¹ Postupci koji se primjenjuju u toku protjerivanja obično se klasifikuju na osnovu mnogih faktora, kao što su: mjera u kojoj je primijenjena sila, vrsta korišćenih sredstava prinude i broj osoba u pratnji stranog državljanina koji se protjeruje. Na primjer, u jednoj zemlji koju je CPT posjetio, pravi se razlika između odlazaka prilikom kojih nije pružan otpor, prisilnih odlazaka bez pratioca i prisilnih odlazaka sa pratiocem. Uopšteno govoreći, najproblematičnije procedure bile su vezane za slučajeve u kojima je došlo do kombinovane primjene sile, korišćenja nekoliko vrsta sredstava prinude i angažovanja velikog broja osoblja u pratnji do dolaska osobe kojoj je izrečena mjera protjerivanja u zemlju krajnjeg odredišta.

nekim slučajevima na koje mu je skrenuta pažnja, a naročito ako je došlo do smrti deportovane osobe) do koje mjere su korišćena sredstva prinude, i/ili navodima o zlostavljanju. CPT se nije ograničio samo na ispitivanje procedura koje se primjenjuju kada se osoba ukrcava na avion i u samom toku leta; ispitivao je i mnoge druge aspekte, kao što su: zadržavanje u pritvoru prije protjerivanja, način na koji se vrši priprema povratka imigranata-pritvorenika u zemlju krajnjeg odredišta, mjere koje se preduzimaju da bi se obezbijedila odgovarajuća selekcija i obuka osoblja u pratnji, unutrašnje i spoljašnje sisteme nadzora ponašanja osoblja u čijoj je nadležnosti pratnja protjeranih osoba, mjere preduzete u slučaju neuspjelog pokušaja protjerivanja, itd.

29. CPT je pribavio kopije relevantnih uputstava i instrukcija kako bi mogao da napravi detaljnu studiju o sredstvima i postupcima koji se primjenjuju u toku operacija protjerivanja stranih državljana. Pribavio je i kopije mnogih drugih dokumenata (statistike o sprovođenju akcija protjerivanja, službena naređenja o dodjeljivanju pratnje, izvještaji o dodjeljivanju pratnje, izvještaji o incidentima u toku akcije, izvještaji vezani za sudske postupke, ljekarski izveštaji, itd.) i ispitao opremu korišćenu kao sredstvo prinude u toku operacija protjerivanja. U raznim zemljama CPT je obavio detaljne razgovore sa rukovodiocima jedinica zaduženih za operacije protjerivanja kao i sa osobama zatečenim na licu mjesta a za koje je doneta odluka o protjerivanju. Neke od ovih osoba bile su vraćene u objekat za zadržavanje poslije neuspjelog pokušaja protjerivanja.

30. Poslije ovih posjeta, CPT je sastavio određeni broj smjernica i dao preporuku vlastima država u pitanju da ih se pridržavaju. Kako bi promovisao široku primjenu ovih smjernica u svim državama - potpisnicama Konvencije, Komitet je odlučio da izdvoji najvažnije principe, a komentar o njima dat je u daljem tekstu.

Naravno, tekst koji slijedi mora se čitati u svijetlu osnovne obaveze svake države potpisnice da osobu ne vraća u zemlju gdje postoji pouzdan osnov da se vjeruje da će biti izložena stvarnom riziku od mučenja ili zlostavljanja.

31. CPT priznaje da je primjena mjere protjerivanja stranog državljanina koji je odlučan u namjeri da ostane na teritoriji date države često

težak i stresan zadatak. Takođe je jasno, na osnovu svih opservacija koje je CPT izvršio u raznim zemljama - a posebno iz ispitivanja brojnih dosijea o protjerivanju koji su sadržavali i navode o zlostavljanju - da operacije protjerivanja stranih državljana avionom nose i očigledan rizik od nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja. Ovaj rizik postoji u toku priprema za protjerivanje, ali i u toku samog leta; prisutan je i kod primjene brojnih pojedinačnih sredstava/metoda prinude, a još je veći kada se ta sredstva/metode koriste kombinovano.

32. Od samog početka treba imati na umu da je **potpuno neprihvatljivo da osobe sa mjerom protjerivanja budu podvrgnute fizičkom napadu kao načinu ubjeđivanja da se ukrcaju u neko prevozno sredstvo, odnosno kao načinu kažnjavanja što to nijesu uradile**. CPT pozdravlja činjenicu da, u mnogim državama koje je posjetio, uputstva vezane za ovu problematiku sadrže i gore navedeno pravilo. Na primjer, neke uputstva koje je CPT razmotrio sadrže i zabranu korišćenja sredstava prinude posebno namijenjenih kažnjavanju stranog državljanina koji pruža otpor, kao i onih koja prouzrokuju nepotreban bol.
33. Jasno je da je upotreba sile i sredstava prinude od strane službenog osoblja u pratnji jedno od ključnih pitanja vezanih za operaciju protjerivanja. CPT uviđa da su službena lica u pratnji ponekad primorana da upotrebe silu i sredstva prinude kako bi se akcija protjerivanja stranog državljanina uspješno sprovedla; međutim, **sila i sredstva prinude koja se tom prilikom koriste ne smiju da budu veća nego što je to nužno**. CPT pozdravlja činjenicu da se u nekim zemljama primjena sile i sredstava prinude tokom postupka protjerivanja detaljno ispituje i usklađuje sa principima zakonitosti, proporcionalnosti i svrsishodnosti.
34. Pitanje upotrebe sile i sredstava prinude postaje aktuelno od trenutka kada se imigrant - pritvorenik izvede iz ćelije u kojoj je držan u periodu do protjerivanja (bez obzira da li se ćelija nalazi u aerodromskim prostorijama, objektu za zadržavanje, zatvoru ili policijskoj stanici). Posebno treba voditi računa o tehnikama koje koristi osoblje u pratnji da imobilize osobu na kojoj će biti primijenjena sredstva fizičke prinude (kao što su čelične lisice ili plastične trake). U većini slučajeva pritvorenik je potpuno fizički sposoban i u stanju

je da pruži žestok otpor pri pokušaju stavljanja lisica. U ovakvim slučajevima osoblje u pratnji obično potpuno imobilizira tu osobu prisiljavajući je da legne na pod, licem okrenutim ka zemlji i onda joj stavlja lisice. Držanje pritvorenika koji pruža otpor u takvom položaju, naročito ako mu neko od osoblja u pratnji pri tom pritiska razne djelove tijela svojom težinom (pritisak na grudni koš, pritisak koljenima na leđa, imobilizacija vrata), dovodi do velikog rizika od nastajanja pozicione asfiksije.²

Sličan rizik postoji i u situacijama kada osoba koja se protjeruje, pošto je sjela u avion, počne da pruža otpor a osoblje u pratnji, primjenjujući silu, primora tu osobu da se sagne naprijed i spusti glavu između koljena, čime dolazi do snažnog pritiska na grudni koš. Ovakav metod prisiljavanja osobe koja se protjeruje da se duplo savije na putničkom sjedištu po pravilu je strogo zabranjen u mnogim zemljama i dozvoljen je samo u slučajevima kada je apsolutno neophodno imobilizirati osobu u pitanju da bi se izvršila specifična, brza i odobrena operacija, kao što je stavljanje, provjera ili skidanje lisica, a i tada operacija ne smije da traje duže no što je neophodno.

CPT je jasno stavio do znanja da **upotrebu sile i/ili sredstava prinude koja mogu da dovedu do pozicione asfiksije treba izbjegavati koliko god je moguće, a da korišćenje takve sile ili sredstava u izuzetnim okolnostima mora da se vrši u skladu sa posebnim smjernicama čija je svrha da se rizik od ugrožavanja zdravlja osobe koja je u pitanju smanji na minimum.**

35. CPT je sa interesovanjem uočio da su u nekim zemljama na snazi pravila koja nalažu da se sredstva prinude moraju ukloniti u toku leta (i to odmah po uzletanju aviona). U izuzetnim slučajevima, ako se strani državljanin koji se protjeruje ponašao agresivno, sredstva prinude nijesu uklanjana ali je osoblje u pratnji postupalo po instrukcijama i prekrilo noge osobe u pitanju ćebetom (kakvo se inače daje putnicima u avionu) kako bi se sredstva prinude sklonila od pogleda drugih putnika.

² Vidjeti, posebno, "Poziciona asfiksija – iznenadna smrt", Ministarstvo pravde SAD, jun 1995, i pregled Konferencije o "Bezbednijem ograničavanju slobode kretanja", održanoj u Londonu u aprilu 2002 uz podršku Uprave Ujedinjenog Kraljevstva za razmatranje žalbi uložene na rad policijske službe (cf. www.pca.gov.uk).

S druge strane, u jednoj zemlji koju je Komitet posjetio u vezi sa navodima o najproblematičnijim operacijama protjerivanja stranih državljana, donedavno su se slijedila uputstva da se osobama koje se protjeruju vazdušnim putem oblače pelene za odrasle i ne dozvoljava odlazak u toalet tokom čitavog leta zbog toga što su te osobe navodno opasne. Ovakva praksa može samo dovesti do ponižavajućih situacija.

36. Pored izbjegavanja rizika od izazivanja pozicione asfiksije, o čemu je bilo riječi u gornjem tekstu, CPT sistematski preporučuje **uvođenje zabrane na upotrebu sredstava koja mogu da izazovu djelimičnu ili potpunu opstrukciju disajnih puteva (nosa i/ili usta)**. Ozbiljni incidenti do kojih je došlo u raznim zemljama u proteklih deset godina u toku operacija protjerivanja stranih državljana potvrdili su da korišćenje ovih metoda (zapušavanje usta i/ili nosa ljepljivom trakom, stavljanje jastuka ili gumene rukavice preko lica, guranje glave na naslon od sjedišta ispred, itd.) predstavlja veliki rizik po život osobe na koju se ti metodi primjenjuju. Još daleke 1997. godine, CPT je, u svom 7. Opštem izvještaju, skrenuo pažnju državama potpisnicama Konvencije na opasnosti koje prijete od primjene ovakvih metoda. Komitet zna da su do danas mnoge države potpisnice striktno zabranile ovakvu praksu i **poziva one države koje to nijesu uradile da bez daljeg odlaganja uvedu odredbe u tom smislu koje će biti obavezujuće**.

37. Izuzetno je važno da u slučaju opasnosti u toku leta, dok je avion još u vazduhu, spasavanje osobe koja se udaljava iz zemlje ne bude ničim ometano. Shodno tome, ako posada izda naredenje o evakuaciji, osobi u pitanju se mora odmah skinuti bilo kakvo sredstvo ograničavanja slobode kretanja.

Takođe treba obratiti pažnju i na rizik po zdravlje u vezi sa tzv. "sindromom ekonomske klase" koji nastaje kao posljedica dugog sjedenja na jednom mestu.³

38. Dvije pojave su posebno zabrinule CPT poslije posjeta nekim zemljama: primjećeno je da neki pojedinci iz osoblja u pratnji stranih državljana koji se protjeruju iz zemlje nose maske, a uočeno je i da osoblje u pratnji koristi iritantne sprejeve i sprejeve za onesposo-

³ Vidjeti, posebno "Učestalost i prevencija duboko-venske tromboze bez uočljivih simptoma prilikom dugotrajnih letova: studija na osnovu slučajnog uzorka", John Scurr et al, Tom 357, 12 maj 2001.

bljavanje kako bi primoralo imigrante-pritvorenike da napuste ćeliju da bi bili prebačeni do aviona.

Stav CPT-a je da **bezbjednosni razlozi ne opravdavaju nošenje maski u toku operacija protjerivanja stranih državljana**. Ova praksa je krajnje nepoželjna, jer otežava proces utvrđivanja odgovornosti u slučaju navodnih optužbi o zlostavljanju.

CPT takođe gaji vrlo ozbiljne rezerve u pogledu upotrebe iritativnih sprejeva i sprejeva za onesposobljavanje kod primoravanja imigranata - pritvorenika koji pružaju otpor da napuste pritvorsku ćeliju i budu sprovedeni do aviona. Upotreba takvih sprejeva na vrlo ograničenom prostoru kao što je pritvorska ćelija, dovodi do očiglednog rizika od ugrožavanja zdravlja kako imigranata – pritvorenika, tako i samog osoblja zaduženog za nadzor ovih osoba. Osoblje bi trebalo da prođe obuku iz upotrebe drugih metoda kontrole (Napr. tehnike manuelne kontrole ili korišćenje štitova) koje se koriste za onesposobljavanje imigranata – pritvorenika koji pružaju otpor.

39. Neki incidenti do kojih je došlo u toku operacija protjerivanja potvrdili su **koliko je važno dozvoliti imigrantima – pritvorenicima da budu podvrgnuti ljekarskom pregledu prije nego što se odluka o protjerivanju sprovede u djelo.** Ova mjera opreza je posebno neophodna kada postoji osnov za pretpostavku da će doći do primjene sile i/ili specijalnih mjera.

Isto tako, **sve osobe koje su bile predmet neuspjelog pokušaja protjerivanja moraju da budu podvrgnute ljekarskom pregledu odmah po povratku u pritvorsku jedinicu** (bez obzira da li se radi o policijskoj stanici, zatvoru ili objektu specijalno namijenjenom za zadržavanje stranih državljana). Na taj način moći će da se utvrdi zdravstveno stanje pritvorenika i, ako je neophodno, sačini ljekarski nalaz o utvrđenim eventualnim povredama. Ovakvom mjerom bi se takođe zaštitilo i osoblje u pratnji od neosnovanih navoda o zlostavljanju.

40. Tokom mnogih posjeta, CPT je čuo navode da su imigrantima – pritvorenicima davane injekcije koje su sadržavale ljekove sa umirujućim ili sedativnim dejstvom kako bi se obezbijedio nesmetan tok sprovođenja operacije protjerivanja. S druge strane, Komitet je imao prilike da se uvjeri kako u nekim zemljama postoje uputstva koja zabranjuju davanje, protiv volje osobe koja je u pitanju, bilo

kakvih umirujućih sredstava ili lijekova koji se koriste da bi se ta osoba mogla kontrolisati. **CPT smatra da davanje lijekova osobama za koje je donijeta mjera protjerivanja iz zemlje mora biti urađeno na osnovu odluke ljekara i to u zavisnosti od svakog pojedinačnog slučaja. Osim pod jasno i striktno definisanim izuzetnim okolnostima, lijekove treba davati samo uz pristanak osobe koja je u pitanju i pošto joj je objašnjeno zašto joj se lijek daje.**

41. Operaciji protjerivanja imigranata – pritvorenika moraju prethoditi mjere kojim će se pomoći tim osobama da organizuju povratak u svoju zemlju, naročito oko pitanja vezanih za porodicu, posao i psihološku pripremu. Izuzetno je važno da imigrant – pritvorenik bude obaviješten o mjeri protjerivanja mnogo ranije nego što do samog protjerivanja dođe, kako bi imao dovoljno vremena da se psihički pripremi, obavijesti osobe u zemlji odredišta o svom povratku i da mu budu vraćene oduzete lične stvari. CPT je uočio da kod imigranata – pritvorenika koji prethodno nijesu dobili nikakvu informaciju o tačnom datumu protjerivanja stalna prijetnja od prisilnog udaljavanja iz zemlje može dovesti do stanja uznemirenosti koje kulminira kad do akcije konačno i dođe i često dovodi do nasilnog ponašanja. U vezi sa tim, CPT je primijetio da u nekim zemljama koje je posjetio postoje psihološko – socijalne službe pri jedinicama nadležnim za operacije protjerivanja čije osoblje sačinjavaju psiholozi i socijalni radnici posebno zaduženi za pripremu imigranata – pritvorenika za protjerivanje iz zemlje (priprema se sastoji od stalnih razgovora sa pritvorenicima, kontakata sa njihovim porodicama u zemljama krajnjeg odredišta, itd.) Podrazumijeva se da **CPT pozdravlja ovakve inicijative i poziva države koje ove službe nemaju da ih uskoro uspostave.**

42. Pravilno sprovođenje operacije protjerivanja u velikoj mjeri zavisi od kvaliteta osoblja kome je dodijeljen zadatak da budu u pratnji imigranata – pritvorenika. Sasvim je jasno da to osoblje mora biti pažljivo odabrano i da mora da dobije odgovarajuću, specifičnu obuku čiji je cilj da se rizik od zlostavljanja svede na minimum. Na žalost, u državama potpisnicama koje je CPT posjetio to često nije bio slučaj. Međutim, u pojedinim zemljama takva obuka je bila organizovana (o metodama i sredstvima pri-

nude, kontroli stresa i konfliktima, itd.). Štaviše, pokazalo se da izvjesne strategije upravljanja imaju blagotvoran efekat: davanje zaduženja o pratnji dobrovoljcima, kombinovano sa obaveznim rotiranjem (kako bi se izbjegao sindrom profesionalne iscrpljenosti i rizici vezani za rutinsko obavljanje dužnosti i da bi se obezbijedilo da osoblje zaduženo za pratnju zadrži određenu emocionalnu distancu u odnosu na operativne aktivnosti u koje je uključeno), kao i obezbjeđivanje, na zahtjev, specijalizovane psihološke podrške samom osoblju.

43. Ne treba napominjati da u okviru jedne tako osjetljive oblasti kao što su operacije protjerivanja stranih državljana avionom moraju postojati sistemi unutrašnjeg i spoljašnjeg nadzora. CPT je sa žaljenjem uočio da su u mnogim zemljama specifični sistemi nadzora bili uvedeni tek poslije vrlo ozbiljnih incidenata, kao što je smrt osobe koja se protjeruje iz zemlje.

44. Operacije protjerivanja stranih državljana moraju biti brižljivo dokumentovane. Među osnovnim zahtjevima su da postoje opsežan dosije i zapisnik o protjerivanju koje nadležne jedinice treba da vode za svaku zasebnu operaciju protjerivanja. Posebnu pažnju treba posvetiti informacijama vezanim za slučajeve neuspjelih pokušaja protjerivanja, a naročito treba sistematski zapisivati razloge koji su doveli do prekida operacije (odluka donijeta od strane tima u pratnji a na osnovu naređenja rukovodilaca, odbijanje od strane kapetana letelica, nasilno pružanje otpora od strane osobe koja se protjeruje, zahtjev za priznavanje azila, itd.). Zabilježene informacije treba da sadrže svaki incident i svako korišćenje sredstava pri-nude (lisice; lanci za noge; lanci za koljena; tehnike samoodbrane; unošenje osobe koja se protjeruje u letelicu, itd.).

Mogu biti predviđena i druga sredstva, na primjer audio – vizuelna, koja se koriste u nekim zemljama koje je Komitet posjetio, posebno ako se očekuje da će akcija protjerivanja biti problematična. Pored toga, kamere za nadzor mogu se postaviti na raznim mjestima (u hodnicima koji vode do ćelija, duž puta kojim pratilac i osoba koja se protjeruje idu do vozila za prevoz do letelice, itd.).

45. Takođe je korisno ako operaciju protjerivanja za koju se prepostavlja da će biti komplikovana nadgleda rukovodilac iz

nadležne jedinice koji može da prekine operaciju u svakom trenutku. U nekim zemljama koje je CPT posjetio, interni policijski nadzorni organi vrše kontrolu, kako u toku priprema za protjerivanje, tako i u toku ukrcavanja u letelicu. Štaviše, iako u ograničenom broju slučajeva, članovi nadzornih tijela ukrcavali su se u letelicu incognito i na taj način su nadzirali osobu kojoj je izrečena mjera protjerivanja i pratioca do dolaska u zemlju odredišta. CPT pozdravlja ovakve inicijative, koje su u današnjoj Evropi vrlo rijetke.

Dalje, **CPT želi da istakne ulogu koju bi trebalo da imaju spoljašnji nadzorni organi (uključujući i sudske vlasti), nacionalne i međunarodne, u sprječavanju zlostavljanja u toku operacija protjerivanja stranih državljana.** Ove vlasti treba pažljivo da posmatraju sve što se dešava u vezi sa takvim akcijama, a posebno treba da obrate pažnju na upotrebu sile ili sredstava prinude, kao i na zaštitu osnovnih prava osoba koje se protjeruju vazdušnim putem.

Savjet Evrope
Evropski komitet za sprječavanje
mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg
postupanja ili kažnjavanja (CPT)

CPT/Inf(2010)28-part

Oružje sa električnim pražnjenjem

Izvod iz 20. Opšteg izvještaja,
objavljen 2010. godine

<https://rm.coe.int/16806cce19>

Prethodne napomene

65. U zemljama koje je posjetio CPT sve češće se policajcima i drugim zapošljenima u službama za sprovođenje zakona izdaje oružje sa električnim pražnjenjem (OSEP), pri čemu je Komitet u pojedinim zemljama takođe uočio prisustvo takvih uređaja u mjestima gdje se nalaze lica lišena slobode (naročito u zatvorima). Postoje razne vrste OSEP-a, u rasponu od palica koje izazivaju strujni udar i drugog prenosivog oružja koje zahtijeva neposredan kontakt sa osobom koja predstavlja namjeravani cilj do oružja koje može da izbacuje projektele nalik strelicama koje izazivaju strujni udar kod lica koje se nalazi na određenom rastojanju.
66. Upotreba OSEP-a od strane organa reda i drugih javnih službenika predstavlja kontroverznu temu. Postoje suprotstavljene stavovi u pogledu specifičnih okolnosti u kojima upotreba takvog oružja može biti opravdana i potencijalnih negativnih efekata na zdravlje koje to oružje može da ima. Takođe je činjenica da je po samoj svojoj prirodi OSEP pogodno za zloupotrebu. CPT je u više navrata prikupljao uvjerljive dokaze da je takvo oružje korišćeno kako bi se

lica lišena slobode podvrgla teškom zlostavljanju, i Komitet je često primao navode da se pritvorenim licima prijeti zlostavljanjem u vidu upotrebe OSEP-a.

67. CPT se već bavio pitanjem OSEP-a u nekoliko svojih izvještaja o posjetama. U narednim stavovima, Komitet želi da naglasi gledišta koja je do sada usvojio i da ukaže na neka važna područja. CPT pozdravlja komentare o ovom dijelu svog Opšteg izvještaja kako bi se Komitetu pomoglo da razvije svoje standarde u vezi sa ovim složenim pitanjem.

Opšta načela

68. CPT razumije želju nacionalnih vlasti da svojim službenicima zaduženim za sprovođenje zakona obezbijede sredstva koja im omogućavaju da postepenije reaguju na opasne situacije sa kojima se suočavaju. Nema sumnje da posjedovanje manje smrtonosnih tipova oružja, kao što je OSEP, može u izvjesnim slučajevima omogućiti da se izbjegne upotreba vatrenog oružja. Međutim, oružje sa električnim pražnjenjem može izazvati akutni bol i, kao što je već navedeno, može se zloupotrijebiti. Shodno tome, odluka da se organima reda ili drugim javnim službenicima izda OSEP treba da bude rezultat iscrpne rasprave na nivou nacionalnih izvršnih i zakonodavnih tijela date zemlje. Takođe je potrebno da kriterijumi za primjenu OSEP-a budu definisani zakonom i detaljno objašnjeni u posebnim propisima.
69. CPT smatra da bi upotreba oružja sa električnim pražnjenjem trebalo da podliježe principima neophodnosti, supsidijarnosti, srazmjernosti, prethodnog upozorenja (gde je to moguće) i predostrožnosti. Ta načela podrazumevaju, između ostalog, da javni službenici kojima se takvo oružje izdaje moraju proći adekvatnu obuku za njegovo korišćenje. Kad je riječ o OSEP-u koje može da ispaljuje projekte, kriterijumi za njegovu upotrebu treba da neposredno proizlaze iz kriterijuma koji važe za vatreno oružje.
70. Prema mišljenju CPT-a, upotreba OSEP-a treba da bude ograničena na situacije gdje postoji stvarna i neposredna opasnost po život ili opasnost od ozbiljne povrede. Neprihvatljiva je upotreba takvog oružja isključivo u svrhu obezbjeđivanja poštovanja neke naredbe.

Nadalje, upotreba takvog oružja treba da bude dozvoljena isključivo kada su se druge manje prisilne metode (pregovaranje i ubjeđivanje, tehnike manuelne kontrole itd.) pokazale neuspješnim ili su neizvodljive i gdje je OSEP jedina moguća alternativa primjeni metoda koje nose veći rizik od povrede ili smrti.

Primjena ovih načela na konkretne situacije

71. Primjenjujući ova načela na konkretne situacije, CPT se, na primjer, nedvosmisleno izjasnio protiv izdavanja OSEP-a pripadnicima jedinica odgovornih za akcije deportacije pritvorenih imigranata. Slično tome, Komitet je izrazio snažne rezerve kad je riječ o korišćenju oružja sa električnim pražnjenjem u zatvorskom (a, utoliko prije, i u zatvorenom psihijatrijskom) okruženju. Samo vrlo izuzetne okolnosti (npr. uzimanje talaca) mogu opravdati pribjegavanje OSEP-u u takvom bezbjednom okruženju, i to pod strogim uslovom da ovo oružje koristi samo specijalno obučeno osoblje. Ne smije biti ni govora o tome da se bilo koji oblik OSEP-a izdaje kao standardno naoružanje osoblju koje radi u neposrednom kontaktu sa licima lišenim slobode u zatvorima ili drugim mjestima.
72. Oružje sa električnim pražnjenjem se sve više koristi pri hapšenju, a bilo je slučajeva njegove zloupotrebe u tom kontekstu koji su dobili širok publicitet (npr. ponovno korišćenje strujnih udara protiv lica koja su ležala na zemlji). Jasno je da pribjegavanje upotrebi OSEP-a u takvim situacijama mora biti strogo ograničeno. Uputstvo na koje je CPT naišao u nekim zemljama u smislu da se ovo oružje može koristiti kada se organi sprovođenja zakona suočavaju s nasiljem – ili prijetnjom nasiljem – takvog stepena da bi morali da upotrebe silu da bi zaštitili sebe ili druge toliko je široko da ostavlja otvorenu mogućnost za nesrazmjerno reagovanje. Ako OSEP postepeno postane oružje izbora kada god su organi reda suočeni sa neposlušnoću i opiranjem tokom hapšenja, to bi moglo uticati veoma negativno na to kako javnost doživljava službenike koji sprovode zakon.
73. Imajući u vidu granice svog mandata, CPT nije želio da usvoji čvrst stav u pogledu upotrebe oružja sa električnim pražnjenjem u vezi sa operacijama održavanja ili uspostavljanja javnog reda i mira

(npr. kontrola demonstracija). S obzirom na to i u svjetlu načela navedenih u stavu 70. gore, pribjegavanje OSEP-u prilikom takvih akcija može se smatrati neprikladnim ukoliko ne postoji stvarna i neposredna opasnost po život ili opasnost od ozbiljne povrede. Organima reda na koje se ovo odnosi na raspolaganju će biti (ili bi trebalo da budu) druga sredstva zaštite i mjere posebno prilagođene konkretnom zadatku. Važno je napomenuti da su neke policijske snage u Evropi isključile upotrebu OSEP-a tokom akcija kontrolisanja javnih demonstracija.

74. Posebno treba pomenuti šok-pojaseve i slične uređaje. CPT se nedvosmisleno izjasnio protiv upotrebe ove vrste opreme za kontrolu kretanja lica lišenih slobode, bilo unutar ili van mjesta lišenja slobode. Takva oprema je, prema mišljenju Komiteta, inherentno ponižavajuća za lice prema kome se primjenjuje, a prostor za zloupotrebu je posebno velik. Moguće je i potrebno pronaći alternativne načine da se osigura bezbjednost tokom kretanja lica lišenih slobode.

Uputstva i obuka

75. Nakon donošenja odluke o izdavanju OSEP-a, nadležni organi moraju se pobrinuti da detaljna uputstva budu raspodijeljena u okviru službi kojima će takvo oružje stajati na raspolaganju. Pored toga, službenici koji mogu koristiti ovo oružje moraju se posebno odabrati – uzimajući u obzir njihovu otpornost na stres i sposobnost rasuđivanja – i adekvatno obučiti. Program obuke u okviru službe treba uvesti zajedno sa redovnim testiranjem (v. i stav 80).

Tehnički aspekti

76. Kao i kod bilo kog drugog sistema naoružanja, prije nego što određeno OSEP postane dostupno, ono mora biti podvrgnuto postupku tehničkog odobravanja. Taj postupak bi naročito trebalo da obezbijedi da broj, trajanje i intenzitet električnih pražnjenja budu ograničeni na bezbjedan nivo. CPT-u su poznati slučajevi gdje su lica lišena slobode bila izložena većem broju električnih pražnjenja u brzom neprekidnom slijedu; takva pretjerana, nepotrebna upotreba sile svakako se može okarakterisati kao zlostavljanje. Pored

toga, potrebno je predvidjeti postupak redovnog održavanja/serviranja.

77. OSEP treba da bude opremljeno uređajima (obično memorijskim čipom) koji se mogu koristiti za bilježenje raznih informacija i vršenje provjera o upotrebi oružja (poput tačnog vremena korišćenja, broja, trajanja i intenziteta električnih pražnjenja, itd). Podatke uskladištene na ovim čipovima trebalo bi sistematski da očitavaju nadležni organi u odgovarajućim vremenskim razmacima (najmanje svaka tri mjeseca). Nadalje, potrebno je da ovo oružje ima ugrađene uređaje za lasersko nišanje i video uređaje za snimanje, što bi omogućilo bezbjedno nišanje, kao i bilježenje okolnosti njegovog korišćenja.
78. Oružje sa električnim pražnjenjem koje se izdaje organima reda najčešće ima više režima upotrebe, naročito režime upotrebe „ispaljivanje“ i „kontakt“ (ošamućivanje). Pri prvom režimu upotrebe, oružje ispaljuje projektele koji se kače za tijelo ciljane osobe na maloj udaljenosti od oružja, pri čemu se vrši električno pražnjenje. U velikoj većini slučajeva, ovo pražnjenje izaziva opšte grčenje mišića, koje dovodi do privremene paralize, pri čemu dotično lice pada na zemlju. Nasuprot tome, kada se koristi režim upotrebe „kontakt“, elektrode na kraju oružja proizvode električni luk, a kada se dovedu u kontakt sa ciljanom osobom, elektrode izazivaju veoma intenzivan, lokalizovani bol, uz mogućnost pojava opekotina na koži. CPT ima snažne rezerve u vezi sa ovim drugom režimom primene. Propisno obučanim službenicima za sprovođenje zakona na raspolaganju će zaista biti mnoge druge tehnike kontrole kada su na dodirnom rastojanju od osobe koja treba da se stavi pod kontrolu.

Medicinski aspekti

79. Potencijalne efekte OSEP-a na fizičko i mentalno zdravlje osoba protiv kojih se koristi predmet je mnogih rasprava, koje je dijelom podstakao broj slučajeva osoba koje su umrle ubrzo nakon što su bile mete takvog oružja. Iako istraživanje ovog problema za sada uglavnom ostaje bez konačnih zaključaka, neosporno je da upotreba OSEP-a stvara posebne zdravstvene rizike, kao što je mo-

gućnost povrede pri padu, nakon udara projektila, ili mogućnost opekotina pri dužem korišćenju takvog oružja u „kontaktnom“ režimu upotrebe. U nedostatku detaljnog istraživanja o potencijalnim efektima OSEP-a kad je reč o posebno ugroženim licima (npr. starije osobe, trudnice, mala djeca, osobe sa već postojećim srčanim oboljenjima), CPT smatra da bi njegovu upotrebu protiv takvih lica u svakom slučaju trebalo izbjegavati. Upotreba OSEP protiv ljudi koji su u delirijumu ili pod dejstvom alkohola ili droge predstavlja još jedno osjetljivo pitanje; osobe u takvom psihičkom stanju možda neće dobro razumjeti značaj unaprijed datog upozorenja da će biti upotrijebljeno oružje i, umjesto toga, mogu se još više uzrujati u takvoj situaciji. Ovim bolestima pripisani su smrtni slučajevi tokom hapšenja, posebno kada je korišćeno OSEP. Stoga je opravdana posebna opreznost, a korišćenje OSEP-a treba izbjegavati u takvom slučaju i, uopšte, u situacijama gdje OSEP može povećati rizik od smrti ili povrede.

80. Obuka službenika kojima se izdaje OSEP treba da sadrži informacije o tome kada je korišćenje OSEP-a neprimjereno iz medicinskih razloga, kao i informacije u vezi sa hitnim slučajevima (u slučaju pada, opekotina, rana od projektila, srčanih poremećaja, delirijuma, itd). Nadalje, kada se osoba koja je bila meta OSEP-a stavi pod kontrolu, potrebno ju je obavijestiti da oružje ima samo privremeno dejstvo.
81. CPT smatra da svako protiv koga je upotrijebljeno OSEP treba u svim slučajevima da bude pregledan od strane ljekara i, ako je potrebno, da bude prebačen u bolnicu. Potrebno je da ljekari i službe za reagovanje u slučaju nesreća/hitnih slučajeva budu informisani o tome kako ovo oružje može da utiče na lica koja su bila njegova meta i o odgovarajućim oblicima liječenja sa stanovišta kako fizičkog tako i psihičkog zdravlja. Nadalje, zainteresovanim licima (i/ili njihovom advokatu, na zahtjev) treba izdati ljekarsko uvjerenje.

Procedura poslije incidenta

82. Poslije svake upotrebe OSEP-a, trebalo bi izvršiti debriefing službenika snaga reda koji su pribjegli upotrebi tog oružja. Nadalje, incident treba da bude predmet detaljnog izvještaja koji se podnosi

višoj instanci. U tom izvještaju treba da budu navedene tačne okolnosti za koje se smatralo da opravdavaju pribjegavanje upotrebi ovog oružja, način korišćenja, kao i sve ostale bitne informacije (prisustvo svjedoka, da li je bilo dostupno neko drugo oružje, medicinska njega pružena osobi koja je bila cilj upotrebe, itd). Izvještaju treba priključiti tehničke informacije registrovane na memorijskom čipu i video snimak upotrebe OSEP-a.

83. Ova interna procedura treba da bude praćena elementom spoljašnjeg monitoringa. To bi moglo da obuhvata sistematsko i redovno informisanje nezavisnog tijela odgovornog za nadzor službi koje sprovode zakone o svim slučajevima upotrebe OSEP-a.
84. Kad god se ispostavi da upotreba OSEP možda nije bila u skladu sa relevantnim zakonima ili propisima, treba pokrenuti odgovarajuću istragu (disciplinsku i/ili krivičnu).

ISBN 978-9940-642-17-4

9 789940 642174 >